

LUKUKUNTOON?

**Inarin kunnan kirjastoimen ja
Seinäjoen ammattikorkeakoulun Lukukuntoa!
-hankkeen arviointia**

Seinäjoen ammattikorkeakoulu

TEKIJÄT

Tämä julkaisu on osa Opetushallituksen Lukuliikkeen rahoittamaa vuonna 2021 toteutettua Lukukuntoa! -hanketta. Hankkeen toteuttamisesta ovat vastanneet Inarin kunnan kirjastoimi sekä Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelualan tutkinto-ohjelma.

Julkaisun tekstiosuudet ovat pääosin Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelualan tutkinto-ohjelman lehtoreiden Sari Mäkinen-Laitilan ja Satu Salmelan käsialaa Inarin hanketyöntekijöiden keräämien ja tuottamien arviointitietojen pohjalta. Julkaisun luku 4.2.1 perustuu SeAMK:n opiskelija Paula Moision opinnäytetyöhön ja siihen liittyvään arviointiosaan. Lisäksi Inarin kunnankirjaston Lukukuntoa! -hankkeen hanketyöntekijä Reija Portti on koonnut julkaisuun eri yhteistyötahojen kuvaukset. Julkaisun taitosta ovat vastanneet Seinäjoen ammattikorkeakoulun kulttuurituotannon opiskelijat Katri Bali ja Annika Flinkman.

Hankkeessa on tuotettu myös toinen julkaisu, erillinen menetelmäopas *Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön*. Se löytyy avointen oppimateriaalien kirjastosta (aoe.fi) ja on siellä kaikkien vapaasti hyödynnettävissä.

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	5
2	TARKASTELUN KONTEKSTI, KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ JA MENETELMIÄ	8
	2.1 Konteksti	8
	2.2 Vaikutukset ja vaikuttavuus	12
	2.3 Menetelmät	14
3	HANKKEEN TAVOITTEET JA TOIMIJAT	20
	3.1 Sote-toimijoiden ryhmät	21
	3.2 SAKK	23
	3.2 Vapaa-aikatoimi	25
4	TOIMINTAKOKONAISUUKSIEN ARVIOINTI	26
	4.1 Sote-toimijoiden ryhmät	26
	4.1.1 Kuntouttava työtoiminta	27
	4.1.2 Mielenterveyspalvelut ja diakonia	30
	4.2 SAKK	32
	4.2.1 Kirjastopolku	32
	4.2.2 Lukukuntaryhmä	38
	4.3 Vapaa-aikatoimi	39
	4.4 Päätöstyöpaja	41
5	HANKKEEN TULOKSET	47
	5.1 Vaikutukset	47
	5.2 Potentiaalinen vaikuttavuus	55
6	TUOTOKSET JA TULOSTEN JALKAUTTAMINEN	59
7	YHTEENVETOA	62
	LÄHTEET	68
	LIITTEET	74

KUVA- JA LIITELUETTELO

KUVA 1: Päätöstyöpajan osallistujien lukutaitomaisema	43
KUVA 2: Lukukuntoa! -hanke lukuina	61
LIITE 1: Havainnointipohja	74
LIITE 2: Kyselypohja yhteistyötahojen ohjaajille	76
LIITE 3: Kyselypohja toimintaan osallistujille	78
LIITE 4: Päätöstyöpajan kuvaus ja työvaiheet	80

1 JOHDANTO

Tämä hankejulkaisu liittyy Inarin kunnan kirjastotoimen ja Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelualan tutkinto-ohjelman 1.3.2021–31.12.2021 toteuttamaan Lukukuntoa! -hankkeeseen. Hankkeen rahoittajana toimi Opetushallituksen Lukuliike. Tavoitteena oli kehittää toimintoja, joiden avulla nuoret ja aikuiset voivat parantaa lukutaitoaan tai -kuntoaan. Hankkeessa pyrittiin luomaan työvälineitä ja rakteita, joita hyödyntämällä hankkeen kohderyhmien kanssa toimivat ammattilaiset voivat tukea asiakkaidensa tai opiskelijoiden lukukuntoa. Yhteistyötahoina hankkeessa toimivat Inarin kunnan sosiaali- ja terveystalveluiden mielenterveystalvelut ja sosiaalityö, Inarin kunnan sivistystalveluiden vapaa-aikatoimi, Inarin luterilainen seurakunta sekä Saamelaisalueen koulutuskeskus (SAKK).

Hyvä ja monipuolinen lukutaito ja -kunto ovat avaimia osallistumiseen, harrastamiseen ja hyvään elämään. Hankkeen tavoitteiden kannalta lukukunnon vahvistaminen onkin keskeinen lähtökohta. Hyvä lukutaito mahdollistaa yksilön itsenäisen pärjäämisen sekä lukutaidon kehittymisen yhä monipuolisemmaksi muuttuvan tekstiympäristön mukana. Lukukunnon ylläpitämistä ja kohentamista tarvitsee meistä jokainen, sillä tekstiformaatit ja ympäristöt, joissa niitä julkaistaan, ovat jatkuvassa muutoksessa. Lukutaitoa on syytä harjoittaa ja vaalia, muuten se rapistuu.

Lukutaidon vaalimisen yksi tyysija on kirjasto ja kirjastojen keskeisimpiä tehtäviä onkin lukemisen edistäminen. Vaikka tämä tehtävä ei ole yksin kirjastojen harteilla, on niillä kuntien lakisääteisenä perustalveluna ja kaikille avoimena julkisena toimijana melko ainutlaatuinen asema lukutaitotyön kentällä. Yleisten kirjastojen toiminnassa on perinteisesti kiinnitetty huomiota enemmän lasten ja nuorten lukutaidon tukemiseen kuin nuorten aikuisten ja aikuisten lukutaitoon. Haaviston (2018, 67–68) analyysissä yleisten kirjastojen hankerekisteristä todettiin, että 2017 ja 2018 suurin osa lukutaidon edistämishankkeista oli suunnattu lapsille, ”lapsille ja nuorille” sekä ”kaikille” tai ”perheille”. Erikseen nuorille (9 % ja 12 %) tai aikuisille (18 % ja 14 %) kohdennettuja hankkeita oli huomattavasti harvemmin, nuoret aikuiset oli huomioitu vain satunnaisesti. (Haavisto 2018, 67–68.) Kirjastoalalla lukutaitohankkeiden vaikutavuutta on selvitetty hiljattain AVI:n toimesta (Mursula 2021), mutta huomionarvoista on, että enemmistö analysoiduista hankkeista keskittyi pääosin lasten ja nuorten lukemisen edistämiseen.

Viime vuosina on kuitenkin havahduttu siihen tosiasiaan, että hyvä lukutaito ja -kunto eivät ole itsestäänselvyyksiä, vaan myös aikuisten lukutaitoa tukevia talveluja tulee kehittää. Suomessa on kasvava määrä aikuisia, joiden lukutaito on siinä määrin heikko, että se voi estää koulutukseen hakeutumisen tai työelämässä pärjäämisen.

Tämän asian äärelle yleisiä kirjastoja havahdutti Helsingin kaupunginkirjaston Kirjastot aikuisten lukemisen edistäjinä -hanke (2018), jossa haluttiin herättää keskustelua aikuisten lukutaidosta ja lukemaan innostamisesta sekä siitä, pitäisikö kirjastojen luoda kriittinen katse omaan toimintaansa lukemisen edistäjinä. Keinoja aikuisten heikon lukutaidon kierteen katkaisemiseen kirjastoissa on etsitty viime vuosina ESR-rahoitteisessa Lukemattomat mahdollisuudet -hankkeessa, joka pureutui tähän haasteeseen. Hankkeessa tuotettiin yhdessä Seinäjoen ja Turun ammattikorkeakoulujen, Jyväskylän yliopiston sekä Seinäjoen ja Turun kaupunginkirjastojen kanssa uusia palvelukonsepteja nuorille aikuisille, koulutettiin lukuohjaajia yleisiin kirjastoihin, koottiin yhteen tutkimustietoa aikuisten lukutaidosta ja kehitettiin mielenkiintolähtöisiä ohjausmenetelmiä nuorten aikuisten ja aikuisten lukuohjaukseen. Hankkeen tulokset on koottu Lukulux-verkkokäsikirjaan (Lukemattomat mahdollisuudet 2021a; Salmela 2020a) ja keväällä 2021 päättynyt hanke on toiminut yhtenä innoittajana tässä julkaisussa käsiteltävälle Lukukuntoa! -hankkeelle.

Aikuisten lukutaito nousi esille myös Lukukeskuksen vuonna 2020 laatimassa 10 faktaa lukemisesta -julkaisussa. Lukukeskuksen julkaisemat faktat tarjoavat tilannekuvan suomalaisten lukutaidosta ja lukemisesta. Julkaisussa kiinnitetään huomiota kaikenikäisten lukutaitoon, mutta todetaan myös Suomesta puuttuvan tason, joka auttaisi lukutaidottomia tai huonosti lukevia aikuisia. (Lukukeskus 2020.) Lukemattomat mahdollisuudet -hankkeessa ja nyt myös Lukukuntoa! -hankkeessa tartuttiin rohkeasti tähän puutteeseen ja etsittiin uudenlaisia toimintatapoja monialaiseen yhteistyöhön, jossa yleinen kirjasto on keskeinen toimija. Aikuisten lukutaito ja sen parantaminen nousee niin ikään esille Lukuliikkeen syksyllä 2021 julkaisemassa kansallisessa lukutaitostrategiassa 2030. Lukutaito käsitetään strategiassa taidoksi, joka edellyttää elinikäistä oppimista ja harjoittamista. (Kansallinen lukutaitostrategia 2030, 8.) Lukukuntoa! -hankkeessa kehitetyt lukukunnon harjoittamiseen tähtäävät toimintatavat on tarkoitus juurruttaa osaksi Inarin kunnankirjaston säännöllistä toimintaa, luoda yhteisiä ajattelutapoja, malleja ja materiaaleja, ja rakentaa perustuksia systeemiselle muutokselle, jolla edistetään lukutaitoa yhteistyössä uusien tahojen kanssa.

Myös muut tahot tuntuvat viime vuosina heränneen aikuisväestön tuen tarpeeseen perustaitojen suhteen. Kansallisessa audiovisuaalisessa instituutissa on vuosina 2020–2021 kiinnitetty erityisesti huomiota aikuisten mediakasvatukseen. Anna Kanerva ja Katja Oksanen-Särelä (2021) toteavatkin KAVI:n ja Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporen toteuttamassa selvityksessä aikuisten medialukutaidon edistämisestä, että mediakasvatuksellinen näkökulma on keskittynyt lasten ja nuorten mediakasvatukseen, ja aikuiset ovat jääneet usein tutkimuksessa, suunnitelmissa ja käytännön toi-

menpiteiden osalta paitsioon. Medialukutaidolle asetetaan kirjoittajienkin mukaan paljon odotuksia, esimerkiksi työelämätaitojen ja yhteiskunnallisen osallisuuden näkökulmista, mutta tukea tai konkreettisia toimenpiteitä aikuisten mediataitotyölle on toistaiseksi ollut vähän. Näitä, aikuisten lukutaitoa ja medialukutaitoa tukevia tahoja etsii myös Opetushallituksen Lukuliike. Sen jakamissa toiminta-avustuksissa nuorten ja aikuisten lukutaitoon erityisiksi kohteiksi mainitaan muun muassa kriittinen medialukutaito osana lukutaidon tukemista sekä hankkeet, joiden toiminta tähtää osaksi eri toimijoiden pysyviä rakenteita ja toimintaa (Opetushallitus 2020).

Olemme tilanteessa, jossa koko yhteiskunta näyttää havahtuneen aikuisten lukutaidon tukemiseen ja tulevana vuosina etsitään toimivia, pysyviä ratkaisuja aikuisväestön lukukunnon vahvistamiseen. Yksi ainutlaatuinen sekä lukutaitoa että medialukutaitoja tukeva taho ovat maamme jokaisesta kunnasta ja kaupungista Hangosta Utsjoelle löytyvä yleinen kirjasto. Kuitenkin niiden osalta tarvitaan uudenlaisia avauksia, kokeiluja ja rohkeutta lähteä tekemään uudenlaista, monialaista lukutaitotyötä myös opiskelu- ja työikäisten nuorten aikuisten ja aikuisten, ei vain lasten, nuorten ja seniorien parissa. Näitä ratkaisuja kohti kurottaa myös Inarissa toteutettu Lukukuntoa! -hanke.

Lukukuntoa!-hankkeessa on tuotettu kaksi avointa julkaisua sen tulosten levittämiseksi. *Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön* -julkaisu keskittyy kuvaamaan hankkeessa kehitettyjä ja testattuja toimintoja. Menetelmäopas on kaikkien avoimesti käytettävissä avointen oppimateriaalien kirjaston (aoe.fi) kautta. Tämä, nyt lukemasi, julkaisu keskittyy hankkeen toiminnan arviointiin ja vaikutuksiin sekä toimintaan osallistuneiden nuorten aikuisten ja aikuisten osalta että peilaten toiminnan antia sote-, nuoriso- ja oppilaitostoimijoille ja kirjaston henkilökunnalle.

2 TARKASTELUN KONTEKSTI, KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ JA MENETELMIÄ

Lukutaitotyön, jota tässä hankkeessa edistetään, tulisi yhdistää kaikkia ihmisen kasvatukselta, kehitykseltä, koulutukselta, jatkuvasta oppimisesta ja hyvän elämän edellytyksistä vastaavia tahoja. Hankkeen rahoittajana toimi Opetushallituksen Lukuliike ja siten Lukuliikkeen hankkeille asettamat tavoitteet ovat keskeinen konteksti, johon hankkeen toiminta ankkuroituu. Rahoitusta saaneilta hankkeilta edellytettiin monipuolista lukutaitotyötä ja sen edistämiseen liittyvien verkostojen rakentamista.

Kirjastoalan ja siihen liittyen monialaisen yhteistyön kehittämisen näkökulma, jossa lukutaitotyön edistämistä tarkastellaan ja arvioidaan, on ensisijaisesti kirjastolain edellytysten toteutuminen. Hanketta voidaan siis tarkastella suhteessa kirjastolakiin ja yleisten kirjastojen tehtäviin sekä tavoitteisiin ja myös kirjastoalan strategiaan linjauksiin. Pohdittavaksi voidaan nostaa myös yhdenvertaisuuden toteutuminen kirjastopalvelujen tarjoamisessa. Koska yleinen kirjasto on kunnallinen peruspalvelu, on tärkeää ottaa huomioon kirjaston rooli kunnallisena toimijana ja yhteistyö muiden kunnallisten toimijoiden kanssa. Tarkastelun kontekstiin voidaan siis liittää kuntien toimintaa yleisesti ohjaavat dokumentit ja tavoitteet. Esimerkiksi Suomen Kuntaliitto korostaa kunnan eri toimialojen yhteistyötä edellytyksenä kuntalaisten hyvinvoinnin turvaamiseksi ja kuntalain toteuttamiseksi.

Tämän julkaisun yhtenä tavoitteena on osoittaa, miten Lukukuntoa!-hanke toteuttaa sille kontekstuaalisella tasolla asetetut tavoitteet. Tarkastelun keskeisiä käsitteitä ovat hankkeen vaikutukset ja sen potentiaalinen vaikuttavuus. Ennen tarkastelua määritellään, miten vaikutukset ja vaikuttavuus tässä julkaisussa ymmärretään. Termien määrittely on tärkeää siksi, että niiden välisen eron hahmottaminen ei aina ole helppoa. Hankkeessa vaikutusten ja tavoitteiden toteutumisen arvioinnissa hyödynnettiin monia eri menetelmiä, joita on avattu tässä luvussa.

2.1 Konteksti

Hankkeen arvioinnin konteksti muodostuu luonnollisesti sen vaikutuksista paikallisiin toimijoihin: hankkeen toteuttajaan Inarin kirjastotoimeen sekä tahoihin, joiden kanssa se teki hankkeessa yhteistyötä. Näitä tahoja olivat Inarin kunnan sosiaali- ja terveystalveluiden mielenterveyspalvelut ja sosiaalityö, Inarin kunnan sivistystalveluiden vapaa-aikatoimi, Inarin luterilainen seurakunta sekä Saamelaisalueen kou-

lutuskeskus sekä kaikkien tahojen vaikutuspiirissä olevien kohderyhmien edustajat. Laajasti ajatellen hankkeen vaikutukset voivat ulottua näiden toimijoiden ja niiden yhteistyön kautta huomattavasti laajempaan paikallisyhteisöön, kuin mitä hankkeen toteutusaikana oli mahdollista tavoittaa. Vaikutukset ja ajan myötä myös vaikuttavuus voivat siis ilmetä myös laajemmin kunnan toimintaympäristössä.

Kuntalaisen hyvinvointi on kuntien tärkeimpiä tavoitteita, joka on kirjattu myös kuntalakiin (L 10.4.2015/410) ja hankkeen toimintojen voidaan nähdä kytkeytyvän hyvinvoinnin edistämiseen. Vaikutukset eivät rajoitu vain yhteen toimijaan tai erillisiin toimintoihin, vaan kuten Kuntaliitto (2020) muistuttaa, kuntalaisten hyvinvointi asettaa kuntien eri toimialoille vaateen toimialarajat ylittävästä yhteistyöstä. Kunnan tehtävänä ei ole vain tuottaa erillisiä palveluita, vaan kunnalliset toimijat luovat yhteistyössä asukkaille toimivia arjen ratkaisuja ja sujuvan elämän edellytyksiä. Näin luodaan erilaisista lähtökohdista tuleville ihmisille samanlaiset mahdollisuudet hyvään elämään. (Kuntaliitto 2020; Sivistyksen suunta 2023, 2019). Kuntaliitto kutsuukin tulevaisuuden kuntaa sivistyskunnaksi, joka huolehtii asukkaistensa osaamisen ja hyvinvoinnin edistämisestä, elinikäisestä oppimisesta, osallisuuden edistämisestä, eriarvoisuuden kaventamisesta ja edellytysten luomisesta, jotta jokainen ihminen voi elää eri ikävaiheissa aktiivista, luovaa ja merkityksellistä elämää (Kuntaliitto 2020; Sivistyksen suunta 2023, 2019). Sektorirajat ylittävää yhteistyötä siis tarvitaan ja Lukukuntoa! -hankkeessa se on ollut toiminnan selkeä lähtökohta, mutta on ollut ilahduttavaa havaita, että kulttuurin rooli ja huomiointi ylipäättensä kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä vaikuttaa vahvistuneen viime vuosina (ks. Saukko ym. 2021; OKM 2021).

Vaikka hankkeen toteutuksella on selkeä paikallinen ja aikaan sidottu konteksti, paikallisten vaikutusten lisäksi hankkeen toimintaa voidaan tarkastella myös kunnan toimintaympäristöä laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa hankkeen rahoittajan Opetushallituksen Lukuliikkeen kautta. Sen rahoittamien hankkeiden tuloksia levitetään ja hyödynnetään kansallisesti lukutaitotyön ja lukutaidon edistämiseksi Suomessa. Lukuliikkeen taustalta löytyy yhteisesti jaettu huoli lukutaidon tason heikentymisestä maassamme. Vuonna 2017 Lukutaitofoorumissa käynnistynyt toiminta on nykyään hallitusohjelmaan kirjattu jatkuva ohjelma, jonka tavoitteena on edistää Suomessa asuvien lukutaitoa, laajentaa lukutaidon käsitettä ja tuoda esiin monilukutaitoa sekä monikielisyttä. (Lukuliike).

Lukuliikkeen tärkeiksi suuntaviivoiksi on määritelty

- 1) lasten ja nuorten lukemaan innostaminen,
- 2) kasvuyhteisöjen aktivoiminen lukemisen tueksi,
- 3) ammattilaisten osaamisen ja yhteistyön vahvistaminen sekä
- 4) lukemista edistävien rakenteiden luominen (Lukuliike).

Näitä kaikkia voidaan peilata myös Lukukuntoa!-hankkeen toiminnan tavoitteisiin ja tuloksiin. Hanke kiinnittyy Lukuliikkeen vuonna 2020 jaettuihin toiminta-avustuksiin. Rahoitusta saaneiden hankkeiden kohteena oli nuorten ja aikuisten lukutaito, ja sen kärkinä lukutaidon ja lukuinnon kehittäminen, lukuharrastuksen edistäminen, kriittisen medialukutaidon ja monilukutaidon edistäminen sekä syrjäytymistä ehkäisevä toiminta. Lisäksi haussa painotettiin hankkeita, jotka tuovat yhteen sivistys-, kulttuuri- ja sosiaalialojen osaamista ja verkostoja sekä asettivat tavoitteeksi tekemisen integroimista osaksi jatkuvaa toimintaa.

Kirjastoille lukemiseen liittyvät tavoitteet ja tehtävät ovat lakisääteisiä. Vuonna 2016 voimaan tulleen uuden kirjastolain mukaisesti yleisten kirjastojen tehtävänä on:

- 1) tarjota pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin;
- 2) ylläpitää monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa;
- 3) edistää lukemista ja kirjallisuutta;
- 4) tarjota tietopalvelua, ohjausta ja tukea tiedon hankintaan ja käyttöön sekä monipuoliseen lukutaitoon;
- 5) tarjota tiloja oppimiseen, harrastamiseen, työskentelyyn ja kansalaistoimintaan;
- 6) edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua (L 1492/2016, 6 §).

Näistä ainakin kohdat 3–5 ovat hankkeen tavoitteissa keskeisesti esillä. Laissa korostetaan edelleen yhteistyötä ja edellytetään, että yleinen kirjasto toimii ja kehittää toimintaansa paitsi yhdessä kirjastoverkon toimijoiden kanssa myös yhteistyössä viranomaisten, päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten sekä muiden yhteisöjen kanssa (L 1492/2016, 11 §).

Uusi kirjastolaki onkin haastanut kirjastot miettimään uudella tavalla lain sisältöä ja kirjastojen tehtäviä, myös lukemisen edistämisen osalta. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamassa Kirjastot aikuisten lukemisen edistäjinä hankkeessa 2017–2018 Sahavirta (2018, 13–15) näkee lukemisen edistämällä laissa keskeisen aseman, joka punoutuu yhteen kirjallisuuden, sivistyksen ja kulttuurin kanssa. Samalla hän muistuttaa lain vahvasta yhteiskunnallisesta painotuksesta: kansalaisten yhdenvertaisuudesta, aktiivisesta kansalaisuudesta, demokratiasta ja kulttuurisesta vuoropuhelusta sekä yksilön omista kehittymismahdollisuuksista eli elinikäisestä oppimisesta

ja osaamisen kehittämisestä. Lain tulkitaan sisältävän aikuisten lukemista edistävät, kirjastoille jo vanhastaan hyvin mieluisat tehtävät, kuten säännöllisten lukijoiden perinteisen lukuharrastuksen ylläpitämisen ja lukuinnostuksen lisäämisen sekä sivistyksen ja monilukutaidon edistämisen ja tietoyhteiskuntataitojen parantamisen. Laki kuitenkin nostaa esille uudenlaisia tarpeita, kuten heikkojen lukijoiden lukutaidon tukeminen, tavoitteena parantaa yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja tiedon käyttöön sekä aktiiviseen kansalaisuuteen. (Sahavirta 2018, 13–15.)

Lukutaidon ja sivistyksen rapautuminen kirjaston toimintaympäristössä tapahtuvana merkittävänä muutoksena on nostettu esille Yleisten kirjastojen neuvoston uudessa, *Onneksi on kirjasto! – Yleisten kirjastojen suunta 2021–2025* -julkaisussa (2021). Kierre on katkaistava ja ylläpitämällä ja kehittämällä kunnallisia kirjastoja tuetaan jokaiselle kuntalaiselle kuuluvia sivistyksellisiä perusoikeuksia (Kietäväinen 2016, 7). Kirjastopalveluilla on vaikuttavuutta kansalaisten sivistyksellisten oikeuksien toteutumiseen ja tiedolliseen tasa-arvoon. Kuntatasolla vaikutukset ulottuvat niin yhteisön kuin yksilönkin hyvinvointiin. (Yleisten kirjastojen laatusuositus 2021.) Lukuharrastuksen hiipuminen ja lukutaidon eriytyminen halutaan estää ja kirjastojen keinoiksi puuttua tilanteeseen nähdään muun muassa lukemaan innostaminen kaikissa ikä- ja kulttuuriryhmissä, aktiivinen toiminta verkossa, tapahtumissa ja kirjaston ulkopuolella ja yhteistyö. Monilukutaidon, mediakasvatuksen ja tiedonhakutaitojen katsotaan kuuluvan kirjastojen strategioihin ja toimintasuunnitelmiin, minkä lisäksi ne ovat osa henkilöstön osaamisen kehittämistä ja kirjaston asiakaspalvelua. (Onneksi on kirjasto! Yleisten kirjastojen suunta 2021–2025 2021, 4–5, 8–9.)

Vaikka esimerkiksi OKM:n Yleisten kirjastojen laatusuositus yhdistää kirjastopalvelujen vaikuttavuuden sivistyksellisiin perusoikeuksiin ja tiedolliseen tasa-arvoon, kaikki kirjastotoiminnan vaikutukset eivät ole vaikuttavuutta. Kun tarkastellaan toiminnan vaikutuksia, on tärkeää olla tietoinen käsitteiden välisestä erosta, eli siitä, kuinka vaikutukset eroavat vaikuttavuudesta. Vaikuttavuus kirjastopalveluiden arvioinnissa on nostettu esille jo vuoden 2010 OKM:n Yleisten kirjastojen laatusuosituksessa, mutta silti vaikuttavuuden osoittaminen ei ole niin näkyvä osa kirjastokentän toimintaa kuin voisi toivoa. Eri toimijoiden ja palvelujen vaikuttavuudesta puhutaan yhä enemmän, mutta samalla yleensä todetaan, että vaikuttavuuden osoittaminen on usein haastavaa, käsite on monitahoinen eikä eron tekeminen vaikuttavuuden ja vaikutuksen välillä ole aina selkeää.

2.2 Vaikutukset ja vaikuttavuus

Rajavaara (2006, 37) kuvaa vaikuttavuuden arviointia toiminnaksi, jossa määritellään esimerkiksi jonkin instituution, yhteiskunnallisen ohjelman, hankkeen tai palvelun arvo soveltuvin ja erikseen sovittavin vaikuttavuuskriteerein mahdollisimman luotettavilla ja systemaattisilla menettelyillä, jotta tätä tietoa voitaisiin hyödyntää toiminnan ohjauksessa, kehittämisessä ja poliittishallinnollisessa päätöksenteossa. Kuntaliiton Hyötyä, tietoa ja elämyksiä julkaisussa (2016) kirjastotoiminnan vaikuttavuuden ulottuvuuksista edellisten välistä eroa luonnehditaan siten, että vaikutukset ovat toiminnalle asetettujen tavoitteiden mukaisten muutosten todentamista. Vaikuttavuuden osalta taas todetaan, että sillä tarkoitetaan laajempia ja pidempiaikaisia vaikutuksia, joita toiminnalla on saatu aikaan, ja jotka voivat myös tapahtua eri tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Vaikuttavuuden arvioinnin tekeekin vaikeasti muun muassa syy-seuraussuhteiden monimutkaisuus, tuotosten tai suoritteiden (outputs) sekä toiminnan vaikutusten tai lopputulosten (outcomes) toisistaan erottamisen vaikeus sekä se, että vaikutukset näkyvät usein vasta vuosien kuluessa (Rajavaara 2006, 37–45). Kirjastotoiminnan vaikuttavuuden arvioinnin haasteita on avattu myös sitä koskevassa standardissa (SFS-ISO 16439 2016, 22–24).

Jakonen summaa Cuporen Kokeileva ja kehittyvä kirjasto? -selvityksessä niin ikään vaikutusten ja vaikuttavuuden eroa OKM:n vaikuttavuusindikaattoritarkastelun kautta. Selvityksessä hän nostaa esille, etteivät kulttuuriset vaikutukset (impact) ole sama asia kuin politiikkatavoitteisiin sidoksissa oleva kulttuuripolitiikan vaikuttavuus (effectiveness), mutta niillä on kyllä keskinäisiä yhteyksiä. Kulttuurisia vaikutuksia voi olla muillakin politiikka-alueilla, vastaavasti kulttuuripolitiikalla voi olla muita kuin kulttuurisia vaikutuksia. Kaikella toiminnalla on siis jonkinlaisia vaikutuksia, mutta kaikkia vaikutuksia ei ole perusteltua pitää vaikuttavuutena. (OKM 2009, 13; Jakonen 2015, 27.)

Usein vaikutusten ja vaikuttavuuden välistä eroa ja suhdetta toisiinsa havainnollistetaan vaikuttavuuden teoriaan liittyvien käsitteiden ja panosten, tuotosten ja vaikutusten kautta, joskin kuvaukset voivat hieman poiketa toisistaan (ks. Haapaniemi, Rohkimainen & Kortelainen 2012: 20–21; Laitinen 2016; OKM 2010; SFS-ISO 16439 2016). Esimerkiksi kansainvälinen SFS-ISO 16439:2016 määrittelee, että vaikuttavuudella tarkoitetaan sen yhteydessä kirjastojen ja niiden tarjoamien palvelujen vaikutusta tai muutosta yksilöihin ja/tai yhteiskuntaan. ”Tuloksella” ei sen yhteydessä tarkoiteta samaa kuin ”vaikuttavuudella”, vaan tulos määritellään kirjaston suunnitteluun liittyvän tuotoksen vaikutukseksi. Samaan tapaan Haapaniemi, Rohkimainen ja Kortelainen (2012, 18) päätyvät tarkastelussaan määrittelemään hankekontekstissa konkreettisen lopputuloksen tulokseksi ja luodut tuotteet tai palvelut tuotoksik-

si. Vaikutukset ovat heidän mukaansa epäsuoria tuotteita, tapahtumia, olosuhteita tai muutoksia, jotka ovat seurausta suorista lopputuloksista. Vaikuttavuus sen sijaan määritellään teoreettisen tarkastelun pohjalta kuvaamaan laajoja ja yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia, jotka voivat olla ennakoituja tai ennakoimattomia, positiivisia tai negatiivisia, kohdealueella tai sen ulkopuolella olevia vaikutuksia.

Arvioinnissa on hyvä kiinnittää huomiota myös siihen, että vaikuttavuuteen liittyvät vaikutukset voivat olla ikään kuin toistensa vastapareja. Vaikutukset voivat olla positiivisia tai negatiivisia, välittömiä tai pitkäaikaisia, kauaskantoisia tai rajallisia, tarkoituksellisia tai tahattomia, todellisia tai potentiaalisia hyötyjä. Lisäksi toiminnalla ja palveluilla voi olla erilainen vaikutus eri ryhmiin tai yksilöihin riippuen heidän aiemmista kokemuksistaan ja kyvyistään eli vaikutukset eivät ole kaikkiin samat. Vaikuttavuutta voidaan yksilön lisäksi tarkastella vaikutuksina kirjaston kehysorganisaatioon tai yhteisöön tai koko yhteiskuntaan. (SFS-ISO 16439 2016, 18–21.)

Hanketoiminnan tulokset ja vaikutukset ilmenevät usein vasta pidemmällä aikavälillä, mikä tekee vaikuttavuuden osoittamisesta haastavaa. Hanketoiminnan arviointiin kehitetty IKKU-vaikuttavuusmalli huomioikin myös potentiaalisen vaikuttavuuden arvioinnin tarkastelun kohteena, ei vain suorien, heti ilmenevien hyötyjen ja tulosten tarkasteluna (Pääkkö & Makkonen 2003, 14). ESR-ennakoinnissa kehitetty malli on neliulotteinen ja käsittää ulottuvuuksina instrumentaalisen, käsitteellisen, konsultatiivisen sekä uskoa luovan vaikuttavuuden (Pirttilä & Pääkkö 2002, 161–163; Pääkkö & Makkonen 2003, 14).

Mallissa vaikuttavuus tulkitaan instrumentaaliseksi (I), kun projektin tuloksia käytetään päätöksenteon toistettavana välineenä eli instrumenttina. Tällöin projekti edistää erityisellä tavalla rationaaliseksi oletettua päätöksentekoa. (Pirttilä & Pääkkö 2003, 155.) Tämän kaltaisten vaikutusten tavoittelemisen on tärkeää, sillä itse tieto vanhenee nopeasti, mutta sen sijaan kehitetyt menetelmät ja mallit mahdollistavat toiminnan vaikutusten monistamisen. Samaa mallia voidaan siis käyttää eri aikoina ohjaamassa päätöksentekoa ja instrumentaalista vaikuttavuutta voi olla esimerkiksi hankkeilla, jotka rakentavat uuden koulutusmallin tai esimerkiksi arviointijärjestelmän, jota jatkossa käytetään toiminnan kehittämisen ja päätöksenteon apuvälineenä. Hanketyö tuotoksineen voi siis olla käytännöllisen muutostyön väline. (Pääkkö & Makkonen 2003, 14; Pirttilä & Makkonen 2002, 161.)

Vaikuttavuutta pidetään mallissa käsitteellisenä (K), kun toimijoiden aiemmat käsitykset järkkyvät ja he alkavat etsiä uusia käsitteellisiä tulkintoja, mikä voi johtaa uuteen käsittemalliin. (Pääkkö & Makkonen 2003, 14; Pirttilä & Pääkkö 2002, 155,162.)

Hankkeet voivat osaltaan - yhtenä monista tiedon välittäjistä ja tuottajista - muuttaa toimijoiden ja päätöksentekijöiden käsitteellistä toimintakehikkoa. Luomalla uutta ja kehittämällä hankkeissa voidaan samalla lisätä toimijoiden tietämystä ja lisätä käsitteiden tunnettuutta sisällöllisesti. (Pääkkö ja Makkonen 2003, 15.)

Konsultatiivisesta (K) vaikuttavuudesta voidaan puhua, kun hankkeet vaikuttavat eri toimijoihin heitä ohjaten ja toiminnan tuloksena toimijat muuttavat yhdessä toimintatapojaan ja organisaatioita. Tämä voi tapahtua esimerkiksi muodostuneiden, pysyvien yhteistyöverkostojen kautta. Onkin melko tyypillistä, että hankkeilta edellytetään tai niihin sisältyy verkottumista ja yhteistyötä käytäntöjen muuttamiseksi. (Pääkkö & Makkonen 2003, 15.) Koska muutokset eivät kuitenkaan tapahdu itsestään tai sattumalta, hankkeen vastuuhenkilöiden on konsultatiivisesti ohjattava muutosta. Tätä, verkottumiseen nivellettyä vaikutusta kutsutaan siten konsultatiiviseksi ja konsultaatio edellyttää sekä analyysiä että jatkuvaa vuorovaikutusta toimijoiden kanssa. (Pääkkö ja Makkonen 2003, 15; Pirttilä & Pääkkö 2002, 162.)

Mallin viimeinen nelikenttä kuvaa uskoa luovaa (U) vaikuttavuutta ja vaikutuksia. Yksilöiden toimintaa tarkastellessa usko ja uskomukset ovat Pääkön ja Pirttilän (2002, 162) mukaan keskeisiä. Hankkeen vaikuttavuutta voidaan pitää uskoa luovana, kun hankkeet luovat ja vahvistavat toimijoiden uskoa. Tällaista vaikuttavuutta on muun muassa erityisryhmien työllistyvyyttä ja elämänhallintaa edistävillä projekteilla. Samoin hankkeilla, joiden vaikuttavuus konkretisoituu myönteisenä kehityksenä alueella pidemmällä aikavälillä. Pääkkö ja Makkonen (2003, 15) mainitsevat tästä esimerkkinä hankkeiden välittömät tuotokset, kuten vaikkapa fyysinen tuote tai dokumentti, jotka ajan myötä tuottavat alueelle huomiota, samankaltaisia toimintoja, tuotantoa tai lisäävät edelleen asian vaikuttavuutta.

Tarkastelu tässä julkaisussa kiinnittyy sekä hankkeen konkreettisen toiminnan kuvaamiseen, tarkasteluun ja arviointiin että hankkeen vaikutuksiin eri toimijoissa (paikallisuus, kirjastoala, yhteiskunta) ja potentiaalisen vaikuttavuuden pohtimiseen IKKU-mallin kautta.

2.3 Menetelmät

Lukukunta!-hankkeen arvioinnissa hyödynnettiin pääosin laadullisia menetelmiä: havainnointia, haastatteluja ja fasilitoinnin taidelähtöisiä menetelmiä. Lisäksi hyödynnettiin kyselyjä, joiden tarkoitus ei ollut määrällisen tiedon kerääminen, vaan vastaajien ajattelutavoissa hankkeen aikana tapahtuneiden muutosten havaitseminen tai

muilla menetelmillä kerätyn tiedon täydentäminen. Hankkeen toiminnan arviointiin haluttiin hakea ymmärrystä mahdollisimman monesta eri näkökulmasta ja erilaisin menetelmin, jolloin myös arvioinnin tulokset ovat luotettavampia. Arvioinnissa toteutettiin siten menetelmätriangulaatiota (Kananen 2010, 72). Moninäkökulmaisuus ja erilaisten menetelmien yhdistäminen on keskeistä myös kurotettaessa kirjastopalveluiden vaikuttavuuden osoittamiseen, kuten kirjastojen vaikuttavuuteen keskittyvässä standardissa nostetaan esille (SFS-ISO 16439 2016, 57–61; Laitinen 2016, 16).

Hankkeessa suunniteltujen ja testattujen toimintakokonaisuuksien kehittämiseksi arviointi oli olennainen osa toimintaa ja se sisältyi kirjastopolkujen ja työpajojen toteutukseen. Kanasen (2010, 50) mukaan laadullisessa tutkimuksessa ei voida menetellä siten, että ensin "kerättäisiin" ja sitten vasta "analysoitaisiin". Tutkimusprosessi ei ole lineaarinen, vaihe vaiheelta tiukassa järjestyksessä kohti tavoitetta etenevä jatkumo. Pikemminkin syklisyys ja jatkuva reflektointi kuuluvat laadullisten tutkimusmenetelmien käyttöön. Ajatuksellisesti toiminnassa hyödynnettiin jatkuvan kehittämisen mallia, jossa suunnittelun kautta edetään konkreettiseen toteutukseen, arviointiin ja edelleen sen pohjalta toiminnan kehittämiseen (ks. PDCA). Lukukuntoa!-hankkeessa arviointi ei siis niinkään ollut erillinen, toiminnan loppuvaiheeseen kuuluva osa, vaan jatkuvan kehittämisen mukaisesti arviointi sisältyi hankkeen kaikkiin vaiheisiin ja toimintoihin suunnittelusta erilaisten toimintakokonaisuuksien testaamiseen, toteuttamiseen ja jatkokehittelyyn.

Olennainen osa arviointia ovat olleet hanketyöntekijöiden havainnoinnit, jotka ovat koskeneet sekä itse toimintaa, osallistujia että yhteistyötahoja. Keskeistä on ollut myös yhteistyötahojen ohjaajien osallistuminen arviointiin ja kehittämiseen. Heiltä pyrittiin saamaan usein jo suunnitteluvaiheessa kommentteja ja kehittämis ehdotuksia toimintakokonaisuuksista ja toimintaa suunniteltiin yhteisesti kunkin yhteistyötahon ominaispiirteitä ja tavoitteita tukien. Lisäksi ohjaajilta kerättiin eri tavoin palautetta toteutuneiden toimintakertojen jälkeen. Toimintakertojen kehittämisessä hyödynnettiin myös osallistujien palautetta. Hankkeessa kartoitettiin sekä heidän ennakoajatuksiin ja -odotuksiin että kerättiin palautetta tapaamiskertojen päätteeksi. Hankkeen lopussa mukana olleille yhteistyötahojen ryhmäohjaajille ja kirjaston hankkeessa mukana olleille toimijoille järjestettiin päätöstyöpaja, jossa toimintaa ja yhteistyötä arvioitiin fasilitoinnin taidelähtöisiä menetelmiä hyödyntäen. Lisäksi kaikkien yhteistyötahojen kanssa käytiin toiminnan päättyessä loppukeskustelut (haastattelut ja kyselyt).

Hankkeen toiminnan arvioinnissa työkalut haluttiin pitää helposti saavutettavina, yksinkertaisina ja kaikenlaisiin olosuhteisiin sopivina. Myös hankkeen kohderyhmät huomioiden kovin pitkiä, virallisia, vaikeiksi tai byrokraattisiksi koettuja arviointimenetelmiä haluttiin tietoisesti välttää. Sekä toiminnan, sen tavoitteiden ja kohderyh-

män kannalta yhteensopivimmiksi koettiin siksi fasilitoivat menetelmät, vapaamuotoiset keskustelut, havainnointi sekä haastattelut. Aineistonkeruuta suunniteltiin yhteisesti niin, että lähtökohdan muodostivat laadulliset menetelmät ja joustavuuden huomioon ottaminen. Havainnointilomakkeen sisältöä suunniteltiin ja hiottiin ennen toiminnan aloittamista. Pajatoiminnan dokumentit toimivat tutkimuspäiväkirjan luonteisesti ja niihin koottiin myös osallistujien ja heidän ohjaajiensa kanssa käyty palautekeskustelu kustakin toimintakerrasta. Päiväkirjassa tärkeää on, että kirjataan mahdollisimman tarkasti ylös ilmiötä koskevat havainnot ja tehdään jatkuvaa analyysiä toteutetun toiminnan sujumisesta (Kananen 2010, 51). Hankkeen käyttöön suunniteltiin lyhyitä kyselyjä, mutta ne eivät osoittautuneet Lukukuntoa!-hankkeen toiminnan kannalta toimivaksi vaihtoehdoiksi. Lisäksi osana hanketta tehtiin haastatteluja, joista osa tallennettiin ja osa dokumentoitiin muistiinpanojen pohjalta.

Havainnointi

Hankkeen toiminnan ja vaikutusten arvioinnissa yksi keskeinen, paljon hyödynnetty menetelmä oli havainnointi. Havainnoinnilla tarkoitetaan tiedonkeruumenetelmää, jossa tutkittavaa tilannetta tarkkaillaan ja merkitykselliset seikat, toiminnat ja käyttäytyminen dokumentoidaan (SFS-ISO 16439 2016, 26-27, 50-51). Hankkeessa käytettiin sekä suoraa että osallistuvaa havainnointia. Suorassa havainnoinnissa havainnoitavat ovat tietoisia arvioijan läsnäolosta ja osallistuvassa havainnoinnissa arvioinnin toteuttaja (tutkija) on itse mukana toiminnassa. (Kananen 2010, 49; SFS-ISO 16439 2016, 26-27, 51.) Hankkeen pajatoiminnassa ja päätöspajassa ohjaajat toteuttivat osallistuvaa havainnointia. Osallistuvaa ja myös suoraa havainnointia toteutettiin SAKK:n ja kirjaston yhteistyön kehittämiseen liittyvän kokeilujakson aikana. Kirjastopolkujen toteutuksiin osallistuneet SAKK:n opiskelijat olivat tietoisia siitä, että SeAMK:n opiskelija, joka teki aiheesta opinnäytetyötä, oli mukana seuraamassa toimintaa.

Havainnointi voi olla myös strukturoitua tai vapaamuotoisempaa havainnointia (SFS-ISO 16439 2016, 51). Hankkeessa hyödynnettiin molempia. Hankkeen alussa laadittiin erillinen, ohjaajille tarkoitettu havainnointipohja pajatyöskentelyn tueksi (liite 1). Pohja oli kaksiosainen. Sen ensimmäinen osa keskittyi osallistujien havainnointiin pajatoiminnan aikana. Ajatuksena oli, että pohja auttaa kiinnittämään huomiota työskentelyn aikana erilaisiin osallistujissa tapahtuviin muutoksiin, jotka ilmentävät toiminnan vaikutuksia. Pohja oli tarkoitettu ohjaajan taustatueksi ja huomion kiinnittämiseksi eri näkökulmiin, ei siis toiminnan aikana täytettäväksi lomakkeeksi. Mahdollisia muutoksia voi havainnoida niin yksilön kuin ryhmän tasolla. Havainnoitavia asiakokonaisuuksia oli 7 (työskentelyyn sitoutuminen; vuorovaikutus; motivaatio ja kiinnostus; tunnelma ja ilmapiiri; osaamisen, taitojen tai tietojen kehittyminen; voi-

maantuminen; tunneilmaisu ja sanaton viestintä) ja kaikkien kohtien osalta oli avattu myös, mihin kiinnittää huomiota havainnoinnissa.

Pohjan toinen osa koski muun toiminnan havainnointia sekä toiminnan reflektointia. Tässä osassa ohjaajien huomion toivottiin kiinnittyvän kunkin tapaamiskerran ennakkosuunnitelmaan ja kullekin tapaamiskerralle asetettuihin tavoitteisiin toiminnan kehittämiseksi. Reflektointia oli avustettu muutamilla apukysymyksissä, joiden pääkohdat olivat ohjauksen tavoitteiden miettiminen, käytännön järjestelyihin liittyvät huomiot, sisältöön ja tekemiseen liittyvät seikat sekä ohjaukseen liittyvät huomiot. Näillä huomioilla haluttiin tukea jatkuvan kehittämisen mallia toimintakokonaisuuksien kehittämisessä.

Myös SAKK:lle suunnitellun kirjastopolun kokeilujaksossa hyödynnettiin strukturoitua havainnointia. Opinnäytetyöntekijä suunnitteli havainnointia varten lomakkeen, joka opinnäytetyön ohjaajan ja hanketyöntekijän kanssa viimeisteltiin ennen kokeilujakson alkamista.

Fasilitoinnin taidelähtöiset menetelmät

Fasilitointia, eli neutraalia ryhmäprosessin ohjaamista, hyödynnettiin SAKK:n kokeilujakson toiminnassa ja hankkeen päätöstyöpajassa. Fasilitoinnissa osallistujat vastaavat sisällön tuottamisesta. Fasilitaattori vastaa tilaisuuden tavoitteiden saavuttamisesta, avustaa ja sparraa ryhmän työskentelyä puuttumatta asiasisältöön. Fasilitaattori suunnittelee ryhmäprosessin ja valitsee siihen parhaiten sopivat työkalut. (Kantojärvi 2012, 11.)

SAKK:n kokeilujakson aikana fasilitaattorina toimi SeAMK:n opinnäytetyöntekijä. Hän suunnitteli ja toteutti kaksi tilaisuutta, joissa kerättiin toimintaan osallistuneilta opiskelijoilta palautetta päivän aikana toteutetun kirjastopolkuun liittyvän toiminnan sisällöstä. Opinnäytetyöntekijä hyödynsi tilaisuudessa fasilitoinnin havaintokehä- ja nelikenttä-menetelmiä. SAKK:n kokeilujakson arvioinnista kerrotaan yksityiskohtaisemmin julkaisun luvussa 4.2.1.

Hankkeen päätöstyöpajassa fasilitaattoreina toimivat SeAMK:n hankkeessa mukana olleet lehtorit. Neutraalina fasilitaattorina toimiminen oli mahdollista, koska SeAMK:n lehtorit eivät osallistuneet hankkeessa toiminnan toteutukseen, vaan SeAMK:n rooli hankkeessa oli Avointen oppimateriaalien kirjastossa julkaistun, hankkeen toimintaa ja työmenetelmiä kuvaavan, oppimateriaalin toimittaminen ja hankkeen arviointijulkaisun kirjoittaminen. Kolmivaiheisessa, puoli päivää kestävässä, päätöstyöpajassa hyödynnettiin useita taidelähtöisiä menetelmiä, joita kuvataan tarkemmin julkaisun luvussa 4.4.

Kyselyt

Hankkeessa oli tarkoitus laatia sekä yhteistyötahojen ohjaajille että kohderyhmää edustaville osallistujille lyhyet kyselyt toiminnan alkukartoituksena. Ajatuksena oli, että hankkeen lopussa voitaisiin toistaa samankaltaiset kyselyt ja saada esille mahdollisia muutoksia ja vaikutuksia. Kirjastoa koskevissa kyselytutkimuksissa vaikuttavuuskysymykset voivat liittyä esimerkiksi henkilökohtaiseen vaikuttavuuteen (taidot, oppiminen, asenteet, hyvinvointi) sekä yhteiskunnallisen vaikuttavuuden näkökulmiin (sosiaalinen yhteenkuuluvuus, tiedon vapaa saatavuus, ammatillinen menestyminen, terveyden tai paikallisen identiteetin vahvistumiseen) (SFS-ISO 16439 2016, 33, 41). Nämä kyselyt myös laadittiin osaksi toimintaa, mutta lomakkeita kuitenkin hyödynnettiin vaihtelevasti, eikä niiden kautta kertynyttä arviointitietoa ole kaikkien toimijoiden osalta.

Yhteistyötahojen ohjaajille suunnattu alkukartoituskysely sisälsi viisi lyhyttä arviointikysymystä sekä kaksi väittämätasteristoa ja lopussa oli oma kohtansa myös vapaalle palautteelle. Kysymykset koskivat kirjastoa ja lukutaitoa sekä toimintaan liittyviä odotuksia (liite 2). Kohderyhmälle eli osallistujille oli oma alkukartoituskyselynsä, joka sisälsi neljä avointa kysymystä, kolme monivalintakysymystä sekä yhden väittämänosan (liite 3). Kartoituksen sisältö koski odotuksia toimintaa kohtaan, mielikuvia kirjastosta ja sen toiminnasta sekä palveluista. Molemmat kyselyt laadittiin Webropol-ohjelmalla.

Osana hankkeen Ivalossa järjestettyä päätöstyöpajaa, yhteistyötahoilta pyydettiin lisäksi ilmoittautumislomakkeen yhteydessä heidän arviotaan hankkeen tavoitteiden toteutumisesta. Webropolin kautta rakennettu ilmoittautumislomake sisälsi tiivistelmän kutakin yhteistyötahoa koskevista tavoitteista ja toiminnasta, minkä lisäksi pyydettiin arvioimaan, missä määrin kuvatut tavoitteet oli saavutettu asteikolla 1–10. Jokaisen yhteistyötahon osalta tavoiteteksti oli hieman erilainen riippuen siitä, mitä tavoitteita ja toimintoja heidän osaltaan hankkeessa oli ollut. Arvioinnin ajateltiin toimivan tässä kohtaa myös hyvänä mieleen palauttajana hankekauden tekemisestä ja orientoivan osallistujia kohti päätöstyöpajaa.

Haastattelut

Haastattelumenetelmiä hyödynnettiin SAKK:n kokeilujakson suunnitteluvaiheessa (haastateltavana hanketyöntekijä) sekä toteutuksessa (haastateltavana opiskelijat, yhteysopettaja ja hankkeessa mukana olleet kirjaston työntekijät). Myös hankkeen arviointi- ja päätöskeskusteluissa, jotka toteutettiin joulukuussa 2021 yhteistyötahojen edustajille sekä kirjastotoimenjohtajalle ja hanketyöntekijälle, sovellettiin haastattelumenetelmää.

Haastattelut toteutettiin useimmiten melko vapaamuotoisina avoimina haastatteluinä. Niissä olennaista oli vuorovaikutus ja haastattelija oli lähinnä keskustelukumppa-

ni, joka palautti hienovaraisesti keskustelun takaisin aiheeseen, pyysi tarkennuksia ja syvennyksiä vastauksiin. Osassa haastatteluja, esimerkiksi sähköpostitse toteutetut haastattelut, oli osin puolistrukturoidun haastattelun piirteitä eli ne etenivät niin, että kaikille haastateltaville esitettiin samat kysymykset samassa järjestyksessä. Puolistrukturoitu haastattelu sopii tilanteisiin, joissa halutaan tietoa juuri tietyistä asioista, eikä haastateltaville sen vuoksi ole tarpeellista antaa kovin suuria vapauksia haastattelutilanteessa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Osa toteutetuista haastatteluista oli yksilöhaastatteluja ja osa ryhmähaastatteluja. Sähköpostitse toteutetut yksilöhaastattelut olivat lähinnä asiantuntijahaastatteluja. Ryhmähaastattelut puolestaan valittiin menetelmäksi silloin, kun pyrittiin mahdollisimman vireään keskusteluun ja vuorovaikutukseen, missä osallistujat ruokkisivat toistensa ajatuksia. Ryhmähaastattelun eduksi koettiin myös se, että ryhmän jäsenet voivat auttaa toisiaan muistamaan jotain, mitä yksilöhaastattelussa ei välttämättä tulisi mieleen (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). SAKK:n kokeilujaksoon kuuluvat haastattelut toteutettiin kummankin toteutuspäivän päätteeksi paikan päällä ryhmähaastatteluina ja niissä hyödynnettiin fasilitoinnin menetelmiä. Kokeilujakson jälkeen toteutettiin vielä Teamsissa ryhmähaastattelu, jossa opinnäytetyöntekijä haastatteli SAKK:n yhteysopettajaa ja kokeilujakson toteuttaneita kirjaston työntekijöitä.

Paikallisten yhteistyötahojen kanssa tavoitteena oli pitää haastattelumuotoiset keskustelut kaikkien osapuolten kanssa. Työnjaollisesti Inarin hanketyöntekijät vastasivat paikallisten yhteistyötahojen tavoittamisesta. Osa haastatteluista jouduttiin lopulta korvaamaan sähköpostitse esitetyillä kysymyksillä koronan estäessä kasvokkaiset tapaamiset. Kysymykset vaihtelivat hieman yhteistyötahoittain, koska myös hankkeen tavoitteet kunkin yhteistyötahon osalta olivat erilaiset. Keskusteltavina teemoina olivat muun muassa eri osapuolten kokemukset toiminnasta (yhteistyö-taho, sen työntekijät, asiakkaat), odotukset, palautteet ja kehittämisehdotukset, ajatukset toiminnan merkittävydestä ja vaikutuksista sekä toiminnan jatkuvuus hankkeen päättymisen jälkeen.

SeAMK:n koordinoima loppukeskustelu Inarin hanketoimijoille ja kirjastonjohtajalle toteutettiin lyhyenä sähköpostihaastatteluna. Se sisälsi seitsemän avointa kysymystä, joissa käytiin läpi hankkeen vaikutukset Inarin kirjastotoimeen, mahdolliset uudet palvelut ja toiminnot tai muutokset jo olemassa oleviin, hankkeen tuloksena muodostuneet verkostot ja yhteistyötahot. Lisäksi kysyttiin hankkeen toiminnan jalkauttamisesta kirjastoon ja monialaisen lukutaitotyön juurruttamisesta osaksi kirjastotyötä sekä ymmärryksen lisääntymisestä hankkeen kohderyhmien tarpeista. Luonnollisesti oltiin kiinnostuneita myös siitä, millaiset ovat kirjaston resurssit ja mahdollisuudet järjestää vastaavaa toimintaa jatkossa hankkeen päättymisen jälkeen.

3 HANKKEEN TAVOITTEET JA TOIMIJAT

Monialaisen ja sektorirajat ylittävän yhteistyön tuloksena hankkeessa pyrittiin kehittämään työvälineitä ja rakenteita, joita hyödyntämällä kohderyhmien parissa toimivat ammattilaiset voivat tukea asiakkaan tai opiskelijan lukutaidon ja -kunnan kehittymistä. Tottumus lukemiseen sekä riittävä ja monipuolinen lukutaito mahdollistavat yksilön itsenäisen pärjäämisen sekä lukutaidon kehittymisen edelleen muuttuvassa tekstiympäristössä. Hyvä lukutaito ja -kunto ovat avaimia monenlaiseen osallistumiseen ja harrastamiseen osana hyvää elämää. Hankkeessa haluttiinkin aktivoida kasvuyhteisöjä lukutaitoa tukeviksi ja samalla ehkäistä syrjäytymistä monialaisen lukutaitotyön kautta. Tehdyn kehittämistyön pääkysymys kuuluikin, miten hanke, ja jatkossa kirjasto, voi auttaa kutakin yhteistyötahoa onnistumaan niiden omassa ydintehtävässä, asiakkaan tai opiskelijan osallisuuden tukemisessa ja mahdollisuuksien avaajana?

Tämän pääkysymyksen rinnalla hankkeessa muotoiltiin jokaista yhteistyötahoa koskevat erilliset tavoitteet (materiaalit, mallit, suunnitelmat) seuraavan taulukon mukaisesti. Jokaisen toimijan osalta tarkempia hanketavoitteita on avattu omissa alaluvuissaan.

YHTEISTYÖTAHO	TAVOITTEET
Sote-toimijat ja heidän asiakkaansa	<ol style="list-style-type: none"> 1. Reitti kirjastoon ja kirjastopolku 2. Siltoja luku- ja kirjoittamisharrastukseen: Kirjasto jalkautuu kohtaamispaikkaan ja räätälöi kävijöille maistiaissarjan harrastustarjonnastaan 3. Asiakkaille tarkoitettu lukutaitoryhmä kirjastossa
SAKK:n opettajat ja opiskelijat	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kirjastojakso osana ammatillisen oppilaitoksen viestinnän ja vuorovaikutuksen sekä taiteen ja luovan ilmaisun opintoja, tavoitteena suunnitelma siitä, miten kirjastojakso saadaan pysyväksi osaksi perustutkintojen opintoja. 2. Kirjaston harrastustoiminta tutuksi ammatillisen oppilaitoksen asuntolan asukkaille.
Nuorisotyö ja nuorten työpaja	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kirjastopolku osaksi nuoren kasvutarinaa 2. Lukemiseen liittyvän radio-ohjelmasarjan tekeminen osana nuorten valmennusta.

Hankkeen yhteistyötahoina toimivat Inarin kunnan sosiaali- ja terveystalveluiden mielenterveystalvelut ja sosiaalityö, Inarin luterilainen seurakunta, Inarin kunnan sivistystalveluiden vapaa-aikatoimi (nuorten työpaja ja nuorisotyö) sekä Saamelaisalueen koulutuskeskuksen ammattioppilaitos ja asuntola (jäljempänä SAKK). Edellä kuvattujen yhteistyötahojen kanssa on tavoiteltu toimintoja, joiden avulla tuettaisiin yhteistyötahojen oman perustoiminnan tavoitteita ja samalla vahvistettaisiin nuorten ja nuorten aikuisten lukutaitoa ja -kuntoa. Hankkeessa kokeiltuja toimintoja ovat olleet eri toimijoille räätälöidyt kirjastopolut, lukutaitoa ja lukemisharrastusta tukevat lukukuntaryhmät sekä eväiden antaminen lukemiseen liittyvän radio-ohjelman tekemiseen.

Hankkeessa osallistujien tavoittamisessa, sitouttamisessa ja osallistamisessa hyödynnettiin luovia, taidelähtöisiä menetelmiä sekä osallistujien omia mielenkiintoja. Toiminnassa käytettiin Lukemattoman mahdollisuudet -hankkeessa tuotettua Lukulux-verkkokäsikirjaa, jonka toiminnoissa on luotu kohderyhmän mielenkiinnon kohteita, tarpeita ja motivaatiota hyödyntävä lähestymistapa (mielenkiintolähtöisyys) sekä lukuohjausmalli aikuisten lukutaidon ja -innon kehittämiseen. Lukukuntoa on siis herätelty hankkeessa mielenkiintolähtöisillä, luovilla ja osallistujaa motivoivilla menetelmillä (Lukemattomat mahdollisuudet 2021; Salmela 2020). Kaikki hankkeessa testatut menetelmät toimintaohjeineen on koottu hankkeen erilliseen menetelmäoppaaseen (ks. *Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön* 2021).

3.1 Sote-toimijoiden ryhmät

Hankkeen yhteistyötahoina paikallisista sosiaali- ja terveystalveluista olivat Osallisuuskeskus Ainola sekä Inarin kunnan mielenterveystalvelut ja Inarin luterilaisen seurakunnan diakoniatyö.

Kuntouttava työtoiminta

Kuntouttavan työtoiminnan avulla pyritään parantamaan pitkään työttömänä olleen henkilön edellytyksiä työllistyä, sijoittua koulutukseen tai osallistua muihin työllistymistä edistäviin palveluihin. Asiakkaan työ- ja toimintakyvyn vahvistamisen lisäksi kuntouttavan työtoiminnan tarkoitus on kohentaa asiakkaan elämän- ja arjenhallintaa. (Kuntouttava työtoiminta [viitattu 19.12.2021]; L 2.3.2001/189; Portti 2021a.)

Kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen kuuluu kunnalle, ja sitä voidaan toteuttaa

kunnan tai valtion toimipisteissä, seurakunnissa tai rekisteröidyissä yhdistyksissä. Toiminnan sisältö ja tavoitteet sovitaan yksilöllisesti. Tavoitteita voivat olla esimerkiksi päivittäiseen työryhtiin totuttautuminen, sosiaalisten taitojen kehittäminen tai työtietojen ja -taitojen päivittäminen. Työtoiminta alkaa kolmen kuukauden aloitusjaksoilla, ja sopimusta jatketaan asiakkaan tarpeiden ja toiveiden mukaan. Työpäivien viikoittainen määrä, työpäivän pituus sekä työajat riippuvat asiakkaan kokonaistilanteesta. (Kuntouttava työtoiminta [viitattu 19.12,2021]; L 2.3.2001/189; Portti 2021a.)

Mielenterveyspalveluiden ja diakoniatyön yhteinen ryhmä

Muut sosiaali- ja terveystoimijoiden tahot, joiden kanssa hanke teki yhteistyötä, olivat Inarin kunnan mielenterveyspalvelut ja Inarin luterilaisen seurakunnan diakoniatyö. Nämä toimijat ovat järjestäneet yhteistä, naisille tarkoitettua ryhmätoimintaa yli kymmenen vuoden ajan. Avoin, toiminnallinen naistenryhmä kokoontuu syksystä kevääseen kahden viikon välein, ja toiminta on osallistujille vapaaehtoista, harrastuksen tyyppistä. Esimerkiksi syksyllä 2021 ohjelmassa oli muun muassa ulkoilua ja pelailua, kädentaitoja, musiikkiin liittyvää ohjelmaa sekä yhteistä ruoanlaittoa EU-kassin antimista. Muutoin ryhmässä nautitaan rauhassa kahvipöydästä, jaetaan kuulumisia sekä tehdään pieniä retkiä ryhmän toiveiden mukaan. Myös vierailijoita saattaa käydä. (Portti 2021a.)

Toiminnan tavoitteet

Hankkeen sote-toimijoita koskeviksi tavoitteiksi oli asetettu kirjastoyhteistyön aloittaminen ja kehittäminen sote-toimijoiden kanssa. Toiminnan aloitusvaiheessa tavoitteeksi täsmentyi kehittää yhteistyömalli kirjastolle sekä sosiaalityölle, mielenterveyspalveluille ja diakoniatyölle.

Luotavan yhteistyömallin myötä pidemmällä tähtäyksellä tavoitellaan kirjaston tehtäviä ja rooleja koskevan tiedon lisääntymistä kohderyhmissä (soteammattilaisissa ja heidän asiakkaissaan), kirjaston käytön kynnyksen madaltumista ja käytön helpottumista, kirjaston käyttötapojen ja tarjonnan parempaa tuntemusta ja linkittymistä omaan elämään sekä tietoisuutta siitä, että kirjasto tarjoaa myös tietopalvelua. Kirjastolla on toiminnan tuloksena ”kasvot” yhteistyötahon ja sen asiakkaiden mielisä. Lisäksi tavoitteeksi oli määritelty, että kirjastohenkilökunnan asiantuntemus kohderyhmien palvelemisessa lisääntyy ja ajatus sote-yhteistyöstä leviää kirjastoissa ja sote-toimijoiden keskuudessa.

Näitä asioita lähdettiin tavoittelemaan niin, että pyydettiin päästä osaksi sote-toimijoiden asiakkaille suunnattuja ryhmätoimintoja. Ideana oli rakentaa reittejä, joita pitkin sote-toimijoiden asiakkaat pääsisivät hyödyntämään kirjaston tarjontaa mahdollisim-

man monipuolisesti. Tarkoituksena oli luoda sellaiset yhteistyösuhteet, että sote-toimijat voisivat ohjata kirjaston järjestämiin toimintoihin niitä asiakkaitaan, jotka heidän arvionsa mukaan hyötyisivät osallistumisesta. Asiakkaille tarjottaviksi työmuodoiksi suunniteltiin räätälöityä lukutaitoryhmää sekä lukemiseen ja kirjoittamiseen liittyvää säännöllistä harrastustoimintaa. Niiden avulla pyrittiin lukutaidon ja -kunnan kohentamisen lisäksi tarjoamaan tilaisuuksia myönteiseen vuorovaikutukseen.

Toiminnan tuloksena sote-asiakkaille rakennetaan myös kirjastopolku eli ryhmälle räätälöity tutustuminen kirjastoon sekä kirjastonkäytön opastus, minkä lisäksi on mahdollista varata aika myös henkilö- tai esimerkiksi perhekohtaiseen opastukseen. Mallin rakentamiseen ja tavoitteiden konkretisointiin liittyy myös kirjaston toiminoista ja palveluista tiedottaminen sote-asiakkaiden kannalta sopivimpia kanavia ja tapoja käyttäen.

Hankkeessa on edelleen kuvattu tavoitteisiin ja toimintaan liitetyt tulokset ja mahdolliset vaikutukset. Toiminnan tuloksena on rakenne, jonka avulla sote-ammattilaiset voivat positiivisesti ja jatkoväylän tarjoamalla puuttua havaitsemaansa lukutaidon heikkouteen ja sitä tietä auttaa asiakkaitaan parantamaan valmiuksiaan selviytyä omatoimisesti yhteiskunnassa. Sote-asiakkaat pääsevät harjoittamaan lukutaitoaan myös niin, että nykyistä useamman on mahdollista valita lukemis- ja/ tai kirjoittamisharrastus. Tuloksena on myös tulevaisuus, jossa kirjastolla on paikka sote-toimijoiden tiedotuskanavissa ja jatkuvassa toiminnassa. Vastaavasti kirjastopolkuajattelulla on paikka kirjaston toiminnan organisoinnissa. Toiminnan vaikutuksena sekä kirjasto- että sote-alan ammattilaisten ymmärrys lukutaidon vahvistamisen keinoista ja lukutaidon merkityksestä osallisuuden, demokratian, kansalaisuuden ja kulttuurin jäsenyyden kannalta lisääntyy. Samalla kirjastolain toteutuminen laajenee siltä osin, mikä tukee ohjauksen ja tuen tarjoamista tiedon hankintaan ja käyttöön sekä monipuoliseen lukutaitoon.

3.2 SAKK

Saamelaisalueen koulutuskeskus (SAKK) on Suomen valtion ylläpitämä toisen asteen oppilaitos, joka toimii Inarin kirkonkylässä, Inarin Kaamasessa sekä Enontekiöllä. Koulutuskeskus tarjoaa perustutkinnot taideteollisuusosalta, ravintola- ja catering-alalta (tutkintonimikkeet tarjoilija tai kokki), luonto- ja ympäristöalalta (poronhoitaja tai luonto-ohjaaja), sosiaali- ja terveysalalta, liiketoiminnasta sekä matkailualalta (vastaanottovirkailija, matkailupalvelujen tuottaja tai matka-asiantuntija). Lisäksi

oppilaitoksessa on mm. saamen kielten ja kulttuurin opetusta yhden lukuvuoden mittaisina koulutuksina sekä opiskelijalle joko yksi- tai kaksivuotinen medialinja. SAKK:ssa opiskelee kaikenikäisiä ja –taustaisia nuoria ja aikuisia eri puolilta Suomea. Osa opiskelijoista tulee suoraan peruskoulusta, osalla on takanaan esimerkiksi yliopisto-opintoja tai pitkä kokemus työelämästä. Yhteensä opiskelijoita on noin 200. Tämän lisäksi tulevat vielä lyhytkoulutusten sekä ammatti- ja erikoisammattitutkin-
tojen opiskelijat, joita on vuosittain yhteensä muutamia satoja. (Saamelaisalueen koulutuskeskus [viitattu 16.12.2021]; Portti 2021a.)

Toiminnan tavoitteet

Hankkeen toinen keskeinen tavoite oli aloittaa kirjastoyhteistyön kehittäminen saamelaisalueen koulutuskeskuksen SAKK:n kanssa. Tavoitteena oli kehittää yhteistyömalli kirjaston ja Inarin kirkonkylässä toimivan ammatillisen oppilaitoksen välillä, mikä tukee oppilaitosta sen tutkintojen perusteiden velvoittamassa tehtävässä ohjata perustutkinto-opiskelijoita elinikäisen oppimisen avaintaitoihin kuuluvaan lukutaitoon. Hankesuunnitelma sisältää tavoitteen SAKK:n perustutkinto-opiskelijoiden tutustuttamisesta kirjastoon sekä sen käyttöön. Toimintaa haluttiin ensiksi kokeilla osana viestinnän ja vuorovaikutuksen sekä taiteen ja luovan ilmaisun opintoja ja muokata jaksoa kokemusten perusteella niin, että se voitaisiin kirjoittaa osaksi oppilaitoksen alakohtaisia toteutus- ja arviointisuunnitelmia. Toisena tavoitteena oli kokeilla kirjaston tarjonnan jalkauttamista SAKK:n asuntolaan muun muassa sanapajan ja lukutaitoryhmän kautta. Lukutaitoryhmän toiminta on mielenkiintolähtöistä, osallistujien omiin tai yhdessä valittuihin kiinnostuksen kohteisiin liittyvien tekstien hyödyntämistä ja samalla ryhmätoiminnan kautta vuorovaikutustaitojen vahvistamista. Onnistuessaan toiminta voitaisiin liittää osaksi asuntolan olemassa olevaa harrastustoimintaa.

Hankesuunnitelmassa on edelleen kuvattu edellisiin tavoitteisiin ja toimintaan liitetty tulokset ja mahdolliset vaikutukset. Tarkoituksena on helpottaa kirjaston toimintoihin osallistumista ja kasvattaa opiskelijoiden tietoisuutta niistä. Toiminnan tärkein tulos on toteutus- ja arviointisuunnitelmakirjauksiin tähtäävä yhteistyöso-
pimus organisaatioiden, eli kirjaston ja SAKK:n välillä. Lisäksi tuloksena on dokumentoitu ammatillisen opetuksen ja kirjaston yhteistyömalli ja arviointitietoa sen jatkokehittämisen pohjaksi.

3.2 Vapaa-aikatoimi

Inarin kunnan vapaa-aikatoimen alla toimivan nuorten työpajatoiminnan tarkoituksena on parantaa nuoren elämänhallinnan taitoja ja osallisuutta yhteiskuntaan sekä auttaa nuoren kasvua ja itsenäistymistä. Tavoitteena on myös kohentaa nuoren valmiuksia päästä koulutukseen, suorittaa koulutus loppuun tai päästä avoimille työmarkkinoille. Jos nämä eivät ole ajankohtaisia, työpajatoiminnan tehtävänä on auttaa nuorta pääsemään muuhun tarvitsemaansa palveluun. (L 1285/2016, 4 luku 13 §.) Välineenä tavoitteisiin pääsemisessä työpajoilla käytetään tekemällä oppimista ja siihen liittyvää työ- ja yksilövalmennusta.

Toiminnan tavoitteet

Tämän toimijan osalta hankkeen tavoitteena oli kehittää yhteistyömalli Inarin kunnankirjastolle ja vapaa-aikatoimelle. Mallia lähdettiin suunnittelemaan nuorisotyön pienryhmien ja viestintäpajan valmennukseen, jonka toiminta koostuu nuorten sosiaalista vahvistumista tukevista toiminnoista. Malliin haluttiin sisällyttää nuorten toteuttama radio-ohjelmasarja/podcast, jonka kautta osallistuvat nuoret edistävät oman osallisuutensa lisäksi myös osallisuutta. Tuotannon tarkoituksena oli lisätä puhetta lukemisesta ja kirjallisuudesta, tehdä lukemisharrastusta ja sen harrastajia näkyviksi, vinkata sekä tarjota virikkeitä lukemiseen ja siitä keskustelemiseen.

Hankesuunnitelman tavoitteet on edelleen konkretisoitu toiminnaksi ja tekemiseksi rakentamalla ryhmälle oma kirjastopolku sekä kokeilemalla edellä kuvattua nuorten tuottamaa radio-ohjelmasarjaa. Kirjastopolku oli tarkoitus toteuttaa aloittamalla nuorille räätälöidystä tutustumiskäynnistä ja jatkaa ryhmän tarpeisiin laaditulla kirjastonkäytön opetuksella. Lisäksi tarjolla on mahdollisuus henkilökohtaiseen kirjasto-opastukseen ajanvarauksen perusteella. Radio-ohjelmasarjaa oli tarkoitus kokeilla nuorten työpajalla ja nuorisotyön pienryhmissä hanketyöntekijöiden aiheen äärelle johdattelemina erilaisin sisältöehdotuksin ja näkökulmin.

Hankesuunnitelman mukaan toiminnan tuloksena on luotu vapaa-aikatoimen ja kirjaston välille yhteistyösuhde, jonka kautta madalletaan kirjaston käytön ja lukemisen kynnystä, saatetaan nuoria tekemisiin lukemista koskevan puheen kanssa sekä annetaan heille lukevien ihmisten malleja. Kirjastoyhteistyö on kirjoitettu osaksi nuoren kasvutarinaa työpajalla tai nuorisotyön pienryhmässä. Kirjallisuuden ja lukuharrastuksen lisäksi toteutettu toiminta tekee tutuksi kirjaston erilaisia toimintamuotoja, muun muassa kirjavinkkausta. Kokeillut toimintatavat ovat lisäksi dokumentoituja ja toteutettavissa muuallakin. Samalla laajennetaan tuotettujen radio-ohjelmien leviäviä ja parannetaan niiden osallistavaa vaikutusta nuoriin.

4 TOIMINTAKOKONAISUUKSIEN ARVIOINTI

Tässä luvussa on koottu yhteen kunkin toimijan kanssa toteutettua toimintaa koskeva, vaihtelevin menetelmin kerätty arviointitieto. Hankkeen aikana järjestettiin toimintakertoja yhteistyötahojen kohderyhmien kanssa yhteensä 23, joissa erilaisia toimintakokonaisuuksia kehitettiin seitsemän. Jokainen toimintakokonaisuus sisältää erilaisten luovien ja taidelähtöisten menetelmien hyödyntämistä 1–3 tapaamiskerralle jaettuina kokonaisuuksina. Toiminnan kautta tavoitettiin yhteensä 206 osallistujaa eli yhteistyötahojen asiakkaita ja oppilaita. Määrä on melko mittava huomioiden hankkeen lyhyt toteutuskausi sekä koronan aiheuttamat rajoitukset. Lukumääriä merkittävämpää on kuitenkin toiminnan onnistuminen ja sen mahdolliset vaikutukset.

Hankkeen arviointitieto kostuu hanketyöntekijöiden ja opinnäytetyöntekijän havainnoinneista, osallistujilta ja yhteistyötahojen ohjaajilta eri tavoin kerätystä palautteesta ja arvioinneista, hankkeen Inarissa pidetystä päätöstyöpajasta sekä yhteistyötahojen kanssa käydyistä päätöskeskusteluista (haastattelut ja kyselyt). Eri yhteistyötahojen osalta kerätty arviointitieto ei ole kaavamaista ja yhdenmukaista, vaan tilannesidonnaista ja kulloinkin arvioinnin kohteena olevan monialaisen toiminnan kannalta toteuttamiskelpoista ja mielekästä laadullisen tiedon keruuta. Samalla on muistettava, että koska hankkeen keskeisenä pääkysymyksenä oli, miten hanke/kirjasto voi auttaa kutakin yhteistyötahoa onnistumaan niiden omassa ydintehtävässä, asiakkaan tai opiskelijan osallisuuden tukemisessa ja mahdollisuuksien avaajana, on keskeistä kiinnittää huomiota yhteistyötahojen ohjaajien näkemyksiin hankkeen vaikutuksista. Toimintakokonaisuuksien kehittämisessä on kuunneltu myös kohderyhmän osallistujien ajatuksia toiminnasta.

4.1 Sote-toimijoiden ryhmät

Hankkeessa toteutettiin omat kirjastopolkunsä sekä kuntouttavalle työtoiminnalle että mielenterveyspalveluille ja diakoniatyölle. Kuntouttavan työtoiminnan ryhmille räätälöity kirjastopolku toteutettiin kolmiosaisena eli yhteisiä tapaamiskertoja oli kolme ja mielenterveyspalveluiden ja diakoniatyön yhteinen kirjastopolku toteutettiin kaksiosaisena eli tapaamiskertoja osallistujien kanssa oli yhteensä kaksi. Tarkemmat kuvaukset näistä kirjastopoluista löytyvät hankkeen menetelmäoppaan luvusta 2.3 (*Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön* 2021). Lisäksi hankkeessa kokeiltiin lukukuntoryhmää, Kahvila Vir-

kiää, joka oli suunnattu sosiaali- ja terveysalan toimijoiden asiakkaille. Kahvila ehti kokoontua koronan vuoksi vain kerran ja sen toiminnan kuvaus löytyy hankkeen menetelmäoppaan luvusta 3.2 (*Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön 2021*).

Kuntouttavat työtoiminnan osalta arviointitieto koostui kyselynä toteutetusta alkukartoituksesta ohjaajille, hanketyöntekijöiden havainnoinneista ja kolmella eri tapaamiskerralla, päätöstyöpajan ennakkokyselystä sekä päätöstyöpajaan osallistumisesta. Mielenterveys- ja diakoniatyön osalta arviointitieto koostui hanketyöntekijöiden havainnoinneista kahdella tapaamiskerralla sekä päätöskeskustelusta toiminnan ohjaajien kanssa.

4.1.1 Kuntouttava työtoiminta

Kuntouttavan työtoiminnan ohjaajat olivat vastanneet sekä alkukartoitukseen että päätöstyöpajaa koskevaan ennakkokyselyyn. Alkukartoituslomake oli toteutettu Webropol-kyselyohjelmalla ja se sisälsi viisi lyhyttä arviointikysymystä sekä kaksi väittämäpatteristoa ja lopussa oli oma kohtansa myös vapaalle palautteelle. Kyselyn perusteella kuntouttavan työtoiminnan ohjaajien oma mielikuva kirjastosta hankkeen alussa oli positiivinen. Kirjasto koettiin asiantuntijaorganisaationa, joka tuottaa hienoja palveluita kuntalaisille ja palvelee niin työ- ja opiskelutarpeissa kuin lukuharrastuksen edistämisessä. Kirjasto oli kuntouttavan työtoiminnan ohjaajille myös entuudestaan tuttu yhteistyötaho. Yhteistyötä oli tehty aineistojen esittelyjen, näyttelyiden sekä ohjauksen merkeissä. Hankkeelta ja siihen sisäänkirjoitetulta yhteistyöltä kuntouttavan työtoiminnan ohjaajat odottivat lisää työvälineitä itselleen. Odotukset mainittiin myönteisen avoimiksi ja ryhmien odotettiin hyötyvän yhteistyöstä. Tiedusteltaessa kirjaston palvelujen tuntemusta, ohjaajat arvelivat itse tuntevansa ne joko kohtalaisesti tai hyvin. Sen sijaan omien asiakkaidensa he arvioivat tuntevan kirjaston palveluja kohtalaisesti ja vastaavasti kirjaston tuntevan omien asiakkaidensa palveluntarpeita samoin kohtalaisesti.

Kirjastoon liittyvien kysymysten lisäksi vastaajia pyydettiin kuvailemaan lyhyesti, mitä lukutaito heidän mielestään tarkoittaa. Vastauksissa sitä kuvailtiin oikeudeksi, oppimisen välineeksi sekä taidoksi lukea sujuvasti, rohkeudeksi tarttua erilaisiin teksteihin, kyvyksi omaksua teksteistä saatavaa informaatiota. Ohjaajilta tiedusteltiin myös, mitkä asiat voisivat heidän nähdäkseen edistää tai estää heidän asiakkaidensa lukumotivaation ja lukuharrastuksen kehittymistä. Rohkaiseminen ja sopivan lukemisen löytäminen koettiin tavoiksi edistää hankkeen tavoitteita kohderyhmän osal-

ta. Estäviä asioita mainittiin huomattavasti enemmän, muun muassa liian kovat odotukset ja tavoitteet, tottumattomuus lukemiseen ja kirjastonkäyttöön, aikaisemmat negatiiviset kokemukset lukemisesta, luki-häiriöt/vaikeudet, epätietoisuus kirjaston palveluista, kiinnostuksen ja lukukokemuksen puute, henkilökohtaiset vaikeudet ja sairaudet. Vastaajat myös arvioivat etukäteen toiminnan mahdollisia hyötyjä omille asiakkailleen. Omien asiakkaiden uskottiin hyötyvän toiminnasta joko vähän tai jonkin verran. Arviot olivat positiivisempia (jonkin verran) arvioitaessa, saavatko asiakkaat toiminnan myötä uusia taitoja sekä uusien tietojen osalta (jonkin verran tai paljon). Avoimiin vastauksiin oli jätetty yksi kommentti, jossa kiitettiin yhteistyöstä jo etukäteen ja kerrottiin mielenkiinnosta projektia kohtaan.

Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden tapaamiskerroilla Inarin hanketyöntekijät vastasivat palautteen keräämisestä. He käyttivät apuna hankkeen havainnointipohjaa, minkä lisäksi palautetta kerättiin osallistujilta vapaamuotoisesti jokaisen tapaamiskerran yhteydessä. Jonkin verran toteutuksista keskusteltiin myös ryhmän ohjaajien kanssa. Jokaiselta kolmelta tapaamiskerralta kertynyttä tietoa menetelmien toimivuudesta ja osallistujien reaktioista sekä osallistumisesta kuntouttavan työtoiminnan ryhmän kanssa hyödynnettiin edelleen hankkeen toimintamallin kehittämässä ja vaikutusten arvioinnissa.

Ensimmäisellä tapaamiskerralla 27.4. kuntouttavan työtoiminnan ryhmän kanssa selvitettiin ryhmäläisten mielenkiinnon kohteita (ks. *Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön 2021, 19–23*). Ryhmäläisten sitoutuminen toimintaan sekä vuorovaikutus tekemisessä, muun muassa keskusteluihin osallistumisessa, oli jo ensimmäisellä kerralla suhteellisen hyvällä tasolla. Myös mielenkiinto läpi tekemisen (2 h) oli pysynyt yllä koko ajan, vaikka taukoja ei pidetty. Ensimmäiseltä kerralta saatiin eväitä kokeiltujen harjoitusten pieniin muokkauksiin ja kehittämiseen.

Toisella tapaamiskerralla kuntouttavan työtoiminnan ryhmä tavattiin kirjastossa 12.5. (ks. *Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön 2021, 24–26*). Ryhmä oli osittain sama kuin ensimmäisellä kerralla, mutta pientä vaihtuvuuttakin ryhmässä oli. Tälläkin kertaa osallistuminen oli melko aktiivista ja toimintaan sitoutuminen paikoin jopa yllätti ohjaajat, koska varsinaista osallistumispakkoa tekemiseen ei kuitenkaan ollut. Ohjaajat nostivat myös esille, että sitoutumisen astetta ja kiinnostusta voi olla vaikeaa päätellä osallistujasta ulkoisesti. Non-verbaalinen viestintä voi olla hyvinkin ristiriitaista ja osallistumisen aste voi tulla ilmi vasta keskustelujen kautta hyvinkin terävinä kommentteina työskentelystä. Yleisvaikutelma oli koettu hyväksi ja osallistujilla tuntui olevan selkeä halu jakaa omia ajatuksiaan ja kokemuksiaan.

Tämän tapaamiskerran alkukartoituksessa pohdittiin osallistujien mielikuvaa kirjastosta. Kysymys purettiin pienempiin osiin ryhmän ohjaajan pyynnöstä, jotta se olisi osallistujien helpompi hahmottaa. Kaikilla osallistujilla tuntui olevan varsin hyvät pohjatiedot kirjaston tarjonnasta. Käsiteltäessä kirjaston erilaisia aineistolajeja osallistujissa kiinnostusta ja keskustelua herättivät selkokirjat, Celia sekä Ellibs. Tietokirjaluokkien luokituksen tutustuminen toiminnallisesti näytti motivoivan osallistujia ja myös avun pyytäminen tarvittaessa sujui mutkattomasti. Tehtävään liittyvä kirjan esittely luonnistui niin ikään hyvin ja omista valinnoista kerrottiin muille mielellään. Samalla saatiin tietää lisää osallistujien mielenkiinnoista, mikä on motivaation kanalta keskeistä. Jatkotehtävänä löytöretkeily herätti lisäksi toivotusti osallistujien mielenkiinnon ja nosti esille, mitä kaikkea ihmeellistä kirjastosta löytyykään. Kiinnostus oli herännyt myös itselle oudompiin aihepiireihin ja luokkiin tutustumiseen. Tämänkin havainnointi- ja reflektointikierroksen tuloksena käytettyihin menetelmiin pystyttiin tekemään pieniä muokkauksia.

Kolmannen ja viimeisen kerran kuntouttavan työtoiminnan ryhmän kanssa tavattiin 2.11. (ks. *Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten luku-aitotyöhön 2021, 27–28*). Ehkä pitkästäkin tauosta johtuen ryhmä oli tällä kertaa hieman haluttomampi osallistumaan toimintaan ja olisi valinnut mieluummin vaihtoehtoisia tekemistä tämän tapaamiskerran sijaan. Toiminnan aluksi jouduttiinkin keskustelemaan hieman enemmän tapaamisen tauotuksesta ja muistelemaan lisäksi edellisiä tapaamiskertoja. Vain yksi osallistuja oli ryhmän ohjaajan ohella tuttu aikaisemmilta tapaamiskerroilta, muut ovat uusia. Tapaamiskerran yleistunnelma oli epävarma ja odottava, mikä poikkesi selvästi aikaisempien tapaamisten hyvinkin myönteisistä tunnelmista.

Edellisestä johtuen tapaamiskerran sisältöä päädyttiin tekemisen aikana hieman muuttamaan ja joitakin kohtia pudotettiin kokonaan pois, jotta ryhmä saisi riittävästi aikaa tekemiseen. Kaikki osallistujat kuitenkin tekivät mitä pyydettiin eli olivat josakin määrin sitoutuneita työskentelyyn ja vaikuttivat motivoituneilta, koska muun muassa tupakalla käyneet ja puhelimeen poistuneet tulivat takaisin työskentelytilaan jatkamaan toimintaa. Sisällöllisesti tapaamiskerran suunnitelma vaikutti kuitenkin toimivalta ja keskustelua syntyi tälläkin kertaa tehtävistä ja aiheista niiden ympäriltä. Saatiin selville paljon osallistujien mielenkiinnon kohteita, ja asioita, joita he ovat seuranneet. Tapaamisen pohjalta saatiin myös konkreettinen jatkotoive tulla esittelemään kirjaston e-aineistoja Ainolaan sen toimijoille laajemminkin, ei vain kuntouttavan työtoiminnan ryhmille.

Hankkeen lopussa, ennen Ivalossa pidettyä päätöstyöpajaa, yhteistyötahojen mieliin palauteltiin hanketavoitteet heidän oman toimintansa osalta ja lisäksi heitä pyydettiin arvioimaan, missä määrin kuvatut tavoitteet oli heidän mielestään saavutettu asteikolla 1–10. Kuntouttavan työtoiminnan osalta arvosanaksi annettiin seitsemän (7). Vastauksen perusteluissa mainittiin, että yhteistyömallin kehittäminen ja toiminta oli saatu hyvin alkuun. Kirjaston palvelut olivat tulleet tutummiksi, mutta ryhmätoimintaa palautteessa toivottiin kuitenkin lisää asiakkaiden vuoksi. Päätöstyöpajan antia on vedetty tarkemmin yhteen tämän julkaisun luvussa 4.4.

4.1.2 Mielensterveyspalvelut ja diakonia

Tapaaminen diakoniatyön ja mielensterveyspalveluiden yhteisen naisten ryhmän kanssa kirjastopolun rakentamiseksi toukokuun alussa 2021 sujui hanketyöntekijöiden näkökulmasta hyvin. Ensimmäisellä kerralla tavoitteena oli ryhmään tutustuminen heidän omalla maaperällä, antaa ryhmälle maistiaisia kirjaston tulevasta harrastustarjonnasta ja pohjustaa samalla seuraavaa tapaamiskertaa kirjastossa (ks. *Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön* 29–31).

Kokoontuminen alkoi rennosti kahvitellessa, esittäytyessä ja kuulumisia vaihtaessa osan ryhmäläisistä tehdessä samalla käsitöitä. Tähän kuluikin huomattavasti aikaa (noin 45 min), mutta kuulumisten vaihtaminen oli osallistujille tärkeää ja itsestä saatiin kertoa huomattavankin avoimesti. Tekemisen aikana ryhmä keskittyi hyvin, oli sitoutunutta tekemiseen ja suoriutui tekemisen eri vaiheista. Kirjoittamistehtävät vaikuttivat voimaannuttavan osallistujia eikä itsensä käsittely tehtävien kautta aiheuttanut osallistujille haasteita. Tunnelma ja tekemisen ”helppous” johtui ehkä osin siitä, että ryhmäläiset olivat jo keskenään ennestään tuttuja. Ryhmä on kokoontunut jo 11 vuotta, joten se on kävijöilleen merkittävä harrastus ja kohtaamisten mahdollistaja.

Kirjat olivat ohjaajien havaintojen mukaan myös kaikille tärkeitä, joten seuraavan kirjastossa pidettävän tapaamiskerran haasteena olikin tarjota ryhmälle jotakin uutta ja inspiroivaa kirjastosta. Toisella tapaamiskerralla ryhmän kanssa tavattiin Saamelaiskirjastossa kirjaston tarjontaan tutustuen. Vierailu toteutettiin osana ryhmän syysretkeä 16.9. Tätä tapaamista ei ole kuvattu menetelmäoppaassa. Kolmas tapaamiskerta naistenryhmän kanssa sujui sekin kirjastossa (ks. *Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön* 2021, 32–35) tällä kertaa pääkirjaston tarjontaan tutustuen ja erilaisten kirjoitusharjoitusten merkeissä.

Lisäksi hankkeen aikana ehdittiin kokeilemaan kerran lukukuntoryhmä Kahvila Virkiää sosiaali- ja terveysalan toimijoiden asiakkaille. Ivalon kirjastossa pidetyn tapaamiskerran tavoitteena oli mahdollistaa osallistujille virkistyminen lukemiseen liittyvässä harrastustoiminnassa, herättää halu jatkaa kirjaston harrastusryhmissä ja kertoa toiminnasta muillekin. Läsnäolijat tutustuivat kirjaston tarjontaan ja jokainen pääsi laatimaan oman aineistonäyttelynsä itselle tärkeistä aiheista (ks. *Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön 2021*, 51–54). Tunnelma tapaamiskerralla oli leppoisa ja välitön, keskustelua syntyi helposti ja jokainen pystyi osallistumaan omalla panoksellaan.

Mielenterveys- ja diakoniatyön ohjaajat eivät päässeet osallistumaan Inarissa pidettyyn päätöstyöpajaan, joten heidän kanssaan päätöskeskustelu päätettiin tehdä haastatteluna. Lopulta kasvokkainen haastattelu jouduttiin kuitenkin koronan vuoksi perumaan, mutta yhteistyötahon ohjaajat vastasivat kirjallisesti kolmeen heille esitettyyn kysymykseen. Ryhmän ohjaajat siis olivat seuraamassa tai osallistuivat kaikille kirjastopolun tapaamiskerroille, joten heillä oli siten hyvä käsitys toimintakerroista sisältöineen. Heitä pyydettiin miettimään, millaista merkitystä ryhmän kanssa toteutetulla toiminnalla on ollut ryhmäläisten teksti- ja kirjastosuhteelle tai onko sillä ollut ylipäättänsä merkitystä. Toiminnan tuloksena oli havaittu, että kirjaston monet mahdollisuudet ja kirjaston toiminta ovat avautuneet ryhmäläisille monipuolisemmin. Osa oli myös alkanut käyttää kirjaston palveluja entistä enemmän tai laajemmin toiminnan seurauksena.

Yhteistyötaholta tiedusteltiin lisäksi, voisiko heidän mielestään samankaltaiseen, kirjaston tiloissa järjestettävään toimintaan löytyä osallistujia muutoinkin. Mielen-terveys- ja diakoniatyön ohjaajien vastaukset tältä osin olivat erittäin myönteisiä ja kokemukset hyviä: ”Uskomme, että tällaisesta toiminnasta olisi paljon iloa ja hyötyä ja osallistujiakin löytyisi, kun siitä saisi tiedotettua laajemmin ja toiminnan sisältöä avattua niin, että osallistujat osaisivat lähteä liikkeelle”. Tarjontaa toivottiin laajemmin ihmisten tietoisuuteen ja käyttöön, mutta samalla pohdittiin toiminnasta tiedottamista ja tekemisen avaamista kaikille kirjaston asiakkaille. Esimerkiksi toiminnan nimeämistä pohdittiin niin, että se olisi toimintaa ja sisältöä avaava. Ohjaajat kertoivat, ettei heilläkään ollut etukäteen juuri aavistusta miten hienoihin sisältöihin toiminnassa pääsisi tutustumaan. Tapaamiset olivat olleet antoisia, monipuolisia ja sisältö-rikkaita ammattitaitoisten ohjaajien vetäminä ja ne saivat runsaasti kiitosta.

4.2 SAKK

Hankkeessa kehitettiin oma, räätälöity kirjastopolkunsä myös SAKK:lle. Kirjastopolku on yhden toimintakerran kahden tunnin mittainen kirjastoperehdytys ja sitä testattiin ja kehitettiin SAKK:n yhteysopettajan opiskelijaryhmän kanssa toukokuussa 2021 toteutetussa kokeilujaksossa kahtena päivänä. Tarkempi kuvaus kirjastopolusta löytyy hankkeen menetelmäoppaan luvusta 2.1 (*Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön 2021*). Lisäksi oppilaitoksen asuntolassa kokeiltiin hankkeen tavoitteiden mukaisesti kirjaston harrastustoimintaa eli lukukuntoryhmäksi (Cafe Kirjava) nimettyä toimintakokonaisuutta (*Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön 2021, 37–51*). Lukukuntoryhmälle suunniteltiin kolme toimintakertaa, mutta koronasta johtuen niistä päästiin toteuttamaan vain kaksi.

SAKK:n osalta hankkeen arviointitieto koostuu kahdesta eri kokonaisuudesta, kirjastopolusta ja lukukuntoryhmästä. SAKK:n kirjastopolun arviointitiedon keräsi pääosin SeAMK:n opinnäytetyöntekijä Paula Moisio. Tietoa kerättiin kolmessa vaiheessa ja sen koostamisessa hyödynnettiin monia eri menetelmiä, joita kuvataan tarkemmin luvussa 4.2.1. Moisio:n opinnäytetyöhön liittyvän arviointitiedon lisäksi kokeilujakson arviointiin kuuluvat koulun edustajan vastaus päätöstyöpajan ennakkokyselyyn ja päätöstyöpajaan osallistuminen. SAKK:n asuntolassa toteutetun lukukuntoryhmän arviointitieto koostuu asuntolan ohjaajan kanssa käydystä arviointikeskustelusta.

4.2.1 Kirjastopolku

SAKK:n opetukseen sisällytettävän kirjastopolun kokeilujakson arvioinnin teki pääasiassa SeAMK:n opinnäytetyöntekijä Paula Moisio. Hänen opinnäytetyönsä tavoitteena oli sekä kuvata kokeilujakson suunnittelun ja toteutuksen prosessi että kerätä kokeilujaksosta arviointitietoa. Arviointitiedon pohjalta voitiin pohtia, millainen kirjastoperehdytys olisi toimivin ja hyödyllisin SAKK:n opiskelijoille. Kokeilujakson prosessi ja sen arviointi on kokonaisuudessaan luettavissa Moisio:n opinnäytetyöstä.

Ennen kokeilujakson toteuttamista opinnäytetyöntekijä käytti arvioinnin pohjana dokumentoitua kirjallista aineistoa kuvaamaan prosessin vaiheita ennen hänen mukaansa tuloaan hankkeeseen. Tämän lisäksi dokumenttien avulla saatiin tietoa palaverista ja tilaisuuksista, joihin opinnäytetyöntekijä ei vielä itse päässyt mukaan. Mukaan tultuaan hän osallistui kokeilujakson suunnittelupalaveriin ja suoritti niissä osallistuvaa havainnointia. Lisäksi ennen kokeilujaksoa tehtiin yksi haastattelu, jossa

hanketyöntekijä Portti kertoi hankkeen taustasta ja vaiheista ennen kuin opinnäytetyöntekijä aloitti työnsä. Näin saatiin mahdollisimman kattavat tiedot hankkeen varhaisvaiheista kokeilujakson prosessin kuvaukseen.

Kokeilujakson aikana opinnäytetyöntekijä havainnoi toimintaan osallistuneita opiskelijoita molempina toteutuspäivinä. Kokeilujaksossa käytettiin myös fasilitoinnin taidelähtöisiä menetelmiä. Esimerkiksi fasilitoinnin havaintokehä-menetelmää hyödynnettiin kokeilujaksoon osallistuneiden opettajien ja opiskelijoiden ryhmähaastattelussa. Havainnoinnin sekä fasilitoinnin menetelmien hyödyntämisen toteutuksesta ja tuloksista kerrotaan tässä luvussa.

Kokeilujakson jälkeen yhteysopettajaa ja kokeilujakson sisällöistä vastanneita hankkeessa mukana olleita kirjaston työntekijöitä haastateltiin vielä Microsoft Teams -viestintäalustalla toteutetussa ryhmähaastattelussa. Se toteutettiin muutaman viikon kuluttua kokeilujaksosta, koska haluttiin kuulla kokeilujakson toteutukseen osallistuneiden jalostuneita ajatuksia ja mielessä kypsyneitä kehittämissideoita toimintakokonaisuuden kehittämiseksi. Lisäksi hankkeen päättymisen jälkeen ilmestyneessä Moision opinnäytetyössä on kattavasti koottuna kokeilujakson arvioinnin tulokset.

Kokeilujakson toteutus

Kokeilujakso järjestettiin Inarin kunnankirjastossa toukokuussa 2021. Se sidottiin Saamelaisalueen koulutuskeskuksesta hankkeen yhteysopettajana toimineen äidinkielen lehtorin kurssiin Viestintä- ja vuorovaikutus äidinkielellä sekä Taide ja luova ilmaisu. Kokeilujaksoa varten yhteysopettaja ja opiskelijat tulivat kahtena eri päivänä Inarin kunnankirjastoon, missä oli järjestetty kirjastoon ja kirjaston käyttöön tutustumista, jonka jälkeen yhteysopettaja jatkoi vielä kirjastossa omaa opetustaan.

Kokeilujakson arviointitietoa kerättiin molempina kokeilujakson päivinä sekä opiskelijoilta että yhteysopettajalta ja kirjastosta hankkeessa mukana olleilta työntekijöiltä Reija Portilta ja Anna Roosilta. Tiistaina 18.5.2021 kokeilujakso aloitettiin Viestintä- ja vuorovaikutus äidinkielellä -opintojaksoon liittyen. Arviointi aloitettiin havainnoimalla opiskelijoita kirjastonkäyttöön tutustumisen aikana. Havainnoinnille oli määritelty ennalta kysymysten muotoon puetut kohteet, joiden avulla havainnoija kohdisti havaintojen tekemistä arvioinnin kannalta oleellisiin asioihin. Havainnointi tehtiin, jotta saatiin luotua kuvaus siitä, miten opiskelijat käytännössä osallistuivat toimintaan ja miten erilaiset toiminnot aktivoivat heitä.

Päivän loppuksi oli jätetty vielä 30 minuuttia aikaa kerätä arvioita opiskelijoilta. Opiskelijat saivat ensin jokainen omien mielipiteidensä perusteella järjestää päivän toimin-

not epäkiinnostavimmasta kiinnostavimpaan määrättyjen ja heille avattujen kriteerien perusteella. Kun opiskelijat olivat saaneet toiminnot haluamaansa järjestykseen, käytiin ne läpi jokaisen kohdalta ja niitä sai vielä halutessaan perustella. Viimeisessä vaiheessa opiskelijat pyrkivät ryhmässä pääsemään yhteiseen perusteltuun arvioon päivän toimintojen arvotuksesta. Näin saatiin lisää pohdintaa päivän kulusta ja huomattiin, miten erilaisia asioita opiskelijat pitivät päivässä kiinnostavina.

Kokeilujakson toisena päivänä, torstaina 20.5.2021 vuorossa oli Taiteen ja luovan ilmaisun opintoihin liittyvä kirjastopäivä. Tämänkin päivän toimintojen ajan havainnointiin opiskelijoita ja pohdittiin heidän käyttäytymistään erilaisten kysymysten avulla. Kysymyksiä muokattiin vielä viime hetkellä, sillä Portti ja Roos olivat vielä muokanneet tehtäviä, joita opiskelijat tekivät edellisellä kerralla. Alkuperäisten tehtävien ajateltiin olevan mahdollisesti liian haastavia, joten ne muokattiin kohderyhmälle sopivammiksi. Viimeiset 30 minuuttia käytettiin jälleen päivän arvioimiseen opiskelijoiden kanssa.

Arviointi aloitettiin filiskierroksella, jollaisella päivä kirjastoon ja kirjaston käyttöön tutustumiseen oli myös aloitettu. Näin pystyttiin vertaamaan, oliko opiskelijoiden mieliala muuttunut päivän aikana ja jos oli, mihin suuntaan. Arviointia jatkettiin hyödyntäen tarkoitukseen sopivaksi muokattua fasilitoinnin havaintokehä-menetelmää. Opiskelijat saivat miettiä vastauksia viiteen eri kysymykseen, joiden avulla pyrittiin selvittämään heidän arviotaan päivän toiminnoista aina faktoista sen herättämiin tunteisiin sekä heidän kehitysehdotuksiinsa. Jokaisen mietittyä ensin itsenäisesti näitä asioita käytiin niistä vielä yhteistä keskustelua, jonka aikana omia mielipiteitään pääsi perustelemaan. Perustelut kirjattiin ylös analysointia varten.

Opiskelijoiden lisäksi arvioita kerättiin myös yhteysopettajalta, Portilta ja Roosilta. Myös heidän arvioitaan kerättiin molempina päivinä opiskelijoiden kanssa toteutettavan toiminnan jälkeen. Työntekijöiden arviot kerättiin ryhmätilanteessa fasilitoinnin nelikenttä -menetelmää soveltaen. Työntekijät vastasivat kysymyksiin Mikä päivässä onnistui? Mikä päivässä ei onnistunut? Miten tavoitteet saavutettiin? Välittömät kehitysideat? Jokaisen kysymyksen jälkeen annettiin kaksi minuuttia aikaa kirjoittaa omat vastaukset muistilapuille, jonka jälkeen vastauksista keskusteltiin ryhmässä.

Lisäksi työntekijöille järjestettiin ryhmähaastattelu Teamsissa noin kolme viikkoa kokeilujakson jälkeen. Haastatteluun oli laadittu valmiit kysymykset, jotka oli jaettu myös haastateltaville etukäteen. Haastateltavat vastasivat kysymyksiin aina omalta osaltaan ja suurimmasta osasta kysymyksiä syntyi myös keskustelua haastateltavien kesken. Haastattelun kysymykset keskittyivät kokeilujakson tavoitteisiin sekä kirjaston ja SAKK:n väliseen yhteistyöhön.

Arvioinnin tulokset: Viestintä- ja vuorovaikutus äidinkielellä -ryhmän kirjastokäynti
Havainnoinnin aikana huomattiin, että opiskelijat seurasivat heille annettua ohjausta ja kiertelivät kirjastoammattilaisen kanssa kirjastoa kuunnellen kirjastokäytön opastusta. Käytännön työskentelyosuus kuitenkin osoitti, että pelkkä asioista kertominen ei välttämättä riitä ja teoriassa opittua oli vaikea soveltaa käytäntöön, esimerkiksi mitä kirjastoluokat tarkoittavat, miten aakkosjärjestys toimii tai miten tiedonhaku-tehtävissä ideoidaan hakusanoja. Verkkokirjaston käyttö tuntui kiinnostavan opiskelijoita, osalle se oli tuttua ja he esittivät siitä kysymyksiä.

Päivän lopuksi opiskelijoilta kerättiin arvioita ryhmätilanteessa. Ensiksi opiskelijat järjestivät päivän toiminnot epäkiinnostavimmasta kiinnostavimpaan. Opiskelijoiden vastauksissa oli paljon hajontaa. Kiinnostavimmaksi osoittautui löytöretkeilytehtävä, joka sisälsi kirjojen ja lehtien etsimistä kirjastotilasta. Opiskelijat kokivat, että vaikka tämä osuus osan mielestä oli tylsä, se kuitenkin opetti eniten kirjastonkäytöstä. Toiseksi kiinnostavimmaksi valittiin tiedonhaku, jossa käytiin läpi verkkokirjaston ja tiedonhaun periaatteita sekä tehtiin tiedonhakutehtävä pareittain. Seuraavaksi valittiin kirjastoinfo, jossa opiskelijat saivat tietoa kirjastoluokituksesta ja erilaisista aineistoista, ja lisäksi aineistolajit ja luokat käytiin läpi kiertämällä kirjastotilaa. Epäkiinnostavimmaksi opiskelijat valitsivat lämmittelytehtävän, jossa järjestäydyttiin etunimen ensimmäisten kirjainten mukaan aakkosjärjestykseen. Tilalle toivottiin yksinkertaista esittelykierrosta.

Myös työntekijöiltä kerättiin arviointitietoa päivän päätteeksi. He arvioivat päivän olleen kokonaisuudessaan onnistunut. Opiskelijat saatiin osallistettua mukaan toimintaan ja he tavoittivat sen mitä oli tarkoituskin, eli osasivat etsiä lähteitä kurssityöhön. Asiaan perehdytys oli perusteellinen, mutta ripeä, ja päivän toiminnallisuus oli plus-saa. Päivän aikataulutuksessa olisi parannettavaa, sillä nyt kirjastoperehdytykseen kului suunniteltua enemmän aikaa. Tavoitteisiin päästiin pääasiassa hyvin. Harjoituksen myötä kirjasto ja sen käyttö tulivat tutummiksi ja opiskelijat saivat onnistumisen kokemuksia. Työntekijät jäivät pohtimaan olisiko kirjastonkäyttöä pitänyt käydä läpi vielä laajemmin, esimerkiksi kirjastokimppaa ja varausten tekoa ei käyty läpi. Välittömissä kehitysideoissa päivän todettiin olevan tällaisena turhan pitkä. Kirjastoperehdytyksen pitäisi jatkossa mahtua puoleentoista tuntiin ja silloinkin olisi hyvä pitää taukoja. Työntekijät kuuluivat myös opiskelijoiden palautteen aakkostustehtävästä ja pohtivat olisiko sen tilalle syytä keksiä jotain muuta. Toisaalta myöhemmin aakkostaminen kirjoja etsiessä tuotti opiskelijoille haasteita, joten myös tällä tehtävällä on paikkansa ohjelmassa.

Arvioinnin tulokset: Taide ja luova ilmaisu -ryhmän kirjastokäynti

Päivän aloitettiin filiskierroksella ja filikset vaihtelivat innokkuudesta tylsyyteen. Ennen päivän tehtäviin siirtymistä käytiin läpi, millaisia asioita edellisellä kokeilujakson käynnillä oli opiskeltu, sillä mukana oli kaksi opiskelijaa, jotka eivät olleet aiemmalla käynnillä. Opiskelijat muistivat asioita melko hyvin ja vastasivat reippaasti esitettyihin kysymyksiin. Opiskelijoiden etsiessä aineistoa huomattiin, että aiemmalla käynnillä mukana olleet löysivät aineiston helpommin kuin ne, jotka eivät silloin olleet mukana. Opiskelijat turhautuivat nopeasti, jos aineistoa ei löytynyt. Kirjoittamistehtävässä suurin osa opiskelijoista sai tekstin tuottamisesta nopeasti kiinni. Yksi opiskelija ei tehnyt tehtävää ollenkaan. Luovaa kirjoittamista vaativa tehtävä tuntui vievän opiskelijat epämukavuusalueelle. He olivat hämmentyneen ja epäileväisen oloisia ja kurkkivat toisiltaan, mitä toinen kirjoittaa. Tehtävä tuntui myös turhauttavan osaa opiskelijoista.

Arviointi aloitettiin samanlaisella filiskierroksella, kuin koko päivä alkoi. Nyt opiskelijat ilmaisivat väsymystä, innostuneisuutta sekä ristiriitaisia tuntemuksia. Seuraavaksi opiskelijat vastasivat fasilitoinnin havaintokehä-menetelmän avulla muodostettuihin kysymyksiin päivän kulusta ja ohjelmasta. Ensimmäisenä kysyttiin, mitä kirjastokäytönopetuksesta jäi mieleesi. Parhaiten mieleen oli jäänyt kirjojen etsiminen ja kirjojen sijainnit. Yksi opiskelija toi esiin hyvän mielen, kun kirjat löytyivät. Muutamalle ei ollut jäänyt mieleen mitään. Toisena kysyttiin, miltä teosten etsiminen kirjastosta tuntui (helppoa, hauskaa, mukavaa, ärsyttävää, kun teosta ei löytynyt, taitoa tarvitse, kun ei ole edes kirjastokorttia, yksi ei pitänyt teosten etsimisestä, mutta näki siitä koituvan hyödyn). Kysymykseen, millä muulla tavoin kirjastokäynti voisi olla osana Taide ja luova ilmaisu -kurssia saatiin vain yksi vastaus, jossa ehdotettiin taidenäyttelyn tekemistä kirjastoon. Viimeiseksi kysyttiin, miten tehtävien tekeminen kirjastossa erosi niiden tekemisestä koululla. Suurin osa kehui kirjastoa viihtyisämmäksi, mukavammaksi ja rennommaksi tilaksi kuin koulun luokatiloja, vaikka yhden mielestä siellä olikin aika vähän pöytiä.

Yhteysopettajan ja henkilökunnan palaute kerättiin päivän päätteeksi samojen kysymysten avulla kuin edellisellä kerralla. Päivän koettiin toimineen tarkoitetulla tavalla ja opiskelijat saatiin hyvin toimintaan mukaan ja tekeminen näytti palkitsevan heitä. Rakenne ja aikataulu onnistuivat hyvin, taukokin muistettiin pitää. Kirjasto tilana ja sen aineisto inspiroivat tekemiseen ja opiskelijat tuntuivat pitävän siellä työskentelystä. Toiminnallisuus koettiin hyväksi ja kirjastokäytön kertaus oli napakka. Osa tehtävistä huomattiin hankaliksi opiskelijoille, esimerkiksi metaforista ajattelua vaativa ”jos olisin kirja” -tehtävä. Kaikki eivät saaneet kirjoitettua mitään kirjoitustehtävissä.

Yhteysopettajan ja kirjaston työntekijöiden mukaan käynnin tavoitteet saavutettiin pääasiassa hyvin. Opiskelijat saivat kokemuksen kirjastosta työskentelyn ja viihtymisen ympäristönä ja he saivat lisää eväitä kirjaston käyttöön. Osalla opiskelijoita oli kuitenkin edelleen haasteita aineiston löytämisessä ja verkkokirjaston käytössä. Kirjastoa tilana ja sen aineistoja olisi voitu hyödyntää vielä paremmin, esimerkiksi seinällä olevaa taideteosta, cd-levyjä ja elokuvia. Kehittämisideoiksi mainittiin tehtävien tason helpottaminen onnistumisten kokemusten varmistamiseksi ja parempi ohjaus tehtäviin. Pohdittiin myös, että voisi olla hyvä, jos kaikki työntekijätkin osallistuisivat tehtävien tekemiseen. Kirjastopäivien fokusta on mietittävä tarkkaan ja puhuttava se auki. Myös lukihäiriön huomioon ottaminen mietitytti loppuarviota tehdessä.

Arvioinnin tulokset

Yhteysopettajan ja kirjaston työntekijöiden loppuhaastattelu. Kokeilujakson tavoitteet saavutettiin pääpiirteittäin ja sillä tasolla, kuin se oli mahdollista opiskelijoiden kanssa työskentelyyn käytetyn ajan puitteissa. Vaikutti siltä, että opiskelijoiden kynnys kirjastossa asioinnille madaltui. Verkkokirjaston toimintojen ja käytön opettelu nähtiin tärkeänä, koska se mahdollistaa kirjaston itsenäisen käytön jatkossa. Yllätyksenä tuli se, kuinka haastavaa opiskelijoiden voi olla selailemalla poimia asioita teosten tekstistä. Haastetta loi ja varmasti myös jatkossa luo se, että opiskelijoiden taitotaso voi olla yhden ryhmänkin sisällä hyvin vaihteleva.

Kokeilujaksolle saatiin luotua turvallinen ilmapiiri ja opiskelijat uskalsivat hakea apua ja tukea. Jatkossa kirjastoon on esimerkiksi äidinkielen kursseilta helpompi tulla, kun kirjaston perusperehdytys on ollut kaikilla opiskelijoilla jo opintojen alkuvaiheessa. Yhdessä tehdyt hyvät valmistelut tukivat tavoitteisiin pääsyä. Näin teki myös päiville laadittu selkeä rakenne, joka oli kerrottu opiskelijoille etukäteen. Opiskelijat ohjattiin aineistojen hyödyntämiseen antamalla tehtäviä, jotka johtivat tähän. Näin kaikille tuli käytännön kokemusta kirjastossa toimimisesta. Arvokasta oli se, että kirjastolle saatiin vierailemaan ryhmä, joka ei tavallisesti käytä kirjastoa. Ryhmä tuntui myös koostuvan tasavertaisista yksilöistä, jotka pystyivät keskustelemaan asioista. Tämä tuki etenkin arvioiden keräämistä.

Yhteinen työskentely kokeilujakson suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi onnistui erinomaisen hyvin. Se antoi kokeilujakson lisäksi eväitä muuhunkin työskentelyyn. Asiaa edistettiin yhdessä ja tehty perusteellinen suunnittelutyö tukee yhteistyön toteutumista jatkossakin. Kokeilujakson laaja arvioiminen ja sen aikana käyty keskustelu koettiin tärkeäksi ja asioita syventäväksi. Jatko vaatii järjestelmällisyyttä ja sinnikkyyttä sekä kontaktien ottamista muuhunkin SAKK:n henkilökuntaan. Palautteen kerääminen jatkossakin koettiin tärkeäksi. Näin voidaan reagoida, jos huomataan, että jokin osa kirjastoperehdytyksessä ei toimi ja sitä pitää muokata paremmin tarkoitusta vastaavaksi.

4.2.2 Lukukuntaryhmä

Hankkeessa lukukuntaryhmiä kokeiltiin kahden yhteistyötahon kanssa, joista toinen oli SAKK:n asuntola. Tapaamiskertoja järjestettiin yhteensä 3. Yksi suunniteltu tapaamiskerta peruuntui koronan vuoksi. Ensimmäisellä kerralla kehitettyä toimintakonseptia, Cafe Kirjavaa, oltiin markkinoimassa SAKK:n hyvinvointipäivässä, minkä jälkeen asuntolassa toteutettiin kaksi erillistä tapaamiskertaa. Tarkemmat kuvaukset toiminnasta löytyvät hankkeen menetelmäoppaan luvusta 3.1 (*Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön 2021*).

Cafe Kirjavan toimintaa koskeva arviointikeskustelu käytiin SAKK:n asuntolaohjaajan kanssa joulukuussa 2021. Hän summasi kokemusta toteamalla, että on iloinen, että on saanut olla mukana kokemassa toimintaa, eivätkä sanat riitä kertomaan miten hienoa on ollut. Toiminta oli asuntolassa koettu virkistävänä, monipuolisena ja sopivan luovana. Tapaamisissa luotu ilmapiiri oli turvallinen ja paineeton, osallistujille tuli selväksi, ettei toiminnassa haettu oikeita tai väriä vastauksia, vaan kaikki tulkinnat ja tekemisen tavat olivat hyväksytyjä. Osallistujat olivat saaneet onnistumisen kokemuksia sekä yksilöinä että yhteisönä ja aikaansaannoksista oltiin ylpeitä. Toiminnan tuloksena opiskelijat kokivat virkistyneensä, toiminnan koettiin puhuttelevan eri alueita aivoista kuin päivittäisen opiskelun.

Osallistujat olivat olleet toiminnasta ”ihan filiksissä” ja he olivat jakaneet myös kokemuksiaan muille haltioituneina. Into oli kantanut aina niin, että myös Toivoniemessä oli kiinnostuttu osallistumisesta, mutta suunniteltu kuljetusmahdollisuus viimeiselle toimintakerralle peruuntui koronan vuoksi. Toimintakertoja oli odotettu kovasti ja pettymys oli ollut suuri, kun viimeinen kerta jouduttiin perumaan. Asuntolaohjaaja kokikin testatun toiminnan sopivan hyvin asuntolan muun harrastustarjonnan joukkoon. Tämän kaltaista ohjelmaa ei ole aikaisemmin tiettävästi kokeiltu.

Toimintakokonaisuuden tiedottamisineen asuntolaohjaaja koki onnistuneeksi. Ohjaajien vaivannäkö ja oma innostus tekemisestä oli välittynyt ryhmälle. Kiitosta sai myös ohjaajien oma osallistuminen harjoitteiden tekemiseen. Koska osallistujien tavoittaminen ja mukaan saaminen voi silti olla haasteellista, asuntolaohjaaja pohti myös, voisiko jokin maistiais-kerta toiminnasta olla osa jotakin muuta, opiskelijoille pakollista toimintaa innostuksen sytyttämiseksi. Tällaisena ”sisäänheittokertana” kirjaston harrastustoimintaan voisi toimia tutustumisen sijoittaminen esimerkiksi koulun hyvinvointipäivän yhteyteen, kuten edellisen syksyn osalta jo toimitettiin. Asuntolaohjaaja voisi myös toimia yhteyshenkilönä kirjaston olemassa olevan harrastustoiminnan markkinoinnissa opiskelijoille (esimerkiksi aikuisten kirjakerho), josta hän olikin hyvin kiinnostunut. Nähtäväksi jää, saadaanko kirjakerhon lisäksi käynnistettyä myös erilliset kirjoittajatreffit.

4.3 Vapaa-aikatoimi

Inarin vapaa-aikatoimen kanssa kokeiltiin sekä nuorten työpajalle räätälöityä kahden kerran kirjastopolkua että ideoitiin ja kokeiltiin lukemiseen liittyvää radio-ohjelmaa. Tapaamiskertoja vapaa-aikatoimen nuorten kanssa järjestettiin yhteensä viisi, joista kaksi liittyi kirjastopolkuun ja kolme radio-ohjelman tekoon. Tarkemmat kuvaukset toiminnasta löytyvät hankkeen menetelmäoppaasta luvuista 2.2 sekä 4 (*Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön 2021*). Vapaa-aikatoimen osalta ei saatu vastauksia alkukartoitukseen yhteistyötahojen ohjaajilta tai toimintaan osallistuvilta nuorilta. Arviointitietoa hankkeen aikana kertyi kuitenkin toimintakerroilta, ohjaajien kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta sekä päätöstyöpajasta ja päätöskeskustelusta.

Nuorten työpajaryhmää tavattiin hankkeessa ensimmäisen kerran 21.9. (ks. *Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön 2021*, 12–17). Tapaaminen aloitettiin kahvittelun merkeissä hieman odottavissa ja hiljaisissa tunnelmissa hanketyöntekijän jutustelun siivittämänä. Samaistuttavuutta ohjaajaan saattoi tuoda se, että hän kertoi itsekin työskennelleensä nuorten työpajoissa.

Koska hankkeeseen suunniteltu radio-ohjelman kokeilu (ks. *Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön 2021*, 55–59) oli vaikuttanut hieman epävarmalta, tapaamiskerralla kokeiltiin aikaisemmasta poikkeavaa lähestymistapaa ja menttiin suoraan asiaa. Osallistujille kerrottiin, että tapaamisen tarkoituksena on kokeilla suunniteltua yhteistyötä kirjaston ja työpajan välillä ja saada palautetta toiminnasta.

Itse työskentely yhteisen kuvan piirtämisen kautta sujui hyvin, piirtäminen nauratti nuoria ja erilainen tekeminen koettiin mukavana vaihteluna. Nuoret myös lähtivät hyvin mukaan toimintaan ja kertovat ajatuksiaan. Etukäteissuunnitelmaa muutettiin hieman työskentelyn aikana, kun yksi osa työskentelystä huomattiin liian haastavaksi. Muutos palveli hyvin ryhmän yhteistoimintaa ja toimi ehkä jopa alkuperäistä suunnitelmaa paremmin. Muutoksen tekeminen korostikin toiminnan joustavaa luonnetta ja varautumista erilaisiin tilanteisiin. Elämäkertoja tutkittaessa tekemisen lomassa syntyi myös spontaania keskustelua lukemisesta yleisemminkin. Toiminnan Kirjasto tarjoaa -osuudessa ilmeni osallistujille, ja myös ohjaajille, paljon uutta tietoa. Lopussa osallistujien kanssa toteutettu palautekeskustelu työskentelyn toimivuudesta sai osallistujilta myönteistä palautetta ja tekemisen pariin heittäytyminen koettiin helpoksi.

Tämän ryhmän kanssa kokeiltavasta toiminnasta oli lisäksi keskusteltu etukäteen pajan toiminnanohjaajan kanssa. Keskustelujen pohjalta suunnitelmista tehtiin erilaisia vaihtoehtoisia ja varasuunnitelmia ja huomioitiin ohjaajan palaute myös mahdollisesti liian vaativista osuuksista. Alkuperäisestä suunnitelmasta ei silti lähdetty poikkeamaan liikaa, vaan tavoitteena oli toiminnallinen työskentely pelkän esittelyn sijaan, mikä näyttääkin toimineen osallistujien kanssa hyvin ja se sai myönteistä palautetta.

Ensimmäisellä kerralla hanketyöntekijä kävi esittelemässä ryhmälle Kirjastonhoitaja vinkkaa -ohjelman ideaa (*Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön* 2021, 55). Toisella kerralla ryhmä käytti kirjastoa suoran radiolähetyksensä studiona ja haastatteli kirjastonhoitajaa osana omaa, jo aikaisemmin suunnittelemaansa ohjelmaa. Kolmannella tapaamiskerralla hanketyöntekijä työskenteli radioryhmän kanssa antaakseen ryhmälle käsityksen vinkkausohjelman valmistelusta (ks. *Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön* 2021, 56–59).

Vapaa-aikatoimesta Inarissa pidettyyn päätösseminaariin osallistui yksi työntekijä, mutta ennakkokyselyyn vapaa-aikatoimen puolesta ei saatu vastauksia. Päätöstyöpajan tulokset on purettu tarkemmin julkaisun luvussa 4.4. Hanketyöntekijöiden toimesta käytiin vielä Inarin vapaa-aikasihteerin kanssa toteutunutta toimintaa koskeva päätöskeskustelu joulukuussa 2021. Hänen mukaansa yhteistyö oli sujunut hyvin, kunhan ensin syntyi yhteisymmärrys siitä, mistä toiminnassa on kyse. Sekä toimintaan osallistuneiden työntekijöiden että nuorten palautteet toiminnasta olivat positiivisia. Kirjastopolkukokeilun jälkeen kirjasto ei ole enää ollut niin pelottava paikka. Osallistujilla on myös parempi tietoisuus kirjaston tarjonnasta ja pelkkien kirjojen sijaan tarjonta nähdään monipuolisemmin. Keskustelussa tuotiin esille, että nuorille voi olla iso juttu uskaltautua mukaan itselle uuteen paikkaan, joten on tärkeää, että kirjastoon pääsee tutustumaan tuetusti ja turvallisesti tutun ohjaajan kanssa. Kirjastopolun jälkeen kynnyksensä itsenäiseen asiointiin laskee, kun on kokemus, että kirjasto todella tarjoaa myös itseä kiinnostavia asioita. Polun ja yhteistyön oli koettu tarjonneen uutta ja hyödyllistä tietoa ja oivalluksia myös ohjaajille, mikä edelleen vahvistaa nuorten kanssa toimivien mahdollisuuksia tukea nuoria heidän omassa työssään.

Keskustelussa tuotiin kuitenkin esille, että yhteistyön vahvistamiseksi tarvitaan enemmän aikaa, keskustelua ja erityisesti toisen kuulemista/kuuntelemista. Organisaatioilla on erilaiset työ- ja toimintakulttuurit, mikä tulee yhteistyötä tehdessä ottaa paremmin huomioon. Esimerkiksi hyvinkin toimintaidea voi jäädä toteutumatta tai epäonnistua, jos näihin asioihin ei kiinnitetä tarpeeksi huomiota. Hyvää keskusteluyhteyttä ja yhteisen ymmärryksen luomista tarvitaan väärinkäsitysten välttämiseksi.

4.4 Päätöstyöpaja

Lukukuntoa!-hankkeen toimintasuunnitelman mukaisesti hankkeen loppuvaiheessa järjestettiin työpaja, johon kutsuttiin mukaan kaikki hankkeessa mukana olleet yhteistyötahojen edustajat sekä kirjaston hanketyöntekijät ja kirjastotoimenjohtaja. Päätöstyöpajan järjestäminen oli hankesuunnitelman mukaisesti SeAMKin vastuulla ja sen tavoitteena oli saada monialainen, hankkeen toimintaan osallistunut osallistujajoukko pohtimaan toimintakokonaisuuksien ja yhteistyön onnistumista ja kehittämiskohtia. Työpajan tarkoituksena oli myös tehdä näkyväksi tulevia suuntaviivoja yhteistyön kehittämiseen paikallisella tasolla.

Päätöstyöpajan toteutusta tuettiin lyhyellä ennakkokyselyllä. Kyselyn tarkoitus oli orientoida osallistujat tulevaan työpajaan. Jokainen yhteistyötahon edustaja sai lyhyen yhteenvedon oman organisaationsa osalta hankesuunnitelmaan kirjatusta tavoitteista. Mieliin palauttelun jälkeen osallistujaa pyydettiin arvioimaan numeerisesti, kuinka hyvin tavoitteet olivat toteutuneet. Vastauksia ennakkokyselyyn saatiin kuitenkin vain kaksi. SAKK:n puolesta arvosana 9 ja kuntouttava työtoiminnan puolesta arvosana 7. SAKK:n vastauksessa ei perusteltu arvosanaa, mutta kuntouttavan työtoiminnan osalta perustelujakin oli mainittu. Yhteistyöhön oltiin heidän osaltansa tyytyväisiä, mutta samalla toiminnan kehittämisen koettiin olevan vasta alussa. Tavoitteiden mukaisesti kirjaston palvelut ja henkilökunta olivat tulleet tutummiksi niin asiakkaille kuin ohjaajille, mutta samalla todettiin, että toimintaa olisi voinut olla enemmänkin.

Ivalossa toteutettu päätöstyöpaja koostui kolmesta osasta, joissa osallistujat arvioivat ensin itsenäisesti, toisessa vaiheessa monialaisissa pienryhmissä ja kolmannessa vaiheessa koko osallistujajoukon voimin, miten hankkeen tavoitteet toteutuivat, monialainen yhteistyö onnistui ja mitä hankkeen toiminnasta tarttui osaksi toimijoiden vakituista toimintaa. Työpajan toteutustapa oli osallistujia aktivoiva ja siinä hyödynnettiin luovia ja taidelähtöisiä menetelmiä. Hankkeen aikana kohderyhmiin kuuluvien lukukuntoa oli herätelty samankaltaisilla menetelmillä.

Aamupäivä aloitettiin osallisuuskeskus Ainolassa aamukahveilla ja tutustumisella. Kahvittelun lomassa kerrattiin vielä hankkeen lähtökohtia ja tavoitteita, kerrottiin työpajan toteutuksesta ja tutustuttiin paikallaolijoihin taidelähtöisin menetelmin. Tutustumistehtävissä kerrattiin omia tuntemuksia ja odotuksia hankkeen alkaessa (kuvakorttien hyödyntäminen) sekä esiteltiin kunkin osallistujan oman organisaation tai sen toteuttaman ryhmätoiminnan tehtävää ja tavoitetta (figuurien hyödyntäminen). Tutustuminen sujui luontevasti ja kaikki osallistujat vaikuttivat löytävän heti alusta saakka turvallisen ilmapiirin ja vapauden ilmaista omia ajatuksiaan rehellisesti.

Päätöstyöpajan ensimmäisessä osassa oli kolme tehtävää (muistelujana, sääennuste ja sanapilvi), joiden parissa osallistujat työskentelivät itsenäisesti. Työskentely aloitettiin muistelujan parissa, eli jokaisen toimijan mieliin palautettiin vielä omaa organisaatiota koskevat tavoitteet ja tekeminen ja osallistujat liittivät janalle omia kokemuksiaan ja muistoja toiminnasta. Sanapilven (ks. liite 4) parissa osallistujat pääsivät pohtimaan hankkeen aikana heränneitä ajatuksia hyvän ja monipuolisen luku- ja kirjoitustaidon merkityksestä niin yksilön kuin yhteiskunnan kannalta. Merkityksiä pohdittiin selvästi enemmän yksilön kannalta. Osallistujat yhdistivät hyvät tekstitaidot opiskeluun ja oppimiseen, oman osaamisen kehittämiseen sekä väylänä hyvään itsetuntemukseen ja sivistykseen. Taidot liitettiin myös edellisiin läheisesti liittyviin tiedonhankintataitoihin, disinformaation tunnistamiseen sekä tiedon tulkintaan. Osallistujat tunnistivat myös ajatuksen lukutaidosta selviytymistaitona (arjessa selviytyminen, yhteiskunnassa pärjääminen, asiointi), sen yhteyden työllistymiseen sekä linkin aktiiviseen kansalaisuuteen ja osallisuuteen yhteiskunnassa. Lisäksi osallistujat nostivat esille erilaisia elämänlaatuun, viihtymiseen, harrastuksiin ja ajanvietteeseen liittyviä asioita, joita monipuolinen luku- ja kirjoitustaito mahdollistaa. Laajemmassa, yhteiskunnallisessa kontekstissa luku- ja kirjoitustaito mainittiin edellytyksenä demokratian toteutumiselle, yhteiskunnan toimivuudelle sekä osallisuuden välineeksi ja mahdollistajaksi.

Pilvistä siirryttiin toisenlaisten sääilmiöiden pariin ja sääennusteeksi (ks. kuva 1), nimetyssä arviointitehtävässä vastaajia pyydettiin arvioimaan väittämiä hankkeen keskeisiin, kaikille yhteisiin tavoitteisiin liittyen. Hankkeen keskeisenä tavoitteena oli yhteistyön aloittaminen eri toimijoiden kanssa ja toiminnan myötä kaikki osallistujat kokivat yhteistyön lisääntyneen, pääosin merkittävästi. Yhteistyö oli hankkeen aikana paitsi lisääntynyt, mutta sen todettiin myös jatkuvan kirjaston kanssa hankkeen jälkeenkin joko varmasti tai hyvin todennäköisesti. Osallistujat arvioivat myös, onko hankkeen toiminta onnistunut tavoitteessaan edistää lukemista harrastuksena ja lukuinnon herättäjänä, jotka olivat molemmat toiminnan keskeisiä tavoitteita. Näiden väittämien arviointi koettiin haastavammaksi riippuen myös siitä, millaisessa roolissa vastaaja oli ollut hankkeessa tai mihin toimintoihin osallistunut. Osa ei kokenut voidensa arvioida väittämiä, mikäli ei ollut kertynyt riittävästi tietoa tai kokemuksia, osa oli arvioinneissaan maltillisen optimistisia. Luku-harrastusta koskien arviot erosivat toisistaan enemmän kuin lukuinnon herättämisessä. Viimeisenä tavoitteita koskevana väittämänä pyydettiin arviota, onko hanke tavoitteidensa mukaisesti lisännyt ymmärrystä lukutaidon merkityksestä. Osallistujien arviot vaihtelivat hieman toisistaan, mutta pääosin arvioissa koettiin tämän tavoitteen täyttyneen.

Arviointityöpajan toisessa osassa rakennettiin yhdessä monialaisissa pienryhmissä lukutaitomaisema (ks. kuva 1) Maiseman työstämisen tavoitteena oli saada aikaan kunkin ryhmän oma, lukukuntoa kohti johtava, lukutaitotyön polku. Maisema rakennettiin konkreettisesti työpajantilan seinälle lisäämällä oma polku ja sen varrelle asioita, jotka toisaalta mahdollistavat eri tahojen ja toimijoiden välisen lukutaitotyön ja edistävät lukukuntoa sekä toisaalta asioita, jotka estävät niitä. Tehtävä oli myös rakentaa siltoja ja aurinkoja, eli nostaa esiin tärkeitä asioita haasteiden ratkaisemiseksi tai lisätä maisemaan tahoja, joilla on merkittävä rooli lukutaitotyössä. Työskentelyn tarkoituksena oli kiinnittää osallistujien huomio keskustelun kautta lukutaitoyhteistyön kannalta tärkeisiin seikkoihin ja hankkeen aikana heränneisiin huomioihin hyvien käytäntöjen kokoamiseksi pienryhmissä, joissa jokainen osallistuja edusti eri toimialaa. Työskentelyn tuloksia purettiin myös yhteisesti koko ryhmän kesken.

Kuva 1: Päätöstyöpajan osallistujien lukutaitomaisema

Työskentelyssä sujuvan lukutaitotyön esteiksi tunnistettiin lukuvaikeudet, erilaiset muut lukemiseen liittyvät haasteet, huonot lukukokemukset sekä edellisiin liittyvä häpeä. Esteenä koettiin myös syrjäytyminen, vastuunpakoilu, heikot sosiaaliset taidot tai sosiaaliset pelot, vertaispaine ja lukemisen vastainen ilmapiiri omissa viiteryhmissä. Lukemiselle koettiin olevan paljon kilpailevia viihdykkeitä ja usein verkkoympäristö korvaa kirjaston tapana hankkia aineistoa, tietoa ja ajanvietettä.

Merkittävinä tekijöinä nostettiin esille kohderyhmän tavoittamisen erilaiset haasteet sekä resurssien puute.

Jotta haasteista ei muodostuisi vain esteitä, osallistujat pohtivat yhteisesti niiden ylittämistä ja voittamista eli mahdollistavia ja lukutaitotyötä edistäviä asioita. Tärkeänä lähtökohtana pidettiin yleisesti lukutaitojen merkityksen ymmärtämistä yhteiskunnassa. Keskeisiksi asioiksi esteiden voittamiseen koettiin kannustavat henkilöt, positiiviset kohtaamiset ja kokemukset kirjastosta ja luku- ja kirjoitustaidon parissa, sopivankokoiset haasteet, tuki ja pienten onnistumisen kokemusten kertyminen edellisten kautta. Kirjastojen osalta keskeisenä nähtiin laadukkaat ja monipuoliset aineistot ja niiden avaaminen eri kohderyhmille, e-aineistojen tarjoaminen kiinnostuksen herättäjinä sekä muistutettiin myös erilaisista tavoista hyödyntää kirjastoa: osalle se voi lukemisen ja tiedonhankinnan sijaan olla ajanvietepaikka ja erilaiseen toimintaan soveltuva tila.

Yhteistyö ja sen merkityksen ymmärtäminen koettiin tärkeimpänä siltana lukutaitotyön esteiden yli. Yhteistyön koettiin mahdollistavan esimerkiksi toiminnasta hyötyvien tavoittamisen ja tunnistamisen. Lukutaitomaisemaan lisättiin useita kunnallisia toimijoita, mutta myös työyhteisöt, joiden yhteiseksi tehtäväksi lukutaidon edistäminen koettiin. Esimerkiksi aikuisten lukitestauksesta keskusteltiin ja testien mahdollistaminen työelämässä ja sen ulkopuolella koettiin tärkeäksi. Keskusteluissa pohdittiin myös lukutaidon merkityksen ja lukutaitotyön priorisointia koko yhteiskunnassa. Pohdittiin ääneen, miksi lukutaito ei ole Suomen kärkihanke?

Arviointityöpajan kolmannessa osassa refleктоitiin koko osallistujajoukon voimin hankkeen toimintaan keskeisesti liittyviä tavoitteita väitteiden pohjalta. Keskustelussa pohdittiin, onko hanke onnistunut vahvistamaan osallistujien lukukuntoa, onko kirjaston palvelujen ja henkilökunnan tunnettuus lisääntynyt yhteistyön seurauksena, jatkuuko yhteistyö hankkeen jälkeen ja millaisena, millaisia mahdollisuuksia sektorirajat ylittävällä yhteistyöllä lukutaitotyön parissa koetaan olevan ja onko hanke onnistunut tukemaan kutakin toimijaa sen oman perustoiminnan tavoitteissa.

Keskustelu oli vilkasta ja kokosi yhteen eri toimialojen kokemuksia kehitetyistä toimintakokonaisuuksista. Kuten aikaisemmissakin arviointiosissa, osallistujat nostivat esille lukutaidon merkityksen ymmärtämistä ja varsinkin sen laajentumisen monilukutaidon kautta. Hankkeen koettiin vähintään antaneen kipinöitä osallistujien lukukunnan kehittämiseen, monipuolistaneen ajatusta lukutaidosta ja muistuttaneen lukutaidon merkityksestä. Luku- ja kirjoitustaito jokaisen yksilön perustaitona linkittäne kaikkien hanketoimijoiden perustyöhön, ei vain kouluun tai kirjastoon.

Kirjastoa ei kuitenkaan välttämättä aina tunnusteta monilukutaidon tukijaksi tai monipuolisten aineistojen, tilojen ja innostavan tekemisen tarjoajaksi, vaan mielikuvat kirjastosta saattavat olla pölyttyneitä. Keskusteluissa sivuttiin myös kirjaston haasteita toiminnan sanoittamisessa ja kaivattiin kohderyhmälähtöisempää suunnittelua. Palvelujen tai toiminnan nimet eivät aina avaa riittävästi sisältöä tai vaikkapa kirjaston tarjoama käyttäjäkoulutus voi olla toteutettu hyvin kirjastokeskeisesti ja osallistujia passivoivasti. Voi olettaa tuntevansa kirjaston palvelut, mutta esimerkiksi osallistujien ennakoajatukset olivat saattaneet hankkeen järjestämissä toiminnoissa muuttua tai monipuolistua paljonkin. Hankkeen aikana kirjaston palvelut ja henkilökunta olivat tulleet tutummiksi niin yhteistyötahojen edustajille kuin kohderyhmille. Osa yhteistyötahojen edustajista oli havainnut myös aktivoitumista kirjaston käyttäjiksi tai kirjastonkäytön monipuolistumista, osalla vastaajia havaintoja taas ei ollut. Osittain asiaan todettiin kuitenkin vaikuttavan henkilön roolin hankkeessa tai vähäisempi osallistuminen hankkeen toimintaan.

Kirjaston palvelujen, tilojen ja henkilökunnan tutuksi tulemistä pidettiin merkittävänä seikkana myös käytön kynnyksen madaltamisen ja helpomman lähestyttävyyden vuoksi. Osallistajat pohtivat, onko kirjastosta tullut hankkeen myötä omille asiakkaille/oppilaille luonteva tai mahdollinen kohtaamispaikka. Hankkeen toiminnan pohjalta kirjastoa pidettiin mahdollisempana, käytön kynnyksen koettiin madaltuneen, mutta ei vielä välttämättä luontevana paikkana. Kirjaston jalkautumista, aktiivista kohderyhmien osallistamista ja kiinnostuksen osoittamista heitä kohtaan pidettiin toiminnassa tärkeänä, jotta kirjastosta voisi jatkossa tulla myös luonteva paikka.

Hankkeen lähestymistapa, jossa toimintaa pyrittiin rakentamaan yhteistyötahon omaa perustoimintaa tukevaksi, ei kirjastopalveluita toimintaan ns. päälle liimaten, sai kiitosta. Ylipäätänsä hankkeen toimintakokonaisuuksia, sisältöjä ja lähestymistapaa pidettiin hyvinä, erilaisina ja kokemuksina niistä positiivisina. Monialaista yhteistyötä pidettiin keskeisenä vastaavanlaisen toiminnan kehittämiseksi: kirjastonhoitajan ei tarvitse olla sosiaalityöntekijä eikä sosiaalityöntekijän kirjastonhoitaja, vaan molemmat voivat täydentää toistensa osaamista, jakaa omaa ammattitaitoaan. Kommenteissa tuotiin esille, miten hankkeessa on autettu puolin ja toisin, opittu toisilta monta toiminnan kannalta tärkeää seikkaa. Tietyn, erityisen käyttäjäryhmän asemaan asettuminen ei ole helppoa ja siksin jaettava, monialaista yhteistyötä tarvitaan. Esimerkiksi nuorisotyöntekijällä on kirjaston työntekijöitä parempi asiantuntemus hänen asiakkaansa tarpeista ja siitä, millaisia palveluja he tarvitsevat. Siinä mielessä kirjaston henkilökunnan asiantuntemus kohderyhmästä on todennäköisesti hankkeen aikana lisääntynyt, mutta yhteistyön kautta asiantuntijuus jaettava voi saavuttaa suuremman potentiaalin.

Hankkeen tavoitteena oli rakentaa toimintamalleja, jotka tukisivat yhteistyötahoja niiden omien perustavoitteiden saavuttamisessa. Väittämiä osalta keskusteltiin myös siitä, kokivatko mukana olleet, että hanke oli onnistunut tukemaan heitä näissä tavoitteissa. SAKK:n osalta ajatukset olivat positiivisimmat, toki rakennettu yhteistyömallikin on lähtökohtaisesti hieman erilainen. Muiden toimijoiden ajatuksissa oli enemmän hajontaa. Vähintään toiminnan koettiin vahvistaneet yhteistyötahojen tietämystä kirjastopalveluista, tarjonnan hankkeen tavoitteiden mukaisesti tietoa siitä, mihin omia asiakkaita voi ohjata ja millaisia palveluja heille tarjota. Kuitenkin osallistajat olivat yhtä mieltä lukuaitotyön juurruttamisen merkityksestä oman organisaation toimintatapoihin. Toiminnan koettiin myös tukeneen yhteistyötahojen ohjaajien oman työn kehittämistä muun muassa antamalla lisäeväitä siihen, miten luku- ja kirjoitustaito vahvistaa asiakkaan omaa toimijuutta, pärjäämistä ja itsenäisyyttä.

Hankehumpan sijaan osa toimijoista kaipasi myös kestäviä ratkaisuja ja pitkäjänteistä yhteistyötä tekemisen pohjaksi. Koska eri toimijoilla on erilaiset toimintatavat ja -kulttuuri, yhteistyön, ymmärryksen ja luottamuksen rakentaminen vie aikaa. Luku-kuntoa! -hankkeen kaltaiselle toiminnalle koettiin olevan tilausta, sen koettiin poikkeavan selvästi muusta, mukana olleille kohderyhmille tarjolla olevista toiminnoista. Yhteistyön jatkumiseen suhtauduttiin melko positiivisesti ja osan toimijoiden kanssa jatkosta olikin jo sovittu.

5 HANKKEEN TULOKSET

Tässä luvussa esitellään Lukukuntoa!-hankkeen vaikutuksia ja pohditaan sen potentiaalista vaikuttavuutta. Toiminnalle asetettujen tavoitteiden täyttymistä tarkastellaan julkaisun luvussa 2 määritellyssä kontekstissa. Sen lisäksi tarkastelu pohjautuu yhteistyötahojen kanssa käytyihin päätöskeskusteluihin, Inarin kunnankirjaston kirjastotoimenjohtaja Mikko Kallionsivun ja hanketyöntekijä Reija Portin joulukuussa 2021 sähköpostitse toteutetun haastattelun tuloksiin, marraskuussa 2021 järjestetyn päätöstyöpajan tuloksiin sekä tekijöiden yhteenvedon hankkeen aikana kertyneistä arvioinneista ja kokemuksista. Lisäksi vaikutusten tarkastelussa on otettu huomioon monialaisen lukutaitotyön merkitystä vahvistavat arvokkaat kokemukset, jotka julkaisun kirjoittajat saivat vuoden 2021 alussa päättyneessä Lukemattomat mahdollisuudet -hankkeessa.

5.1 Vaikutukset

Hankkeilla on keskeinen rooli kirjastoalan kehittämisessä. Ne mahdollistavat uudenlaiset, usein ennakkoluulottomat, kokeilut, joista onnistuessaan tulee kirjastojen vakituista toimintaa. Parhaimmillaan hankkeissa luodaan ja tiivistetään monialaista yhteistyötä ja vaikutukset ulottuvat alueellisesti laajemmalle. Hankkeiden kautta koko ala saa ideoita ja uusia suuntia. Hanketoiminnan arviointi, hankkeen vaikutusten osoittaminen ja potentiaalisen vaikuttavuuden tarkastelu on olennaista jokaisessa hankkeessa. Hankkeen vaikutuksia tulee tarkastella mm. analysoimalla suunnittelu- vaiheessa asetettujen tavoitteiden toteutumista. Lukukuntoa! -hankkeessa jokaisen yhteistyötahon osalta oli erikseen määritelty sen kanssa toteutettavaa toimintaa koskevat yksityiskohtaiset tavoitteet. Lähtökohtaisesti päämääränä oli Lukuliikkeen painotusten mukaisesti tuoda yhteen sivistys, kulttuuri- ja sosiaalialojen osaamista ja verkostoja ja pyrkiä integroimaan tekeminen osaksi jatkuvaa toimintaa.

Toimintojen vakiinnuttaminen

Lukukuntoa!-hankkeen tärkeitä tavoitteellisia lähtökohtia oli se, että siinä kokeiltuja ja aloitettuja toimintoja kehitettiin Inarin kunnankirjaston ja yhteistyötahojen pysyviksi toiminnoiksi. Kirjastotoimenjohtaja ja hanketyöntekijä summasivat haastattelussa uudet palvelut ja toiminnot, joita Inarin kunnankirjastoon syntyi hankkeen tuloksena.

Kirjastopolkuja kehitettiin hankesuunnitelman mukaisesti monen toimijan kanssa ja niistä tuli osa vakituista toimintaa. Sote-toimijoista kuntouttavan työtoiminnan kanssa kehitettiin oma kirjastopolku, samoin mielenterveys- ja diakoniatyölle. Nuoriso-

työn ja vapaa-aikatoimen kanssa kokeiltiin myös sekä kirjastopolun rakentamista että nuorten harrastustoimintaan kiinnittyvää radio-ohjelmaa. Jatkossa kirjastopolut tulevat osaksi nuorten työpajavalmennusta ja kuntouttavaa työtoimintaa (Portti 2021b; Kallionsivu 2021). Inarin vapaa-aikatoimen kanssa toteutetaan yhdessä nuorten työpajalle kehitettyä kirjastopolku-toimintaa siten, että jokainen uusi työpajaryhmä käy ohjaajansa kanssa kirjastossa perehdytyksessä. Vastaava toiminta käynnistyy myös kunnan sosiaalitoimen kanssa saman periaatteen mukaisesti, eli uusien työpajojen toimintaan liitetään jatkossa yhden kerran kirjastoperehdytys kirjaston tiloissa. (Portti 2021b; Kallionsivu 2021.) Sote-asiakkaille, kuntouttavan työtoiminnan asiakkaille sekä mielenterveys- ja diakoniatyölle ja nuorten työpajalle rakennetut kirjastopolut on dokumentoitu *Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön* -julkaisuun (2021b,11–17, 18–35).

Kirjastopolun rakentaminen ja vakiinnuttaminen oli keskeinen tavoite myös Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kanssa tehdyssä yhteistyössä. Haluttiin, että kirjastopolku tulisi osaksi perustutkintojen opintoja, opiskelijoiden kirjastotietoisuus lisääntyisi ja osallistumiskynnys kirjaston toimintoihin madaltuisi. Kirjastopolkua testattiin keväällä 2021 toteutetussa kokeilujaksossa. Kokemukset olivat rohkaisevia ja yhteysopettajan lisäksi koulutuskeskuksen muut opettajat sitoutettiin yhteistyöhön. Jatkossa kaikki SAKK:n uudet perustutkintoa aloittavat opiskelijaryhmät osallistuvat opintojensa ensimmäisenä syksynä Saamelaiskirjastossa kirjastoperehdytykseen, jossa on lukutaitokärki (Portti 2021b). Näin on luotu toimiva yhteistyösuhde kirjaston ja SAKK:n välille. Tätä kirjoitettaessa etsitään vielä paikkaa, johon kirjastoperehdytykset kirjataan. Yksinkertaisinta olisi liittää ne ryhmänohjaajien tehtävälisälle. Tätä ajatusta kannattivat myös kokeilussa mukana olleet opettajat.

Monialaisen yhteistyön käynnistäminen paikallisten toimijoiden kanssa oli hankkeen toinen keskeinen tavoite ja se toteutui kirjastopolkujen ja yhteistyömallien rakentamisen myötä. Tavoitteen toteutumista tiedusteltiin Inarin kirjastotoimenjohtajalta ja Lukukuntoa!-hankkeen työntekijältä haastattelussa. Molemmat vastasivat, että hankkeen myötä Inarin kunnankirjasto sai uusia yhteistyökumppaneita. Kirjastotoimenjohtaja Mikko Kallionsivun (2021) mukaan hankkeen kautta sekä luotiin uusia että vahvistettiin jo olemassa olevia suhdeverkostoja merkittävästi muun muassa kunnan sosiaalitoimeen ja vapaa-aikatoimeen, Inarin luterilaisen seurakuntaan (erit. diakoniatyö) ja Saamelaisalueen koulutuskeskukseen. Hanke-työntekijä Reija Portin (2021b) mukaan hankkeessa aloitettu yhteistyö vakiintui usean toimijan kanssa ja myös Kallionsivun (2021) mukaan toiminta jatkuu näiden tahojen kanssa monipuolisesti.

Yksi Lukukuntoa!-hankkeen paikallistason vaikutus onkin se, että on ryhdytty tekemään uudenlaista toimialarajat ylittävää yhteistyötä, jota Kuntaliitto (2020) kunnan eri toimijoilta edellyttää. Lukukuntoa!-hankkeessa on luotu yhteistyössä lukutaitoa ja -kuntoa edistäviä toimintamalleja, jotka parantavat kuntalaisten sujuvan elämän edellytyksiä. Lukutaidon tukemiseen tähtäävät toimenpiteet lisäävät osaltaan tasa-arvoa ja sitä että, erilaisista lähtökohdista tuleville ihmisille tarjotaan samanlaiset mahdollisuudet hyvään elämään. (Kuntaliitto 2020; Sivistyksen suunta 2023, 2019). Myös kirjastolaissa korostetaan yhteistyötä ja edellytetään, että yleinen kirjasto toimii ja kehittää toimintaansa yhteistyössä kunnan muiden toimijoiden kanssa (L 1492/2016, 11 §).

Ymmärrys kohderyhmien tarpeista

Lain mainitsemaa yhteistyötä on hankkeessa toteutettu ennakkoluulottomasti jalkautuen sekä ainakin toistaiseksi kirjastoille poikkeuksellisen lähestymistavan mukaisesti. Kirjaston sijaan toiminnan keskiöön on sijoitettu yhteistyökumppani tavoitteineen. Tavoitteena on ollut uudenlaisten, pidemmän aikavälin kumppanuuksien saavuttaminen, jossa tietoisuus kohderyhmän tarpeista ja sen palvelemisestalisääntyy myös kirjastossa. Ymmärryksen lisääminen liittyy henkilöstön osaamisen kehittämiseen, mitä korostetaan esimerkiksi yleisten kirjastojen arvot ja niiden mukaiset tavoitteet linjaavassa dokumentissa Onneksi on kirjasto! Yleisten kirjastojen suunta 2021–2025 (2021, 4–5, 8–9). Ymmärryksen lisäämistä tukee myös Lukemattomat mahdollisuudet -hankkeesta omaksuttu, mielenkiintolähtöinen työskentely (ks. Lukemattomat mahdollisuudet 2021a)

Lukukuntoa!-hankkeessa kirjastokeskeisyydestä on pyritty siirtymään asiakaskeskeiseen tai yhteistyötahokeskeiseen lähestymistapaan, jonka keskiössä ei ole kirjasto, vaan yksilöiden lukutaito, jota eri toimijat tukevat omalla asiantuntijuudellaan. Yhteistyö ja molemminpuolinen ymmärrys antavat välineitä monialaiseen, sektorirajat ylittävään lukutaitotyöhön. Ajatuksena on, että osaamista jakamalla ollaan vahvempia. Yleisten kirjastojen suunta -dokumentti näkeekin keinoina lukuharrastuksen hiiptämiseen ja lukutaidon eriytymisen katkaisemiseen muun muassa aktiivisen toiminnan myös kirjaston ulkopuolella sekä yhteistyön (2021).

Reija Portin arvion mukaan Inarin kunnankirjaston työntekijöiden ymmärrys aikuisryhmien monialaisesta lukutaitotyöstä on lisääntynyt. Inarin kirjastotoimessa Saamelaiskirjastossa työskentelevä kirjastonhoitaja oli toinen hankkeessa mukana olleista työntekijöistä ja hankkeen päätyttyä hänellä on kokemusta nuorten ja aikuisten lukutaitotyöstä. Lisäksi uusi, hankkeen aikana rekrytoitu, kirjastotoimijohtaja on perehtynyt hankkeen sisältöön ja osallistunut sen toimintaan ja toimim-

nan arviointiin. Hankkeen toimintojen juurtuminen ja jalkauttaminen käytännön toimintaan koskee jatkossa koko kirjastoa, sillä pääkirjaston toiminta-alueella toteutettavat kirjastopolut ja muut ryhmät järjestetään pääkirjaston työntekijöiden voimin. Tätä varten osaamista jaetaan kirjaston sisällä esimerkiksi demonstraatioiden avulla. (Portti 2021b.) Kirjastotoimenjohtajan mielestä ymmärrys hankkeessa mukana olleiden kohderyhmien tarpeista syventyi merkittävästi sekä hankkeen parissa kehitetyn teoreettisen tiedon että sen jalkauttamisen kautta saadun käytännöllisen tiedon lisääntyessä (Kallionsivu 2021).

Lukuliikkeen suuntaviivojen toteutuminen

Hanke on toteuttanut Lukuliikkeen ([Viitattu 9.10.2021]) suuntaviivoja luomalla yhteistyömalleja, kehittämällä menetelmiä ja jakamalla kokemuksia. Näitä suuntaviivoja ovat kasvuyhteisöjen aktivoiminen lukutaidon tueksi, ammattilaisten osaamisen ja yhteistyön vahvistaminen sekä lukemista edistävien rakenteiden luominen. Kaikille toimijoille on suunniteltu ja rakennettu räätälöidyt kirjastopolut, ja niitä on testattu ja kehitetty yhteistyössä hankkeen toimijoiden kanssa. Toiminnan myötä tieto on lisääntynyt ja osaaminen on vahvistunut niin hankkeessa kuin yhteistyötahojen osalta. Samalla on kunkin yhteistyötahon kanssa etsitty sopivaa yhteistyömallia, jota toteuttamalla hankkeen toiminnalle saataisiin jatkuvuutta hankekauden jälkeenkin. Koska hankkeen ydinkysymys yhteistyötahoille oli, miten kirjasto (hanke) voi tukea niitä niiden omassa ydintoiminnassa, hankkeeseen oli alusta saakka ikään kuin sisäänrakennettu kasvuyhteisöjen aktivoiminen lukemisen tueksi ja syrjäytymistä ehkäisevä lukutaitotyö. Tavoitteena oli kaikkien toimijoiden osalta lisätä tietoa kirjaston toiminnasta ja palveluista ja luoda yhteistyösuhteet, joiden kautta järjestää sekä jatkuvaa, säännöllistä toimintaa että ohjata yksittäisiä asiakkaita kirjastoon heidän yksilöllisten tarpeidensa pohjalta. Tätä tukee myös tavoite kirjaston henkilökunnan lisääntyneestä tietoisuudesta yhteistyötahojen toiminnasta ja tarpeista.

Sen lisäksi, että kirjastoammattilaisten ymmärrys kohderyhmistä lisääntyi, toimintaan osallistuneiden yhteistyötahojen ja heidän asiakkaidensa käsityksiä kirjastosta saatiin päivitettyä ja tieto kirjaston tarjoamista palveluista sekä ohjauksesta ja tuesta lisääntyi. Perinteistä kirjastonkäytönopetusta muotoiltiin kirjastopoluissa osallistujia aktivoiviksi ja toiminnallisiksi kokonaisuuksiksi. Kynnystä kirjaston hyödyntämiseen madallettiin, mutta vielä on matkaa sen profiloitumisessa luontevaksi kohtaamispaikaksi. Samalla osallistujien käsitys kirjastosta myös tilojen ja monipuolisen tekemisen tarjoajana lisääntyi hankkeen aikana. Kirjasto ei ole ajatuksissa enää vain lukemiselle ja kirjoille pyhitetty paikka. Hankkeen toteuttamissa kirjastopoluissa avattiin kirjaston tarjontaa ja palveluita, monipuolisia kokoelmia ja tarjolla olevaa tukea kirjaston käytölle ja itseä kiinnostavan aineiston löytämiseksi. Esimerkiksi kirjasto erilaisten e-

aineistojen tarjoajana oli yllätys monille osallistujille ja niistä oltiin lisäksi kiinnostuneita. Kohderyhmän lukukuntoa ja toimintamahdollisuuksia vahvistamalla voidaan tukea kirjastolaissakin (L1492/2016) mainittujen tavoitteiden toteutumista yhdenvertaisista mahdollisuuksista aktiiviseen kansalaisuuteen sekä edelleen sivistyksellisten perusoikeuksien toteutumista.

Lukuliikkeen lukemaan innostamisen ([Viitattu 22.1.2022]) suuntaviivaa toteutettiin herättelemällä lukutaitoa ja -intoa muun muassa mielenkiintolähtöisillä ja osallistujaa motivoivilla lähestymistavoilla. Harva meistä on kiinnostunut lukemisesta mekaanisena toimintona, vaan kiinnostus ja motivaatio liittyvät pikemminkin johonkin aiheeseen, teemaan tai mielenkiintoon, ja siksi niiden hyödyntäminen on keskeistä lukumotivaation herättämisessä. Innostuksen löytämiseksi hankkeessa hyödynnettiin luovia, taidelähtöisiä ja toiminnallisia menetelmiä, jotka usein poikkeavat totutusta ja yllättävät osallistujat positiivisesti. Lisäksi hankkeessa pyrittiin löytämään perinteiselle kirjastonkäytön opetukselle ja lukemisen kohteiden löytämiselle vaihtoehtoisia, mielenkiintoista ja luovasta toiminnallisuudesta ponnistavia tapoja, joilla olisi selkeä kiinnittymiskohta jokaisen osallistujan omaan elämään. Hankkeessa on siis hyödynnetty ennakkoluulottomasti luovia ja taidelähtöisiä menetelmiä kirjastotyön tukena ja osoitettu, että myös aikuiset kokevat menetelmät innostavina ja arkea piristävänä. Tulokset vahvistavat Lukemattomat mahdollisuudet hankkeen kokemuksia siitä, että mielenkiintolähtöisyys mahdollistaa osallistujille työskentelyn itselle merkityksellisten ja tärkeiden aiheiden parissa ja ankkuroi siten lukutaitoon ja kirjastoon liittyvät aiheet paremmin osallistujan omaa arkeen (ks. Lukemattomat 2021a; Salmela 2020b).

Lukuharrastuksen tukeminen

Hankkeen keskeisiin tavoitteisiin lukeutuva lukuharrastuksen edistäminen on sekin Lukuliikkeen suuntaviivojen mukaista toimintaa (Lukuliike [Viitattu 9.10.2021]). Inarissa sitä tehtiin jalkautumalla kohderyhmien pariin, toimimalla aktiivisesti ja pyrkimällä ymmärtämään kutakin yhteistyötahoa, sen toiminnan tavoitteita ja kohderyhmää aidossa ympäristössä. Samalla heräteltiin lukutaitoon ja sen merkitykseen liittyvää keskustelua paikallisissa yhteisöissä ja pyrittiin luomaan positiivista lukemiskulttuuria. Hankkeen tekemisen kärkenä on ollut myös lukemisen monimuotoisuuden esille tuominen.

Hankkeen tavoitteisiin kuului kirjaston harrastustoiminnan tarjoaminen ja lukukuntoryhmiksi nimetyn toiminnan kokeileminen yhteistyötahojen kanssa. SAKK:n kanssa kokeiltiin kirjaston harrastustoiminnan (lukukuntoryhmät) jalkauttamista oppilaitoksen asuntolaan. Tavoite täyttyi hankkeen aikana ja siitä saatiin hyvää palautetta niin oppilailta kuin asuntolan ohjaajilta. Testattu lukukuntoryhmän toiminta on doku-

mentoitu hankkeen menetelmäoppaaseen *Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön* (2021) ja on sieltä kaikkien hyödynnettävissä. Jatkossa SAKK:n opiskelijoille järjestetään syksyisin yksi ”sisäänheittokerta” kirjaston tarjoamaan harrastustoimintaan. Tämä kerta suunnitellaan osaksi jotakin sellaista toimintaa, joka koskee kaikkia opiskelijoita, esimerkiksi hyvinvointipäivä. (Portti 2021b.)

Lukuharrastuksen tukemista kokeiltiin kahden muunkin yhteistyötahon, Inarin mielenterveyspalveluiden ja seurakunnan diakoniatyön kanssa. Inarin kunnankirjastossa on monin tavoin tuettu lukuharrastusta myös ennen Lukukuntoa!-hanketta. Esimerkiksi Inarin Saamelaiskirjastossa toimii valmiiksi kaunokirjallisuuteen keskittyvä aikuisille suunnattu Kirjakerho. Hankkeessa lukutaitoryhmiksi nimettyä toimintaa, toisin sanoen kirjaston tarjoamaa harrastustoimintaa, kokeillaan jatkossa myös pääkirjastossa. Portti (2021b) vahvisti asian haastattelussa toteamalla, että Kahvila Virkiänä hankkeen aikana toimintansa aloittanutta lukutaitoryhmätoimintaa eli omaehtoiseen osallistumiseen perustuvaa lukukuntotoimintaa aikuisille jatketaan Inarin kirjastotoiminnassa. Yhteistyötahoina toiminnassa ovat jatkossakin kunnan mielenterveyspalvelut ja seurakunnan diakoniatyö (Kallionsivu 2021). Lukukuntotoiminnasta saatujen kokemusten perusteella pohditaan, olisiko tulevaisuudessa tilausta toiselle ryhmälle, joka keskittyisi enemmän sisällöllisiin keskusteluihin erilaisten tekstien, myös tietokirjallisuuden pohjalta. Kolmas kirjaston tarjoama harrastusryhmä, johon lukukuntoryhmään osallistuminen voisi johtaa, olisi esimerkiksi Kirjoittajatreffit. (*Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön* 2021, 36.)

Harrastustoiminnan tarjoamiseen ja tukemiseen hankkeen tavoitteista kiinnittyi myös vapaa-aikatoimen kanssa toteutettavaksi suunniteltu radio-ohjelma-/podcast-sarja. Toimintaa suunniteltiin, dokumentoitiin ja kokeiltiin yhden jakson verran, mutta kokonaista sarjaa ei hankkeen aikana syntynyt. Malli toiminnan toteuttamiseksi on kuitenkin luotu, kuvattu ja testattu vapaa-aikatoimen kanssa (ks. *Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön* 2021, 55–59) ja myös tätä yhteistyötä voitaisiin jatkossa kehittää edelleen.

Hanke on toiminnallaan mahdollistanut aikuisille lukemisen ja/tai kirjoittamisen valitsemisen harrastukseksi. Kirjastojen perinteisesti aikuisille tarjoama harrastaminen on suunniteltu vahvoille, tottuneille lukijoille. Esimerkiksi lukupiireissä kyse on tyypillisesti enemmän kaunokirjallisen maun kehittämisestä ja luetusta keskustelusta, kuin lukuinnostuksen herättämisestä tai lukutaidon ymmärtämisestä selviytymistaitona. Toistaiseksi kirjastot tarjoavat melko vähän aikuisille suunnattua harrastustoimintaa tekstitaitojen parissa, varsinkaan jos kyse on heikommille lukijoille suunnatusta toiminnasta. Kirjallisuuterapiaa, kirjoittajapiirejä ja sanataidepajoja on tarjolla jonkin

verran, mutta nekin on melko usein suunnattu jo lukemista tai kirjoittamista harrastaville. Lukemaan innostaminen, sen herättely ja toiminnan sanoittaminen on hyvin erilaista, kun kyseessä on vasta lukukuntoaan herättelevä lukija. Hyvän starttipaketin aiheeseen tutustumiseen tarjoaa Lukemattomat mahdollisuudet -hankkeen Lukelux-verkkokäsikirja, joka kokoaa yhteen tutkimustietoa aikuisten lukemattomuudesta sekä tarjoaa vinkkejä ja menetelmiä heikosti lukevien aikuisten lukuinnon herättämiseen (Lukemattomat mahdollisuudet 2021a). Lisäksi hankkeessa toteutettuun lukuohjaajakoulutukseen osallistuneiden kirjastoammattilaisten ohjauskokemuksia lukemattomien parissa on koottu hankkeen blogin vieraskynäosuuteen (Lukemattomat blogi [viitattu 9.1.2022]). Lukukuntoa!-hankkeen myötä Inarissa on tuotettu lisää tietoa lukemattomien lukemaan innostamisesta ja osoitettu, että matalan kynnyksen lukemiseen ja kirjoittamiseen liittyvästä aikuisten harrastustoiminnasta voidaan saada positiivisia tuloksia.

Kirjastojen on kuitenkin ensiksi onnistuttava karistamaan pölyt liian yksiulotteisesta kirjastomielikuvasta, kiinnitettävä huomiota viestintään, tekemisen sanoittamiseen ja avaamiseen, jotta voidaan tavoittaa sekä toiminnasta kiinnostuneet että siitä potentiaalisesti hyötyvät käyttäjät. Hankkeen aikana nousikin esille, että toiminnan markkinointiin tulee kiinnittää jatkossa enemmän huomiota ja sitä tullaankin Inarissa tehostamaan. Yksi hankkeen keskeisistä haasteista oli, miten luoda kirjastolle ”kasvot” yhteistyötahojen ja sen asiakkaiden mielessä ja miten opitaan viestimään toiminnasta ja palveluista kohderyhmien kannalta sopivalla tavalla ja parhaiten kohderyhmän tavoitettavien kanavia käyttäen. Samanlaisia pohdintoja käytiin myös Lukemattomat mahdollisuudet -hankkeen työpajojen arvioinnin osalta. Esimerkiksi Seinäjoella työllisyyspalveluiden kanssa toteutetun Kipinä-nimisen pajakokonaisuuden arvioinnissa tekemisen nimeäminen, toiminnan avaaminen ja kuvaaminen kohderyhmiä kiinnostavalla tavalla nousivat keskeisesti esille (Kipinäpajat 2020). Palautteissa esille tulleita markkinointiin liittyviä seikkoja tullaan jatkossa hyödyntämään ja Portin (2021b) mukaan esimerkiksi sote-toimijoiden asiakkaille (mielenterveyspalvelut, kuntouttava työtoiminta ja diakonia) täsmämarkkinoidaan toimintaa niiden työntekijöiden kautta. Hankkeen aikana markkinointimateriaalien visuaaliseen tuottamiseen saatiin apua Seinäjoen ammattikorkeakoulun kulttuurituotannon opiskelijoiden luomien markkinointimateriaalien kautta.

Lukutaitotyön jatkuvuus

Kirjastotoimenjohtajalta ja hanketyöntekijältä kysyttiin haastattelussa sitä, miten Inarissa varmistetaan monialaisen lukutaitotyön entistä tärkeämpi osuus kirjastotyössä ja miten toiminta jalkautetaan kirjastoon. Kallionsivun (2021) mukaan edellä kuvatut toiminnot integroidaan pysyvästi osaksi Inarin kirjastotoimen tulevia toimintasuun-

nitelmia sekä kunnan muiden yhteistyötahojen toimintasuunnitelmia. Toiminnan pysyvyys ja jatkuvuus varmistetaan esihenkilötasolla ja nimeämällä valmiiksi perehdytetyt vastuuhenkilöt vastaamaan käytännön toiminnan jatkumisesta. Kirjaston osalta tämä kirjataan myös henkilökohtaisiin tehtäväkuvauslomakkeisiin eli jatkossa tekeminen on pysyvä osa edellä mainittujen työntekijöiden työnkuvaa.

Kallionsivun (2021) mukaan hankkeen parissa kehitettyjen toimintojen integroiminen osaksi kirjaston arkitoimintaa varmistaa osaltaan monialaisen lukutaitotyön vahvistumisen osana kirjastotyötä. Myös hankkeen parissa kehitettyjä menetelmiä, joita on dokumentoitu tuotettuun *Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön* -menetelmäjulkaisuun, tullaan hyödyntämään kirjastotyössä. Hankkeen parissa kehitetyt ideat integroidaan laajemminkin kirjaston eetokseen ja itseymmärrykseen yhteiskunnallisena ja kunnallisena toimijana uuden kirjastolain hengessä.

Koska toiminnan kehittäminen ja uusien palvelujen vakiinnuttaminen vaativat resursseja, kirjastotoimenjohtajalta ja hanketyöntekijältä tiedusteltiin sähköpostihaastattelussa hankkeen päättyessä, onko Inarin kirjastotoimella resursseja järjestää toimintaa jatkossakin. Portin (2021b) mukaan resursseja on esimerkiksi siten, että pääkirjaston kirjastonhoitajan tehtäviin kuuluu yleisötyö. Taide- ja kulttuurilaitosten yleisötyötä tutkineiden Sorjosen ja Sivosen (2015, 18, 21) mukaan yleisötyö voidaan nähdä keinona opettaa taide- ja kulttuuripalvelujen käyttämistä tai kuluttamista. Yleisötyön keinoin voidaan luoda yleisöön suhde, joka on pysyvä ja johtaa säännöllisiin käynteihin. Kirjastokontekstissa yleisötyö tarkoittaa esimerkiksi mahdollisten käyttäjien tavoittamista ja aktivoimista monin keinoin (muun muassa työpajat) ja yhteistyötä erilaisten toimijoiden kanssa. Yleisötyöhön liitetään usein myös kulttuurisen osallistamisen käsite.

Haastateltujen mukaan Inarin kirjastotoimessa on tulossa kirjastovirkailijan rekrytointi. Lukukuntoa!-hankkeen vaikutuksesta tulevaa rekrytointia tullaan muokkaamaan niin, että täytettävän paikan toimenkuvassa otetaan huomioon monialaisen lukutaitotyön tarpeet (Kallionsivu 2021). Kirjastovirkailijan tehtäviin tulee esimerkiksi kuulumaan paljon erilaisten ryhmien ohjaamista (Portti 2021b). Toimenkuvien päivittämisen ja uuden työntekijän rekrytoimisen lisäksi merkityksellistä on se, että jokainen kirjastotoimen työntekijä ymmärtää lukutaitotyön tärkeyden ja siihen liittyvän toiminnan tavoitteet ja sen, että lukutaito- ja lukukuntotyö kuuluvat olennaisena osana kirjastolain mukaiseen toimintaan. Tällöin lukutaitotyön näkökulma ja tarpeet myös otetaan huomioon kaikessa kirjaston arjen toiminnassa ja sen suunnittelussa.

Kallionsivun (2021) mukaan Inarin kunnankirjasto ottaa jatkossa hankerahoitusta hakiessaan huomioon mahdollisuuden jatkokehittää Lukukuntoa!-hankkeen tuloksena vakinaistettua monialaista lukutaitotyötä tukevaa toimintaa. Kehitettävää varmasti riittää, sillä esimerkiksi Inarin vapaa-aikatoimen kanssa tehtävän yhteistyön osalta kaikki hankesuunnitelmassa asetetut tavoitteet eivät hankkeen lyhyen toteutusajan puitteissa täyttyneet. Kirjastopolku työpajavalmennuksen ryhmille toteutui, mutta hankkeen tavoitteisiin oli kirjattu myös tavoite yhteistyömallin kehittämiseksi Inarin kunnan kirjastolle ja vapaa-aikatoimelle, ja mallia voisi edelleen kehittää. Samoin suunniteltuun radio-ohjelmasarjaan nuorten harrastustoimintana sekä lukemisen, kirjallisuuden ja lukuharrastuksen esille tuojana voitaisiin vielä palata yhteistyön kehittämisessä.

5.2 Potentiaalinen vaikuttavuus

Tämän julkaisun luvussa 2.2 on perusteltu, miksi vaikuttavuuden arviointi on aina haastavaa juuri päättyneiden hankkeiden osalta. Hankkeiden aikaansaamia laajempia ja pitkäaikaisia muutoksia voidaan hahmottaa vasta ajan kanssa. Lukukuntoa!-hankkeessa se on syytä ottaa huomioon myös siksi, että hankkeen toteutusaika oli vajaan vuoden mittainen. Siksi lienee perustellumpaa käsitellä hanketoiminnan potentiaalista vaikuttavuutta ja hanketoiminnan arviointiin kehitetty IKKU-vaikuttavuusmalli (esitely luvussa 2.2) soveltuu työkaluksi potentiaalisen vaikuttavuuden arvioinnin tarkasteluun. ESR-ennakoinnissa kehitetyssä mallissa potentiaalista vaikuttavuutta tarkastellaan neliulotteisesti eli hahmottelemalla instrumentaalista, käsitteellistä, konsultatiivista sekä uskoa luovaa potentiaalista vaikuttavuutta (Pirttilä & Pääkkö 2002, 161–163; Pääkkö & Makkonen 2003, 14).

Instrumentaalinen vaikuttavuus

Instrumentaalisen vaikuttavuuden osalta voidaan pohtia, miten hanke on onnistunut toiminnallaan ja tuloksillaan tukemaan toimijoiden päätöksentekoa. Onko se siis toiminut tai voisiko se toimia käytännöllisen muutostyön välineenä? Hanke on jo nyt toiminut Inarin kirjastotoimen päätöksenteon tukena. Se on tuonut konkreettisia muutoksia kirjastotoimeen, ja niitä on kuvattu edellisessä alaluvussa. Esimerkiksi lukutaitotyön painottamista tulevassa rekrytoinnissa voidaan pitää merkittävänä päätöksentekoon liittyvänä asiana, samoin toimenkuvien päivittämistä. Merkitystä on myös sillä, että hankkeen vaikutukset ulottuvat tulevaan päätöksentekoon, joka koskee hankerahoituksen hakemista.

Lisäksi muutoksia on tapahtunut hankkeen yhteistyökumppaneiden toiminnassa. Osa organisaatioista on toiminnan tuloksena päättänyt liittää kokeiltuja toimintakokonaisuuksia osaksi jatkuvaa, normaalia toimintaansa ja nimennyt vastuuhenkilöt toiminnan jatkuvuuden varmistamiseksi. Hankkeessa luodut yhteistyömallit monialaiseen sektorirajat ylittävään lukutaitotyöhön sekä sen tuotokset, toiminta ja tulokset on dokumentoitu ja ne ovat avoimesti kaikkien hyödynnettävissä myös tulevaisuudessa. Hankkeen tuotoksia ja tuloksia voidaan käyttää sekä oman toiminnan kehittämisessä että päätöksenteon apuna muuallakin. Ne voivat auttaa esimerkiksi toisen asteen ja kirjastojen yhteistyötä koskevan toiminnan organisoimisessa ja siihen liittyvässä päätöksenteossa.

Käsitteellinen vaikuttavuus

Käsitteellisestä vaikuttavuudesta on kyse, kun tarkastellaan, onko hanke onnistunut muuttamaan kohderyhmän käsitteellisiä tulkintoja tai johtanut uusiin käsitteellisiin tulkintoihin. Hankkeen aikana on sekä luotu uutta (eri toimijoiden välisiä toimintamalleja ja lukutaitotyön eri osiin kiinnittyviä toimintakokonaisuuksia) että samalla lisätty toimijoiden (yhteistyötahot asiakkaineen ja oppilaineen) tietoisuutta tai vähintään päivitetty sitä lukutaitoon ja lukemisen edistämiseen liittyvien käsitteiden ja näkökulmien osalta. Mielikuva kirjastosta hiljaisuuden ja painettujen kirjojen työssijana on päivitetty ja lisääntynyt tietoisuus auttaa näkemään kirjaston roolin ja mahdollisuudet toisin.

Samoin Lukuliikkeenkin korostama laaja käsitys lukutaidosta (monilukutaito) onnistuttiin jo hankkeen aikana viestimään yhteistyötahojen edustajille onnistuneesti. Tämä tuli esille varsinkin päätöstyöpajan keskusteluissa. Monilukutaidon käsitteen avaaminen oli esillä myös hankkeen kohderyhmille suunnitelluissa kirjastopoluissa. Hankkeen päätöstyöpajan keskusteluissa ja erityisesti sanapilvitehtävässä tuli hyvin esille, kuinka käsitys lukemisesta oli monipuolistunut ja sen merkitys niin yksilölle kuin yhteiskunnalle tunnustetaan. Päätöstyöpajassa lukutaitotyö nähtiinkin kaikkien toimijoiden yhteisenä tavoitteena ja vastuuna omien asiakkaiden ja oppilaiden mahdollisuuksien tukemisessa, ei pelkästään kirjaston tai koulun tehtävänä, teknisenä lukutaitona ja painettujen kirjojen lukemisena.

Lukemisen monimuotoisuuden esille tuominen on ollut yksi hankkeen tekemisen kärkiä. Paikallisesti pyrittiin herättelemään keskustelua lukutaidon merkityksestä sekä edistämään positiivista lukemiskulttuuria kaikissa hanketoiminnoissa. Hankkeessa mukana olleiden yhteistyötahojen osalta tämä vaikuttaa onnistuneen hyvin, mutta vielä tarvitaan ajatusten "tartuttamista" muihin työyhteisöjen jäseniin sekä lukutaidon käsitteen ja merkityksen avaamista. Yksi hankkeen pää-

töstyöpajan keskusteluteemoista olikin, miten juurruttaa lukutaitotyö oman organisaation toimintatapoihin. Hankkeessa pyrittiin siis vaikuttamaan toimijoiden (yhteistyötahot sekä kohderyhmä) käsityksiin lukutaidosta ja sen merkityksestä sekä kirjastoista. Tuloksena voisi sanoa olevan uudenlainen ymmärrys tai ainakin vanhojen käsitysten päivittäminen, jos ei suoraan uusien käsittemallien syntyminen. Käsitteellinen muutos voi lopulta olla tärkeämpi saavutus kuin yksittäisen toimintamuodon toteutuminen.

Konsultatiivinen vaikuttavuus

Konsultatiivista vaikuttavuutta tarkastellessa pohditaan, miten hanke on mahdollisesti muuttanut käytäntöjä, toimintatapoja tai organisaatiota toimimalla konsultatiivisesti toimijoiden kanssa ja siten auttanut heitä tässä muutoksessa. Tässä hankkeiden vastuhenkilöillä on tyypillisesti keskeinen rooli, samoin muodostuneilla verkostoilla. Inarin hanketoiminnan päämääränä olivat alusta saakka pysyvät muutokset ja yhteistyöverkoston luominen, mikä ei toki automaattisesti johda onnistumisiin. Inarin hanketyöntekijät omaksuivat alusta alkaen konsultatiivisen roolin. Toimijoita ja verkostoja on pyritty ymmärtämään heidän omista lähtökohdistaan ja tavoitteistaan käsin muutosten mahdollistamiseksi. Tarpeellinen huomio on myös, muuttuvatko kirjaston toimintatavat ja organisaatio yhteistyöhankkeiden myötä, vai odotetaanko tätä liian usein vain yhteistyökumppaneilta?

Inarissa hankkeen konsultatiivinen vaikutus on ulottunut myös kirjastoon ja konkreettisia muutoksia on tapahtunut. Hankkeessa on syntynyt uusia toimintamalleja ja verkostoja toimijoiden välille, jotka voivat jatkossakin toimia muutosten mahdollistajina puolin ja toisin. Hankkeen päätöstyöpajan keskusteluissa nousi esille muun muassa se, miten kirjaston yhteistyötahojen ohjaajat ovat toimineet muutosten mahdollistajina esimerkiksi lisäämällä hanketyöntekijöiden/kirjaston kohderyhmätietoutta. Konsultatiivinen toiminta auttaa siten toimijoita muuttamaan käytäntöjä omassa organisaatiossa. Hankkeen tulosten ja tuotosten dokumentoinnin sekä päätösseminaarin myötä hankkeella voi potentiaalisesti olla konsultatiivista vaikutusta muuallakin.

Uskoa luova vaikuttavuus

Hankkeiden vaikuttavuutta voidaan tarkastella uskoa luovana ja vahvistavana. Onko hanke esimerkiksi onnistunut luomaan ja vahvistamaan uskoa tuottamalla rohkaisevia esimerkkejä toimijoille tai voiko sen vaikuttavuus konkretisoitua myönteisenä kehityksenä alueella pidemmällä aikavälillä? Uskoa luoviin ja vahvistaviin vaikutuksiin liittyviä asioita tuli esille muun muassa hankkeen päätöstyöpajassa. Läsna tuntui olevan ikään kuin kansallisen lukutaitostrategian henki, yhteinen tah-

totila lukutaitotyöstä toimijoita yhdistävänä kärkihankkeena. Hankkeen järjestämissä pajoissa koettiin niin ikään onnistumisen kokemuksia, saatiin vähintäänkin kipinöitä lukukunnan kehittämiseen ja luotiin uskoa siihen, että kirjasto tarjoaa jotakin juuri minulle. Tarjotusta toiminnasta todettiin olleen osallistujille sekä iloa että hyötyä.

SAKK:n asuntolan lukukuntaryhmän toimintaan osallistuneiden palautteissa tekemisestä oli saatu onnistumisen kokemuksia sekä yksilöinä että yhteisönä. Aikaansaannoksista oltiin ylpeitä ja toiminta oli koettu virkistävänä. Luovien ja taidelähtöisten menetelmien hyödyntämisellä voi olla oma osansa uskoa luovana ja vahvistavana vaikutuksena: tekemisessä ei ole oikeita ja vääriä vastauksia tai tapoja, vaan jokaisen oma tapa tehdä ja olla on se oikea. Hyödynnetyissä menetelmissä on sikäli ikään kuin sisäänrakennettuna osallistujia ja heidän kohtaamisiaan arvostava, tukeva ja toivottavasti myös motivoiva lähestymistapa.

Päätöstyöpajassa käytyjen arviointikeskustelujen mukaan tekemisellä oli tuettu myös yhteistyötahojen ohjaajien uskoa omiin toimintamahdollisuuksiin lukutaitotyön tekemisessä. Pajassa nostettiin esille esimerkiksi se, että hanke on lisännyt ymmärrystä luku- ja kirjoitustaidon merkityksestä asiakkaiden omaa toimijuutta, pärjäämistä ja itsenäisyyttä vahvistavana asiana ja samalla on tarjottu yhteistyötahoille eväitä ohjata omia asiakkaita lukukuntoa vahvistavan toiminnan pariin.

6 TUOTOKSET JA TULOSTEN JALKAUTTAMINEN

Hankkeen toiminnasta tuotettiin erillinen menetelmäopas *Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön* (2021). Opas on tallennettu avointen oppimateriaalien kirjastoon (aoe.fi) ja se on siellä kaikkien vapaasti hyödynnettävissä. Oppaassa on kuvattu kaikkien yhteistyötahojen kanssa toteutetut toimintakokonaisuudet (kirjastopolut, lukukuntaryhmät sekä radio-ohjelma) eri osineen ja menetelmineen. Opas on pyritty laatimaan käytännönläheiseksi, kirjastojen lukutaitotyötä tukevaksi menetelmätyökaluksi. Jokaisen toimintakokonaisuuden osalta oppaasta löytyvät kuvakset tavoitteista sekä erilaisiin etukäteisjärjestelyihin (kesto, materiaalit, vaativuus, tilat jne.) liittyvistä tekijöistä menetelmien valinnan tueksi sekä itse toiminnan kuvaus vaihe vaiheelta. Käytetyt menetelmät ja toteutusten kulku on kuvattu oppaassa kunkin toiminnan tavoitteiden kannalta mielekkäimmällä tavalla sekä kohderyhmän erityislaatuisuus huomioiden. Julkaisun sisällöt ovat suunnitelleet, testanneet ja kuvanneet Inarin hanketyöntekijät Reija Portti ja Anna Roos. Julkaisun toimituksesta ovat vastanneet Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelualan tutkinto-ohjelman lehtorit Sari Mäkinen-Laitila ja Satu Salmela ja taitosta SeAMK:n opiskelijat Katri Bali ja Annika Flinkman.

Menetelmäoppaan *Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön* jokainen toimintakokonaisuus on testattu vähintään yhden kerran hankkeen aikana erilaisten ryhmien ohjauksessa ja muokattu edelleen osallistujien ja yhteistyötahon ohjaajien palautteen pohjalta. Poikkeuksen tästä tekee vain Cafe Kirjavan kolmas toimintakerta, jota ei koronan vuoksi päästy testaamaan käytännössä. Toimintakokonaisuuksien kuvauksia on muokattu, yhtenäistetty ja arvioitu hankkeessa hanketoimijoiden toimesta. Jatkossa niitä voivat arvioida myös Avointen oppimateriaalien kirjaston käyttäjät, jotka hyödyntävät menetelmäopasta. AOE mahdollistaa sekä yksittäisten toimintakokonaisuuksien että koko menetelmäoppaan arvioinnin.

Hankkeen toinen tuotos on *Lukukuntoon? – Inarin kunnan kirjastotoimen ja Seinäjoen ammattikorkeakoulun Lukukuntoa! -hankkeen arviointia* -julkaisu (2021), jota parhailaan luet. Julkaisun tavoitteena on esitellä hankkeen lähtökohdat ja konteksti sekä arvioida siihen sisältyneen toiminnan vaikutuksia ja potentiaalista vaikuttavuutta sekä paikallisella, alueellisella että valtakunnallisella tasolla. Julkaisussa kuvataan, mitä laadullisia menetelmiä ja miten hankkeen toiminnan arvioinnissa on käytetty. Lukukuntoa! -hankkeessa arviointi kuului olennaisena osana kaikkeen toimintaan. Siinä hyödynnettiin jatkuvan kehittämisen mallia, jossa suunnittelun kautta edetään konkreettiseen toteutukseen, arviointiin ja edelleen sen pohjalta toiminnan kehittämiseen. Julkaisun tuottamiseen osallistuivat Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelualan tutkinto-ohjelman lehtorit Sari Mäkinen-Laitila ja Satu Salmela,

Lukukuntoa!-hankkeen työntekijä Reija Portti sekä SeAMK:n opiskelija ja opinnäytetyöntekijä Paula Moisio. Julkaisun taitosta vastasivat Seinäjoen ammattikorkeakoulun kulttuurituotannon opiskelijat Katri Bali ja Annika Flinkman.

Hankkeen julkaisut menetelmäopas *Polkuja kirjastoon – Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön ja Lukukuntoon?* – Inarin kunnan kirjastotoimen ja Seinäjoen ammattikorkeakoulun Lukukuntoa!-hankkeen arviointia ovat sisarjulkaisuja, jotka täydentävät toisiaan ja sopivat hyvin luettavaksi yhtäaikaaisesti tai rinnakkain. Menetelmäoppaasta löytävät toimintamuotojen yksityiskohtaiset kuvaukset, joita arviointijulkaisussa pohditaan ja arvioidaan.

Hankkeen tuotoksiin kuuluu myös Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelualan opiskelijan Paula Moisio opinnäytetyö *Inarin kunnankirjaston ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen yhteistyömalli - Prosessin kuvaus ja kokemusten arviointi*. Opinnäytetyössä oli kaksi tavoitetta: kuvata kokeilujakson suunnitteluun ja toteuttamiseen liittyvä prosessi sekä kerätä kokeilujaksosta arviointitietoa, jonka pohjalta Inarin kunnankirjaston ja SAKK:n kokeilujaksoa voidaan kehittää siten, että syntyy toimiva kirjaston ja ammatillisen oppilaitoksen yhteistyömalli. Arvioinnit kerättiin Saamelaisalueen koulutuskeskuksen yhteysopettajalta ja kokeilujaksossa mukana olleilta opiskelijoilta sekä kirjaston työntekijöiltä, jotka osallistuivat kokeilujaksoon. Opinnäytetyön ohjaamiseen osallistui SeAMK:n ohjaavan opettajan lisäksi Lukukuntoa!-hankkeen koordinaattori. Opinnäytetyö on tallennettu Theseus-tietokantaan, joka on Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry:n ylläpitämä vapaasti käytettävä, ammattikorkeakoulujen opinnäytetöitä ja julkaisuja sisältävä tietokanta (ks. Theseus.fi).

Hankkeen aikana on lisäksi julkaistu kaksi artikkelia @SeAMK-verkkolehteen. Lehti kokoaa yhteen SeAMKin opetuksen ja tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan uutisia sekä ajankohtaisia kuulumisia. Artikkelit käsittelivät hankeyhteistyön aloittamista (Salmela 2021a) sekä avoimena oppimateriaalina julkaistua hankkeen menetelmäopasta (Salmela 2021b). Lisäksi tarkoituksena on kirjoittaa hankeyhteistyöstä vielä vuoden 2022 aikana SeAMK julkaisusarjan kokoomateokseen.

Hankkeen tulosten ja tuotosten levittämiseksi järjestettiin kaikille avoin päätöswebinaari *Polkuja kirjastoon – lukutaitoyhteistyötä yli sektorirajojen* joulukuussa 2021. Kaksiosainen webinaari koostui hankkeen toiminnan, tulosten ja tuotosten esittelystä sekä osallistujien yhteisestä työpajatyöskentelystä. Webinaariin osallistuminen tarjosi kokemuksellista tietoa monialaisesta yhteistyöstä, hankkeen yhteistyötahojen kokemuksia toimintakokonaisuuksista, arviointitietoa hankkeen tuloksista sekä kurtistuksen hankkeen menetelmäoppaan sisältöön. Päivän toisessa osassa osallistujat

pääsivät lisäksi ideoimaan monialaisen lukutaitotyön edistämistä ennakkotehtävän kautta kerättyjen tapausesimerkkien pohjalta. Kirjastoalan ammattilaisten lisäksi webinaariin osallistui myös SeAMK:n kirjasto- ja tietopalvelualan opiskelijoita osana omia opintojaan. Webinaariin osallistui yhteensä 69 sektorirajat ylittävistä yhteistyöstä innostunutta osallistujaa.

Hanke on koskettanut ja tavoittanut Seinäjoen ammattikorkeakoulun opiskelijoita muutoinkin. Hankkeen kirjastopolkujen rakentamista osaksi nuorten kasvutarinaa työstettiin kevään 2021 aikana kirjasto- ja tietopalvelualan kirjastopalveluiden kehittämisen opintojakson palvelumuotoilun osuudessa. Opiskelijaryhmä pääsi työskentelemään autenttisen, hankkeesta nousevan haasteen parissa. Opintojakson harjoituksissa perehdyttiin hankkeen kohderyhmiin ja luotiin niiden pohjalta käyttäjäprofileja ja palvelupolkuja. Inarin kirjastotoimi otti opiskelijoiden tuotoksen ilolla vastaan ja varsinkin luoduista käyttäjäprofileista koettiin olevan hyötyä kirjastossa laajemminkin.

Kuva 2: Lukukuntoa! -hanke lukuina

7 YHTEENVETOA

Hankkeen päätöstyöpajan kanssa samaan aikaan julkistettiin kansallinen lukutaitostrategia. Vaikka kukaan pajaan osallistujista ei ollut ehtinyt perehtyä julkaisuun fasilitoijia lukuun ottamatta, pajan lopputulos ja osallistujien ajatukset myötäilivät lukutaitostrategian keskeisiä linjauksia hämmästyttävän yhdenmukaisesti. Kansallisen lukutaitostrategian (2020, 4) toimeenpanon kannalta tärkeinä seikkoina pidetään sekä resursseja että asennetta, jolla lukutaitotyötä tehdään. Koska työn tulee olla pitkäjänteistä ja tavoitteellista kehittämistä, tämä edellyttää systemaattista suunnittelua ja yhteistyötä yli hallintorajojen. Lukutaitostrategia tavoittelee pitkäjänteistä ja johdonmukaista kansallista, alueellista ja paikallista lukutaitotyötä, jonka avulla Suomesta rakennetaan maailman monilukutaitoisin maa vuoteen 2030 mennessä. (Kansallinen lukutaitostrategia 2030, 4, 18.) Siinä mielessä uusi lukutaitostrategia vastaa päätöstyöpajassa osallistujien esittämään kysymykseen, miksi lukutaito ei ole yksi Suomen kärkihankkeista? Jos tarkastellaan jälkikäteen kansallisen lukutaitostrategian kolmea keskeistä suuntaviivaa (luoda ja vahvistaa lukutaitotyön rakenteita, vahvistaa lukutaito-osaamista sekä innostaa lukemaan ja monipuolistaa lukutaitoa) tavoitteineen ja toimenpiteineen (2021, 19–33), vaikuttaa Lukukunto! -hanke toteuttaneen niitä ennakoivasti ja proaktiivisesti.

Hankkeen tulokset kannustavat kirjastoalaa mukaan sektorirajat ylittävään monialaiseen yhteistyöhön, joskin sen aikaansaaminen on sekä tahto- että resurssikysymys. Muun kuin pintapuolisen yhteistyön rakentamiseen tarvitaan aikaa, ymmärrystä ja tahtotila. Olisi lisäksi tärkeää, että muutos viedään strategiselle tasolle, kirjataan ja dokumentoidaan, mistä yleisten kirjastojen suunta 2021–2025 dokumentti (Onneksi on kirjasto 2021) muistuttaa. Hankkeen aikainen yhteistyö saamelaisalueen koulutuskeskuksen kanssa on tästä hyvä esimerkki. Inarin kunnankirjastossa ja SAKK:ssa haluttiin kehittää yhteistyötä suunnitelmalliseksi ja kaikkia perustutkinto-opiskelijoita koskevaksi. Yhteinen tahtotila löytyi ja opiskelijoille suunniteltua kirjastopolkua testattiin kokeilujaksossa. Syksyllä 2021 hiotun version kävivät läpi kaikki aloittavat perustutkintoryhmät. Yhteistyön tuloksena kirjastopolku kuuluu tästä eteenpäin jokaisen perustutkinto-opiskelijan opintoihin.

Yleiset kirjastot ovat Suomessa tehneet vaihtelevasti yhteistyötä varsinkin perusopetuksen koulujen kanssa vuosikymmenien ajan. Myös varhaiskasvatuksen ja kirjaston yhteistyötä on kehitetty suunnitelmallisesti erityisesti 2010-luvulla. Yhteistyö voi perustua koulun ja kirjaston tai varhaiskasvatuksen ja kirjaston kunnalliseen (alueelliseen) yhteistyösuunnitelmaan ja joskus suunnitelmassa on määritelty myös lukion kanssa tehtävää yhteistyötä. Yhteistyösuunnitelma voi olla perusopetuksen opetussuunnitelman liitteenä. Tavoitteena olisi kuitenkin se, että yhteistyö sisältyisi opetus-

suunnitelmaan, jolloin se olisi velvoittavaa eikä pelkästään toivottavaa. Usein yhteistyöstä on kuitenkin puuttunut suunnitelmallisuus.

Ammattioppilaitosten ja kirjaston välinen yhteistyö on valtakunnallisesti tunnustettu kehittämisen kohde, koska yhteistyö on edelleen usein satunnaista tai sitä ei ole ollenkaan. Inarin kunnankirjaston ja SAKK:n yhteistyön kehittäminen onkin herättänyt laajasti mielenkiintoa ja Lukukuntoa!-hankkeen tuloksia tullaan tältäkin osin hyödyntämään valtakunnallisesti. Myös lasten ja nuorten lukemista edistävien kirjastopalvelujen valtakunnallisen erityistehtävän (Erte) puitteissa aloitetaan kirjaston ja ammattioppilaitosten yhteistyösuunnitelman mallipohjan työstäminen. Jatkossa mallipohja voidaan ottaa käyttöön ja muokata oman alueen tarpeisiin sopivaksi kaikkialla Suomessa. Lasten ja nuorten lukemista edistävien kirjastopalvelujen valtakunnallisen erityistehtävä ([viitattu 22.1.2022]) on aikaisemmin julkaissut vastaavat mallipohjat kirjaston ja perusopetuksen sekä kirjaston ja varhaiskasvatuksen yhteistyöhön.

Kirjastoalan kehittämishankkeissa ja asiakirjoissa nostetaan usein esille edellä kuvailtu yhteistyö ja painotetaan velvoitetta yhteistyön tekemiseen. Sen sijaan vastaavia yhteistyötahoja koskevia huomioita ei useinkaan tehdä. Jatkossa yhteistyötä voisi tarkastella myös käänteisestä näkökulmasta, keskittyä kirjastolain luomien velvoitteiden lisäksi hankkeiden muita yhteistyötahoja koskevaan ohjaaviin tai/ja velvoittaviin teksteihin.

Lukukuntoa!-hankkeen tulosten pohjalta kannustetaan lähestymään yhteistyötä uudella tavalla, kuten Inarissa on tehty. Joskus voi olla paikallaan kääntää asetelma ylösalaisin. Voidaanko edes puhua yhteistyöstä, jos yksi osapuoli sanelee tekemisen reunaehdot, tavoitteet ja sisällöt? Kirjasto itsessään tai sen tarjoamat sisällöt eivät välttämättä ole kaikille toimijoille yhtä kiinnostavia, vaan tärkeämpiä voivat olla ne asiat, joita kirjasto on mukana mahdollistamassa. Luku- ja kirjoitustaito koskettavat kaikkia ja asenteesta riippuen kirjasto voi kuulua tai olla kuulumatta tähän yhtälöön. Uudenlainen tekeminen vaatii myös rohkeutta kyseenalaistaa vanhoja tekemisen tapoja ja kokeilla uutta. Se vaatii epäonnistumisten sietokykyä ja avoimuutta kehittäville ja korjaavalle palautteelle. Toisen neuvominen ei ole epäonnistumista, vaan asiantuntijuuden jakamista, kuten yksi toimintaan osallistunut yhteistyötahon ohjaaja asian ilmaisi. Kokeilukulttuurissa ideana ovat nimenomaan kokeilut ja jatkuvan kehittämisen kautta löydetään säilyttämisen arvoiset toimintakokonaisuudet.

Lukukuntoa!-hanke hyödynsi Lukemattomat mahdollisuudet -hankkeen (2021a) antia ja mielenkiintolähtöistä työskentelyä. Mielenkiintolähtöisyys haastaa usein kirjastolle tuttuja työskentelytapoja ja toiminnan toteuttamista. Meidän on ehkä luo-

vuttava perinteisestä tavasta päättää kirjastolähtöisesti ryhmän puolesta etukäteen tekemisen tavoista. On luovutettava valtaa ja annettava ääni toiminnan muotoutumisesta osallistujille. Näiden äänien huomioon ottaminen on erityisen tärkeää, kun olemme tekemisissä lukutaidon eriytymisen kanssa. Totutusta poikkeava lähestymistapa olikin Lukemattomat mahdollisuudet -hankkeen pajakokemusten perusteella tärkeä osallistujien sitoutumisen, mielekkyyden kokemuksen ja motivaation lähde (Salmela 2020b). Uudenlaisessa tekemisessä ja toiminnassa kirjaston työntekijä on itsekin osallistuja, kokija, tekijä, ymmärtäjä ja keskustelija, ei ryhmästä ulkopuolinen tai erillinen auktoriteetti. Mielenkiintolähtöisyyteen kannattaa pyrkiä, sillä vanha viisaus, luulo ei ole tiedon väärä, pitää tässäkin yhteydessä paikkansa. Kirjaston ei tarvitse ennustaa, tietää tai tuntea kaikkia asiakasryhmiä tarpeineen ja elämäntilanteineen vauvasta vaariin, vaan lähestymällä asiakkaita, tutustumalla heidän kiinnostuksen kohteisiinsa ja osoittamalla mielenkiintoa heitä kohtaan, voimme muotoilla yhä parempia palveluita kullekin. Tarpeiden näkyväksi tekemisessä voivat toki auttaa myös yhteistyötahot, kuten tässä hankkeessa.

Luovia ja taidelähtöisiä menetelmiä, muun muassa sanataidetoimintaa, on ilahduttavasti lähdetty hyödyntämään kirjastoissa viime vuosina erilaisten kohderyhmien, myös aikuisten kanssa. Lukukuntoa!-hanke tuloksineen kannustaa siihen. Hyvää näyttöä sanataiteen hyödyntämisestä lukemattomien tavoittamisessa saatiin jo Lukemattomat mahdollisuudet -hankkeessa (ks. Kivijärvi 2019; Lukemattomat mahdollisuudet 2021b). On kuitenkin tärkeää muistaa toiminnan suunnittelussa, että on eri asia järjestää sanataidetoimintaa tavoitteelliselle, vahvalle lukijalle ja kirjoittajalle kuin lukukuntoaan vasta hiovalle osallistujalle. Taidelähtöisten menetelmien potentiaalia kannattaa pohtia laajasti. Lukukuntoa! -hankkeessa niitä hyödynnettiin kekseliäästi muun muassa rikastuttamaan perinteistä kirjastonkäytönopetusta. Myös kokeillut lukukuntaryhmät tarjosivat taidelähtöisiä, matalan kynnyksen maistiaisiksi tekstitaitojen parissa.

Hankkeen arvioinnissa hyödynnettiin pääosin laadullisia menetelmiä, pyrittiin moninäkökulmaisuuuteen ja eri menetelmien yhdistämiseen. Toiminnasta saatu arviointitieto on monialaisen lukutaitotyön kehittämisen näkökulmasta lupaavaa ja hanke on saavuttanut toiminnalle asetetut tavoitteet melko hyvin, vaikka toki kehitettävääkin vielä löytyy.

Menetelmät ja aineistonkeruu suunniteltiin hankkeen kohderyhmien osalta saavutettaviksi siten, että ne huomioivat kunkin kohderyhmän erityispiirteet sekä toiminnan toteuttamisen olosuhteet. Toimintakokonaisuuksien kehittämisen ja yhteistyömallien luomisen osalta Inarin hanketyöntekijät vastasivat toiminnan suunnittelusta,

kokeiluista sekä niitä koskevasta tiedonkeruusta, toiminnan arvioinnista ja edelleen kehittamisestä. Lisäksi SAKK:n kirjastopolkua koskevan toiminnan arvioinnista vastasi SeAMK:n kirjasto- ja tietopalvelualan opiskelija Paula Moisio osana omaa opinnäytetyöprosessiaan. Muutoin SeAMKin rooli hankkeessa oli tuotettujen materiaalien, mallien ja suunnitelmien toimittaminen avoimiksi julkaisuiksi, hankkeen vaikutuksiin liittyvien selvitysten laatiminen sekä päätöstyöpajan ja loppuwebinaarin järjestäminen.

Arviointitiedon kertyminen kaikilta yhteistyötahoilta ja osallistujilta ei ollut aivan tasapuolista. Esimerkiksi hanketyöntekijöiden tekemää havainnointia osana toimintakokonaisuuksia ei aina ollut mahdollista toteuttaa. Tapahtumahetkellä arviointilomakkeiden täyttöä tärkeämpää on keskittyminen ryhmätoimintaan, kuunteleminen, vuorovaikutus ja osallistuminen. Lisäksi eri toimijoiden kanssa kokeiltu toiminta oli erilaista, minkä vuoksi myös toiminnasta käydyt palautekeskustelut olivat sisällöllisesti erilaisia. Yhteistyötahojen ohjaajien näkökulma korostuu dokumentoiduissa arvioinneissa kohderyhmän osallistujia enemmän. Toisaalta tätä voidaan pitää perusteltuna, koska tavoitteena oli kehittää toimintaa ja luoda yhteistyömalleja luotamalla kunkin yhteistyötahon omaa toimintaa ja sen päämäärien tukemista.

Arvioinnin kannalta olisi ollut mielenkiintoista saada arviointitietoa sekä osallistujien että ohjaajien ennakoajatuksista ja -odotuksista sekä ajatusten muutoksista toiminnan aikana tarkoitusta varten suunnitelluilla aloitus- ja päätöskyselyillä, mutta tätä ei pystytty toteuttamaan. Toisaalta, kyselyjen tarkoituksena oli kerätä tietoa vastaajien ajattelutavoissa hankkeen aikana tapahtuneista muutoksista ja tätä tietoa onnistuttiin jossain määrin keräämään muilla tavoin. Arviointitiedon kertymiseen vaikutti omalta osaltaan myös korona ja sen tuomat haasteet suunniteltujen toimintojen järjestämisessä. Monia toimintoja jouduttiin siirtämään ja toimintakokonaisuuksia testattiin aktiivisesti vielä hankekauden loppumetreillä marras-joulukuussa. Näin ollen kaikille toimijoille ei ehtinyt kertyä yhtäläisesti kokemuksia toiminnasta päätöstyöpajaan ja loppukeskusteluihin mennessä eivätkä kaikki vaikutukset todennäköisesti olleet vielä hankkeen päättyessä todettavissa.

Lukemattomat mahdollisuudet -hankkeen tavoin osallistujien havainnointi oli Lukukunto!-hankkeessa merkittävässä roolissa toimintakokonaisuuksien kehittämisessä ja arvioinnissa. Havainnoinnin tuloksia tuettiin osallistujien palautteella toimintakokonaisuuksista, järjestämällä toimintapäivien päätteeksi fasilitoinnin menetelmiä hyödyntävät ryhmähaastattelut (SAKK:n kokeilujakso) sekä ryhmien ohjaajilta kerätyllä palautteella.

Lukukuntaa kehittävässä toiminnassa kannattaa irtautua kirjastolle tyypillisistä mittaus- ja arviointitavoista. Tätä aihetta käsiteltiin jo Lukemattomat mahdollisuudet- hankkeen aikana ja sen toteuttamassa lukuohjaajakoulutuksessa (ks. Salmela 2020b; Lukemattomat mahdollisuudet 2021c). Perinteisesti olemme tottuneita määrittelemään onnistumisen isona volyyminä, oli kyse sitten kävijöistä, lainoista tai osallistujamääristä. Lukukunnan kohottamisessa ja lukutaitotyössä tavoitteita ja tulosten näkyväksi tekemistä on mietittävä uudella tavalla. On kyse pienistä suurista tavoitteista. Lukukunnan kohentamiseen liittyvä ryhmätoiminta ei yleensä ole isoa massatoimintaa, vaan melko pienille ryhmille räätälöityä tekemistä, eli jo sen resurssointi on erilaista ja suorat, lukuina ilmaistavat tulokset voivat jäädä pieniksi. Lukemattomat mahdollisuuden -hankkeen huomiot pätevät myös Inaris- sa toteutetun toiminnan arviointiin: toiminnan tavoitteita ja merkittäviä onnistumisten hetkiä on vaikeaa kuvata luvuin. Voimme toki laskea erilaisia asioita, mutta miten mitata tai edes kuvailla riittävän elävästi niitä osallistujien huippuhetkiä, jotka toiminnan tuloksena nousevat pintaan (Salmela 2020b). Lisäksi tulee muistaa, että toiminnan vaikuttavuus yksilöihin ja yhteiskuntaan ilmenee usein vasta pidemmällä aikavälillä.

On myös huomioitava, kenen tavoitteista puhumme ja missä onnistumista mitaamme. Onko kyse osallistujan omista tavoitteista, ohjaajan tavoitteista, ryhmätoiminnalle asetetuista tavoitteista, hanketavoitteista vai kirjaston päämääristä? Siinä missä kirjasto voi arvioida sen tarjoaman harrastustoiminnan onnistumista kävijälukuina, osallistujalle merkitys voi olla mieluisan tekemisen äärellä rentoutuminen, latautuminen ja virkistäytyminen, joka tukee vaikkapa opiskelussa tai työssäjaksamista. Otammeko siis toiminnan arvioinnissa riittävästi huomioon myös näitä seikkoja?

Kirjastojen suhtautumisessa ja aktivoitumisessa aikuisten lukutaitotyöhön lienee tapahtunut uusi herääminen. Aikuisten lukutaidon tukemisesta keskustellaan kirjastoalan foorumeilla ja koulutustilaisuuksissa. Lukutaidosta huolehtimisen suuntaan on edetty, kun aikaisemmin painopiste oli enemmänkin hyvin lukevien aikuisten lukuharrastuksen tukemisessa. Lukukunta!-hankkeen päätöswebinaari paitsi levitti hankkeen tuloksia kansallisesti myös keräsi yhteen sektorirajat ylittävästä lukutaitotyöstä kiinnostunutta kirjastohenkilökuntaa. Kaksiosaisen webinaarin toiseen osaan liittyi ennakkotehtävä, jossa osallistujia pyydettiin jakamaan ajatuksiaan siitä, millainen olisi kirjaston näkökulmasta ihannetilanne omalla alueella aikuisten ja nuorten aikuisten lukutaitoyhteistyössä eri sektoreiden kanssa. Vastauksia saatiin odotettua enemmän ja niistä välittyi kirjastojen vahva tahtotila toteuttaa monialaista, kohde-ryhmien tarpeista kumpuavaa, lukutaitotyötä. Ihannetilannetta ja sektorirajat ylittä-

vää lukutaitoyhteistyötä kuvattiin vastauksissa muun muassa alla olevien osallistujilta poimittujen sitaattien tavoin. Näitä tavoitteita kohti on hyvä lähteä päämäärätietoisesti kulkemaan Lukukuntoa!-hankkeen tulosten myötä:

“Ihannetilanne on sellainen, jossa lukutaitoyhteistyö omalla alueella on juurrutettu kirjastotoimen arkirutiineihin ja myös yhteistyöorganisaatioiden rutii-neihin niin hyvin, että se on osa mainittujen tahojen vuosittaista toimintaa. [...] Kirjaston on kurkotettava omien totuttujen rajojensa ylitse.”

“Kaiken yleisötyön uusiksi miettiminen, siten, että toteutuisi lukemisen yhteisöllisyys, eli vahvasti jakamiseen, osallisuuteen ja arkeen liittyvää. Tässä sanataiteen ja kirjallisuusterapian luovat menetelmät vahvasti käytössä = aineisto-keskeisyydestä ihmiskeskeisyyteen <3”

“Lukutaito ymmärrettäisiin kansalaistaitona, jonka edistämiseksi kirjastolla on erityistä asiantuntijuutta ja sitä osattaisiin monipuolisesti hyödyntää. Työtä ei jaettaisi sektori- tai organisaatiolähtöisesti, vaan kohderyhmän tarpeista käsin.”

LÄHTEET

Haavisto, T. 2018. Tietokirjallisuutta etsimässä. Teoksessa Harri Sahavirta (toim.) Kirjastot aikuisten lukemisen edistäjinä. [Verkkojulkaisu]. Helsingin kaupunginkirjasto, Kirjastot aikuisten lukemisen edistäjinä -hanke, 60 - 69. [Viitattu 10.11.2021]. Saatavana: <https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/Kirjastot%20aikuisten%20lukemisen%20edistajina.pdf>

Hyötyä, tietoa, elämyksiä - kirjastojen vaikuttavuuden ulottuvuuksia. 2016. Ninni Sandelius toim. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Suomen kuntaliitto. [Viitattu 10.9.2021]. Saatavana: <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2016/1727-hyotya-tietoa-elamyksia-kirjastojen-vaikuttavuuden-ulottuvuuksia>

Kallionsivu. M. 10.12.2021 2021. Lukukuntoa!-hankkeen vaikutusten arviointia. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Sari Mäkinen-Laitila.

Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 111. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kanerva, A. & Oksanen-Särelä, K. 2021. Aikuisten medialukutaidon edistämisen hyvät käytännöt ja kehittämistarpeet. Loppuraportti. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: KAVI; Cu-pore. Kansallisen audiovisuaalisen instituutin julkaisuja, 1/2021. [Viitattu 10.12.2021]. Saatavana: <https://medialukutaitosuomessa.fi/aikuistenmedialukutaito.pdf>

Kansallinen lukutaitostrategia 2030. 2021. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Opetushallitus, Lukuliike. [Viitattu 13.12.2021]. Saatavana: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Kansallinen_lukutaitostrategia_2030.pdf

Kantojärvi, P. 2012. Fasilitointi luo uutta. Helsinki: Talentum.

Kietäväinen, T. 2016. Kirjastojen rooli elinvoimaisessa kunnassa. [Verkkojulkaisu]. Teoksessa Ninni Sandelius (toim.) Hyötyä, tietoa, elämyksiä – kirjastojen vaikuttavuuden ulottuvuuksia. Helsinki: Suomen Kuntaliitto, 7-8. [Viitattu 10.9.2021]. Saatavana: <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2016/1727-hyotya-tietoa-elamyksia-kirjastojen-vaikuttavuuden-ulottuvuuksia>

Kipinäpajat. Arviointi ja palaute. 2020. Lukemattomat mahdollisuudet -hanke & Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Julkaisematon.

Kirjastot aikuisten lukemisen edistäjinä. 2018. Harri Sahavirta (toim.). [Verkkopublication]. Helsingin kaupunginkirjasto, Kirjastot aikuisten lukemisen edistäjinä -hanke. [Viitattu 10.9.2021]. Saatavana: <https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/Kirjastot%20aikuisten%20lukemisen%20edistajina.pdf>

Kivijärvi, V. 26.11.2019. Kirjallisuuslähtöisen sanataiteen avulla elämyksiä kaikille lukijoille. [Blogikirjoitus]. Lukemattomat mahdollisuudet –hanke. [Viitattu 9.1.2022]. Saatavana: <https://lukemattomat.turkuamk.fi/arkisto/yleinen/kirjallisuuslahtois-sanataiteen-avulla-elamyksia-kaikille-lukijoille/index.html>

Kuntaliitto. 2020. Hyvinvoinnin edistämisen hyvät käytännöt. [Verkkosivu]. Helsinki: Suomen Kuntaliitto. [Viitattu 9.12.2021]. Saatavana: <https://www.kuntaliitto.fi/laki/kunnan-toimielimet-ja-johtaminen/kunnan-johtaminen/hyvinvoinnin-edistaminen//hyvinvoinnin-edistamisen-hyvät-kaytannot>

Kuntouttava työtoiminta. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. [Viitattu 19.12.2021]. Saatavana: <https://stm.fi/kuntouttava-tyotoiminta>

L 29.12.2016/1492. Laki yleisistä kirjastoista.

L 1285/2016. Nuorisolaki.

L 10.4.2015/410. Kuntalaki.

L 2.3.2001/189. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta.

Laitinen, M. 2016. Kirjastojen muuttuva toimintaympäristö haastaa perinteiset mitaustavat. [Verkkopublication]. Teoksessa Ninni Sandelius (toim.) Hyötyä, tietoa, elämyksiä – kirjastojen vaikuttavuuden ulottuvuuksia. Helsinki: Suomen Kuntaliitto, 15-22. [Viitattu 10.9.2021]. Saatavana: <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2016/1727-hyotya-tietoa-elamyksia-kirjastojen-vaikuttavuuden-ulottuvuuksia>

Lasten ja nuorten lukemista edistävien kirjastopalvelujen valtakunnallinen erityistehtävä. Kirjastot.fi. [Verkkosivu]. Yleisten kirjastojen valtakunnallinen kehittämistehtävä. [Viitattu 22.1.2022]. Saatavana: <https://www.kirjastot.fi/lanu>

Lukemattomat blogi. [Ei päiväystä]. [Blogi]. Lukemattomat mahdollisuudet –hanke. [Viitattu 9.1.2022]. Saatavana: <https://lukemattomat.turkuamk.fi/arkisto/blogi-2/index.html>

Lukemattomat mahdollisuudet. 2021a. Lukulux-verkkokäsikirja. [Verkkosivu]. Lukemattomat mahdollisuudet -hanke. [Viitattu 12.11.2021]. Saatavana: <https://www.lukulux.fi/>

Lukemattomat mahdollisuudet. 2021b. Sanataidepajat. [Verkkosivu]. Lukemattomat mahdollisuudet –hanke. [Viitattu 9.1.2022]. Saatavana: <https://www.lukulux.fi/lu-kuohjaus/mielenkiintolahtoinen-tyoskentely/sanataidepajat/>

Lukemattomat mahdollisuudet. 2021c. Ohjaustilanne. [Verkkosivu]. Lukemattomat mahdollisuudet –hanke. [Viitattu 9.1.2022]. Saatavana: <https://www.lukulux.fi/ohjaustilanne/>

Lukukeskus. 2020. 10 faktaa lukemisesta 2020. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Lukukeskus. [Viitattu 18.12.2021]. Saatavana: <https://lukukeskus.fi/10-faktaa-lukemisesta-2020/#fakta-7>

Lukuliike. Ei päiväystä. Lukuliike laajentaa toimintaa: suomalaislasten ja -nuorten lisäksi haluamme huomioida myös aikuisten lukutaidon. [Verkkosivu]. [Viitattu 9.10.2021]. Saatavana: <https://lukuliike.fi/lukuliike-suomalaislasten-ja-nuorten-lukutaidon-ja-monilukutaidon-asialla/>

Mursula, T. 2021. Kirjastojen lukutaitohankkeiden vaikuttavuuden arviointia. [Verkkojulkaisu]. Pohjois-Suomen aluehallintovirasto, opetus- ja kulttuuritoimi. Aluehallintovirastojen julkaisuja 106/2021.[Viitattu 9.12.2021] Saatavana: https://avi.fi/documents/25266232/55310955/Julkaistu-106_Kirjastojen+lukutaitohankkeiden+vaikuttavuuden+arviointia.pdf/a865bccf-0a8f-d9d5-8b79-a209c01201c1/Julkaistu-106_Kirjastojen+lukutaitohankkeiden+vaikuttavuuden+arviointia.pdf?t=1612264498668

Onneksi on kirjasto! Yleisten kirjastojen suunta 2021-2025. 2021. [Verkkojulkaisu]. Yleisten kirjastojen neuvosto. [Viitattu 4.1.2022]. Saatavana: www.kirjastot.fi/neuvosto/suunta

Opetushallitus. 2020. Lukuliikkeen toiminta-avustukset - haku 2: Nuorten ja aikuisten lukutaito. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Opetushallitus. [Viitattu 13.12.2021]. Saatavana: <https://www.oph.fi/fi/funding/lukuliikkeen-toiminta-avustukset-haku-2-nuorten-ja-aikuisten-lukutaito>

OKM. 2009. Vaikuttavuusindikaattorit kulttuuripolitiikan tietopohjan vahvistajina. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: OKM, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto. Opetusministeriön julkaisu 2009:57. [Viitattu 9.12.2021]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-485-810-6>

OKM. 2021. Kulttuuri on aiempaa vahvemmin mukana kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyössä. [Verkkosivu]. Opetus- ja kulttuuriministeriö. [Viitattu 9.12.2021]. Saatavana: <https://valtioneuvosto.fi/-/1410845/kulttuuri-on-aiempaa-vahvemmin-mukana-kuntien-hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamistyossa>

Pirttilä, I. & Pääkkö, E. 2004. IKKU-arviointimalli - ikkuna projektien ja ohjelmien vaikuttavuuteen. [Verkkojulkaisu]. Teoksessa Sivonen, S. (toim.) Yhteisö kehittämisen kentällä. Joensuu: Joensuun yliopisto. Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu sarja B oppimateriaalia 20, 154-167. [Viitattu 11.11.2021]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:952-458-541-3>

Portti, R. 2021a. Hankkeen yhteistyötahojen kuvaukset. Hankejulkaisun taustatiedot. Julkaisematon.

Portti, R. 13.12.2021b. Lukukuntoa!-hankkeen vaikutusten arviointia. [Henkilökohmainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Sari Mäkinen-Laitila.

Portti, R., Roos, A., Mäkinen-Laitila, S., Salmela, S. 2021. Polkuja kirjastoon: Toimintakokonaisuuksia nuorten ja aikuisten lukutaitotyöhön. [Verkkojulkaisu]. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. [Viitattu 4.1.2022]. Saatavana: <http://www.urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021123163497>

Pääkkö, E. & Makkonen, S. 2003. Arviointi ja itsearviointi projektin työvälineinä. Itä-Suomen lääninhallitus. Itä-Suomen lääninhallitus. Itä-Suomen lääninhallituksen julkaisu 82.

Rajavaara M. 2006. Yhteiskuntaan vaikuttava Kela. Katsaus vaikuttavuuden käsitteisiin ja arviointiin. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 69. [Viitattu 10.11.2021]. Saatavana: <http://hdl.handle.net/10250/7894>

Saamelaisalueen koulutuskeskus. Ei päiväystä. Tietoa meistä. [Verkkosivu]. [Viitattu 16.12.2021]. Saatavana: <https://www.sogsakk.fi/fi/Tietoa-meista>

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. [Viitattu 14.1.2021]. Saatavana: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3.html

Sahavirta, H. 2018. Lukemiseen on aina hyvä syy. Teoksessa Harri Sahavirta (toim.) Kirjastot aikuisten lukemisen edistäjinä. [Verkkojulkaisu]. Helsingin kaupunginkirjasto, Kirjastot aikuisten lukemisen edistäjinä -hanke, 13–20. [Viitattu 10.11.2021]. Saatavana: <https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/Kirjastot%20aikuisten%20lukemisen%20edistajina.pdf>

Salmela, S. 2020a. Lukulux-verkkokäsikirjalla lukemattomuutta vastaan. [Verkkolehdiartikkeli]. @SeAMK 10.12.2020. [Viitattu 10.10.2021] Saatavana: <https://lehti.seamk.fi/muut-artikkelit/lukulux-verkkokasikirjalla-lukemattomuutta-vastaan/>

Salmela, S. 2020b. Seinäjoella kipinöitä tekstitaloihin. [Blogikirjoitus]. Lukemattomat mahdollisuudet –hanke. [Viitattu 9.1.2022]. Saatavana: <https://lukemattomat.turkuamk.fi/arkisto/yleinen/seinajoella-kipinoita-tekstitaitoihin/index.html>

Salmela, S. 2021a. Lukukuntoa Inarin ja SeAMKin yhteistyönä. [Verkkolehdiartikkeli]. @SeAMK 21.6.2021. [Viitattu 20.12.2021]. Saatavana: <https://lehti.seamk.fi/muut-artikkelit/lukukuntoa-inarin-ja-seamkin-yhteistyona/>

Salmela, S. 2021b. Hankejulkaisu avoimeksi oppimateriaaliksi. [Verkkolehdiartikkeli]. @SeAMK 31.12.2021. [Viitattu 4.1.2022]. Saatavana: <https://lehti.seamk.fi/muut-artikkelit/hanejulkaisu-avoimeksi-oppimateriaaliksi/>

Saukko, Niina; Pirnes, E., Kaunisharju, K., Saaristo, V., Vuolasto, J. & Wiss, K. Kulttuuri kunnan toiminnassa 2021 hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen näkökulmasta. [Verkkojulkaisu]. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 9.12.2021]. Saatavana: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-763-0>

SFS-ISO 16439 2016: Tieto ja dokumentointi. Kirjastojen vaikuttavuuden arvioinnin menetelmät ja toimenpiteet. Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto.

Sivistyksen suunta 2030. 2019. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Suomen Kuntaliitto. [Viitattu 9.12.2021]. Saatavana: <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2019/2002-sivistyksen-suunta-2030>

Sorjonen, H. ja Sivonen, O. 2015. Taide- ja kulttuurilaitosten yleisötyön muodot, laajuus ja tuloksellisuus. [Verkkójulkaisu]. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore. Cuporen verkkójulkaisuja 27. [Viitattu 14.1.2022]. Saatavana: <https://www.cupore.fi/images/tiedostot/taide-jakulttuurilaitostenyleisotyomuodot17.4..pdf>

Yleisten kirjastojen laatusuositus. 2010. [Verkkokirja]. Helsinki: Opetus ja kulttuuriministeriö. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:20. [Viitattu 11.11.2021]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-485-956-1>

HAVAINNOINTIPOHJA PAJATYÖSKENTELYN TUEKSI

OSA 1: OSALLISTUJIEN HAVAINNOINTI PAJATOIMINNAN AIKANA

Havainnointipohja voi auttaa kiinnittämään toiminnan aikana huomiota erilaisiin osallistujissa tapahtuviin muutoksiin, jotka ilmentävät toiminnan vaikutuksia. Tarkoitus ei ole, että toiminnan aikana täytetään havainnointilomaketta, vaan pohja toimii enemmänkin taustatukena, jonka teemoihin voi palata pajan jälkeen ja miettiä eri kohtien toteutumista ja niistä mahdollisesti tehtyjä huomioita. Tekemisen edetessä on todennäköisesti mahdollista huomata muutoksia niin ryhmän tasolla kuin yksilöissä.

HAVAINNOINNIN KOHDE	MIHIN VOI KIINNITTÄÄ HUOMIOTA
Työskentelyyn sitoutuminen	Osallistuja kuuntelee ohjeita, keskittyy, osallistuu tekemiseen, noudattaa yhteisiä sääntöjä tai ohjeita, työskentelee sinnikkäästi, pitkäjänteisesti ja ponnistelee tulosten saavuttamiseksi.
Vuorovaikutus	Osallistuja ottaa osaa keskusteluun ja toimintaan, kommentointi, reagointi tai on hiljaa ja passiivinen, omaehtoinen ajatusten esittäminen, palautteen antaminen muille, ottaa toiset huomioon, kannustaa muita tai pyytää apua.
Motivaatio ja kiinnostus	Osallistuja on innokas ja halukas osallistumaan toimintaan. Ottaa aktiivisesti osaa ja osoittaa kiinnostusta vuorovaikutuksen kautta, esim. kysymällä ja keskustelemalla.
Tunnelma ja ilmapiiri	Rento, vaivaantunut, hiljainen, puhelias, yhteishengen rakentuminen, tunnelman vapautuminen, huumori jne. Erilaiset muutokset toiminnan edetessä.
Osaamisen, taitojen tai tietojen kehittyminen	Millaisissa asioissa osallistujat kehittyvät lähtien sosiaalisista taidoista konkreettisiin tietoihin tai vaikkapa tiedonhakutaitoihin.
Voimaantuminen	Voimaantuminen, asiantuntijaroolin ottaminen, uskallus, pystyvyys, rohkaistuminen toiminnan aikana.
Tunneilmaisu ja sanaton viestintä	Millaisia eleitä, ilmeitä, ilmaisuja, tunnelmia ja reaktioita voi havaita osallistujissa. Esim. hymyilee, naurahtaa, vetäytyy, yllättyy, liikuttuu, suuttuu...

Liite 1a: Havainnointipohja, s. 1/2

OSA 2: MUUN TOIMINNAN HAVAINNOINTI JA REFLEKTOINTI

Ennakkosuunnitelman ja kullekin tapaamiskerralle asetettujen tavoitteiden läpikäyminen pajatoiminnan/tapaamiskerran jälkeen auttaa kehittämään toimintaa ja muotoilemaan tulevaa toimintamallia. Reflektoinnissa voi pohtia esimerkiksi seuraavia asioita:

- **Millaisia tavoitteita ohjaukskerralle asetettiin?**
  - Täyttyivätkö asetetut tavoitteet (kyllä, ei, missä määrin, miksi ei)
  - Ovatko tavoitteet linjassa hankkeen tavoitteiden kanssa ja miten ne tukevat niitä
- **Käytännön järjestelyihin liittyvät huomiot**
  - mikä toimi, mikä ei toiminut, kehitettävää
- **Sisältöihin ja tekemiseen liittyvä huomiot**
  - mikä toimi, mikä ei toiminut, kehitettävää
- **Ohjaukseen liittyvät huomiot**
  - mikä toimi, mikä ei toiminut, kehitettävää

Liite 1b: Havainnointipohja, s. 2/2

Lukukuntaa Alkukartoitus yhteistyötahoille

Tämä lyhyt kysely liittyy Lukukuntaa -hankkeeseen. Sen tarkoituksena on tukea hankkeesta tehtävää vaikutusten arviointitutkimusta.

Millainen mielikuva sinulla on tällä hetkellä kirjastosta? Kuvaile muutamalla lauseilla.

Oletteko tehneet aikaisemmin yhteistyötä kirjaston kanssa? Millaista yhteistyötä?

Mitä odotat nyt alkavalta yhteistyöltä?

Vastaa seuraaviin väitteisiin valitsemalla mielestäsi sopivin vastausvaihtoehto

Asteikko: 1 = huonosti, 2 = kohtalaisesti, 3 = hyvin, 4 = erittäin hyvin

	1	2	3	4
Tunnen kirjaston tarjoamia palveluita	☐	☐	☐	☐
Asiakkaamme tuntevat kirjaston tarjoamia palveluita	☐	☐	☐	☐
Kirjastossa tunnetaan asiakkaidemme palveluntarpeet	☐	☐	☐	☐

Liite 2a: Kyselypohja yhteistyötahojen ohjaajille, s. 1/2

Mitä lukutaito mielestäsi tarkoittaa? Kuvaile lyhyesti.

Mitkä asiat voivat edistää tai estää asiakkaidenne lukumotivaation ja lukuharrastuksen kehittymistä?

Arvioi alkavan toiminnan mahdollisia hyötyjä valitsemalla mielestäsi sopivin vastausvaihtoehto

Asteikko: 1 = en ollenkaan, 2 = vähän, 3 = jonkin verran, 4 = paljon

	1	2	3	4
Uskon asiakkaidemme hyötävän tulevasta toiminnasta	☐	☐	☐	☐
Uskon, että asiakkaamme saavat toiminnasta uusia tietoja	☐	☐	☐	☐
Uskon, että asiakkaamme saavat toiminnasta uusia taitoja	☐	☐	☐	☐

Vapaa palaute. Voit halutessasi antaa muuta palautetta alkavaa toimintaa koskien.

Liite 2b: Kyselypohja yhteistyötahojen ohjaajille, s. 2/2

Lukukunta Alkukartoitus osallistujille

Tämä lyhyt kysely liittyy Lukukunta -hankkeeseen. Sen tarkoituksena on tukea hankkeesta tehtävää vaikutusten arviointitutkimusta.

Mitä odotat nyt alkavalta toiminnalta?

Mikä seuraavista kuvaa parhaiten tuntemuksiasi tulevasta toiminnasta. Valitse yksi:

- Ikävää, tylsää tai puuduttavaa
- Pelottavaa, vaikeaa tai vierasta
- Hyödyllistä, opettavaista tai asiallista
- Innostavaa, mielenkiintoista tai hauskaa
- Yhdentekevää

Vastaa seuraaviin väittämiin valitsemalla mielestäsi sopivin vastausvaihtoehto

Asteikko: 1 = en ollenkaan, 2 = vähän, 3 = jonkin verran, 4 = paljon

	1	2	3	4
Uskon hyötyväni tulevasta toiminnasta	☐	☐	☐	☐
Uskon, että saan toiminnasta uusia tietoja	☐	☐	☐	☐
Uskon, että saan toiminnasta uusia taitoja	☐	☐	☐	☐
Uskon, että toiminta vahvistaa osaamistani	☐	☐	☐	☐

Liite 3a: Kyselypohja toimintaan osallistujille, s. 1/2

Millainen mielikuva sinulla on tällä hetkellä kirjastosta? Voit kuvailla mielikuvaasi muutamilla lauseilla.

Miten tuttu kirjasto on sinulle paikkana? Valitse sopivin vaihtoehto.

- En käy kirjastossa
- Olen käynyt muutamia kertoja
- Käyn silloin tällöin
- Käyn säännöllisesti

Kerro esimerkkejä mitä kirjastossa voi tehdä?

Koetko, että kirjastolla on sinulle jotakin tarjottavaa

- Kyllä
- Ei

Millainen toiminta saa sinut tulemaan kirjastoon/käyttämään kirjastoa?

Liite 3b: Kyselypohja toimintaan osallistujille, s. 2/2

PÄÄTÖSTYÖPAJA

Ajankohta ja kesto

19.11.2021 klo 9.00-12.00.

Tavoitteet

Saada monialainen, hankkeen toimintaan osallistunut joukko pohtimaan, miten hankkeen tavoitteet saavutettiin, mikä yhteistyössä onnistui ja mitä pitää vielä kehittää. Tarkoituksena oli myös löytää suuntaviivoja yhteistyön kehittämiseen paikallisella tasolla.

Osallistujat

Työpajaan kutsuttiin mukaan kaikki hankkeessa mukana olleet yhteistyötoimijoiden edustajat sekä kirjaston hanketyöntekijät ja kirjastotoimenjohtaja.

Ennakkokysely

Ilmoittautuessaan pajaan osallistujat vastasivat lyhyeen ennakkokyselyyn, jonka tarkoitus oli orientoida osallistujat tulevaan työpajaan. Osallistujille esitettiin lyhyt yhteenveto heidän oman organisaationsa osalta hankesuunnitelmaan kirjatusta tavoitteista, minkä lisäksi pyydettiin antamaan oma arvio (numeerinen), kuinka hyvin vastaaja koki tavoitteiden toteutuneen.

Työpajan rakenne

Arviointityöpaja koostui tutustumisen lisäksi kolmesta työskentelyosasta, joissa osallistujat arvioivat ensin itsenäisesti, toisessa vaiheessa ryhmissä ja kolmannessa vaiheessa koko osallistujajoukko yhdessä sitä, miten hankkeen tavoitteet toteutuivat ja mitkä yhteistyötavat halutaan säästää ja ottaa mukaan vakituiseen toimintaan. Työpajan toteutustapa oli toiminnallinen, luovia ja taidelähtöisiä menetelmiä hyödyntävä, mikä tuntui luontevalta ja hankkeeseen sopivalta, koska toiminnan aikana kohderyhmiin kuuluvien lukukuntoa oli herätelty samankaltaisilla menetelmillä.

Liite 4a: Päätöstyöpajan kuvaus ja työvaiheet, s. 1/6

TYÖPAJA

Tutustuminen

Aamupäivä aloitettiin osallisuuskeskus Ainolassa aamukahveilla ja tutustumisella. Kahvittelun lomassa kerrattiin hankkeen tavoitteita ja toimintaa alustuksenomaisesti. Samalla kerrottiin työpajan toteutuksesta ja tutustuttiin paikallaolijoihin taidelähtöisin menetelmin. Osallistujia ohjeistettiin valitsemaan pöydälle asetetuista kuvakorteista sellainen, joka kuvasti heidän odotuksiaan tai ennakoajatuksiaan toimintaa kohtaan hankkeen alkaessa. Vastaavasti pienistä figuureista pyydettiin valitsemaan sellainen, joka kuvastaa henkilön omaa työroolia ja osallistujia ohjeistettiin valmistautumaan itsensä esittelyyn näiden valintojen kautta. Samalla pyydettiin jokaista kertaamaan muille, mikä on hänen oman organisaationsa tai sen toteuttaman ryhmätoiminnan tehtävä/tavoite.

Kuva 1. Osallistujien valintoja kuvakorteista ja figuureista.

Liite 4b: Päätöstyöpajan kuvaus ja työvaiheet, s. 2/6

OSA 1: OMAKOHTAINEN TYÖSKENTELY

Ensimmäinen osa sisälsi kolme tehtävää: muistelujana, sääennuste ja sanapilvi. Näissä tehtävissä jokainen osallistuja työskenteli itsenäisesti. Kaikki aloittivat muistelujana-tehtävästä yhteisen pöydän ääressä. Kaksi seuraavaa tehtäväpistettä oli sijoitettu eri puolille tilaa ja kukin saattoi tehdä niiden tehtävät valitsemassaan järjestyksessä.

Muistelujana

Aluksi kukin osallistuja palautti muistelujan avulla mieleen, mitä hänen ohjaamansa ryhmä teki hankkeessa ja miten hänen edustamansa organisaatio teki yhteistyötä kirjaston kanssa. Muistelujan tavoitteena oli orientoida ja virittää osallistujat työpajan seuraaviin vaiheisiin. Tekeminen toteutettiin kiinnittämällä pitkänomaiselle paperille muistilappuja, joihin kirjattiin yksittäisiä hetkiä ja tuntemuksia yhteistyöstä hankkeen ajalta. Janan työstämisen jälkeen jokainen osallistuja sai vielä yhteenvedon siitä, mitä hänen edustamansa taho oli siihen mennessä hankkeessa tehnyt.

Sääennuste

Sääennusteessa vastaajaa pyydettiin arvioimaan erilaisia väittämiä hankkeen tavoitteisiin liittyen käyttämällä pohjana lämpöiloja. Vastaajia ohjeistettiin miettimään, missä määrin he kokivat asetettujen tavoitteiden toteutuneen hankkeen aikana tai sen tuloksena. Pohjana käytettiin A3-paperille sijoitettuja väittämiä ja janoja, joissa ääripäät muodostuivat nollakelistä ja plussalla olemisesta. Nollakeliin sijoitettu arvio tarkoitti janalla, että tavoitteet eivät ole toteutuneet tai muutosta ei ole tapahtunut ja toinen ääripää, plussakeli taas, että tavoitteissa on onnistuttu hyvin ja/tai on tapahtunut merkittävä muutos. Oman vastauksensa saattoi sijoittaa mihin tahansa kohtaa janaa ja halutessaan lisätä erillisiä muistilappuja eri kohtien perusteluiksi. Väitteitä oli viisi ja ne oli johdettu hankkeen keskeisistä, kaikille toimijoille yhteisistä tavoitteista: 1) Yhteistyö kirjaston kanssa on lisääntynyt, 2) Hanke

Liite 4c: Päätöstyöpajan kuvaus ja työvaiheet, s. 3/6

on herättänyt lukuintoa, 3) Hanke on edistänyt lukemista harrastuksena, 4) Hanke on lisännyt ymmärrystä lukutaidon merkityksestä sekä 5) Yhteistyö kirjaston kanssa jatkuu hankkeen jälkeenkin.

Sanapilvi

Tehtävässä osallistujien toivottiin pohtivan hyvän ja monipuolisen luku- ja kirjoitustaidon merkitystä sekä yksilötasolla että yhteiskunnassa. Tehtävää varten oli etukäteen leikattu valkoisesta A3-paperista isoja pilviä, joiden sisälle mahtui kirjoittamaan sanoja ja lauseita. Pilviin kerättiin osallistujien ajatuksia siitä, mitä hyvä luku- ja kirjoitustaito mahdollistavat.

OSA 2: PIENRYHMÄPORINAA

Arviointityöpajan toisessa osassa rakennettiin yhdessä maisema työpajan seinälle kiinnitetyille voimapaperialustalle. Maiseman työstämisen tavoitteena oli saada aikaan kunkin ryhmän oma, lukukuntoa kohti johtava, lukutaitotyön polku. Kun tekeminen aloitettiin, maisemassa oli vain muutamia maamerkkejä, joista tärkeimpänä Lukukunto-kukkula. Ensimmäisenä maisemaan kiinnitettiin sanapilvet, jotka oli tuotettu arviointityöpajan ensimmäisessä osassa. Sanapilvien tehtävä oli muistuttaa lukutaidon merkityksestä ja toimia katto-
na, koko maisemaa suojaavana osana.

Seuraavaksi pohdittiin ryhmissä asioita, jotka mahdollistavat eri tahojen ja toimijoiden välisen yhteisen lukutaitotyön ja edistävät lukukuntoa. Maisemaan kiinnitettävät tähdet ja kukat symboloivat näitä positiivisia asioita. Samalla mietittiin myös sujuvan lukutaitotyön esteitä (kivet) tahojen välisessä yhteistyössä. Ryhmät saivat käyttöönsä myös auringon, joka symboloi erityisen merkittävää asiaa sekä siltoja, jotka auttavat esteiden yli. Lisäksi maisemaan lisättiin taloja, jotka symboloivat niitä tahoja, joilla on merkittävä rooli lukutaitotyössä.

Liite 4d: Päätöstyöpajan kuvaus ja työvaiheet, s. 4/6

Lopuksi maisemaa tarkasteltiin niin, että arviointityöpajan osallistujat seisoi-
vat maiseman luona ja ryhmät esittelivät oman lukutaitotyön polkunsä. Esit-
telyn aikana keskusteltiin vapaasti maiseman herättämistä ajatuksista.

OSA 3: YHDESSÄ REFLEKTOIDEN

Arviointityöpajan kolmannessa osassa mietittiin koko osallistujajoukon voi-
min hankkeen toimintaan keskeisesti liittyviä väitteitä. Väitteet oli sääennus-
teen tapaan muotoiltu hankkeelle asetetuista tavoitteista.

Osallistujat asettuivat rinkiin istumaan ja jokainen sai vuorollaan nostaa koris-
ta yhden paperilapun ja lukea sen sisältämän väitteen ääneen. Lukijan ei ollut
pakko vastata väitteeseen tai aloittaa keskustelua, vaan kuka tahansa ringissä
oli vapaa kommentoimaan väittämää omien kokemustensa pohjalta. Tarvitta-
essa ohjaajat alustivat keskustelua ja esittivät väittämistä ja vastauksista lisä-
huomioita. Käsitellyt väittämät kuuluivat:

- Hanke on vahvistanut osallistujien lukukuntaa
- Hanke on tukenut edustamaani tahoä kohti oman toimintamme tavoitteita
- Kirjastolla on kasvot: osa tunnistaa hanke henkilökunnan
- Tunnen kirjaston tarjoamia palveluja entistä paremmin
- Sektorirajat ylittävä yhteistyö lukutaidon kohentamiseksi on tärkeää
- Miten yhteistyö jatkuu oman organisaatiosi osalta kirjaston kanssa hankkeen päätyttyä tai millainen yhteistyö tuntuisi luontevalta jatkossa?

Liite 4e: Päätöstyöpajan kuvaus ja työvaiheet, s. 5/6

